

KOTI PERHETYÖN NÄYTTÄMÖNÄ

**Kotona tehtävä perhetyö Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n
Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden arvioimana**

**HANNA KUKKALA
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2010**

Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos

KUKKALA, HANNA: Koti perhetyön näyttämönä. Kotona tehtävä perhetyö Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden arvioimana

Pro gradu -tutkielma, 91 s., 3 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Huhtikuu 2010

Ensimmäistä kertaa vanhemmaksi tuleminen on yksi elämän suurimmista muutosvaiheista. Äitiys ja isyys eivät synny itsestään, vaan niihin kasvetaan ja valmistaudutaan. Vaikka esikoisen syntymään olisi monin tavoin valmistauduttu, vauvan hoitamisen intensiivisyys ja eri suuntiin vetävät vanhemmuuden odotukset voivat yllättää ensimmäisen lapsensa saaneet äidit ja isät. Neuvola pyrkii tukemaan vanhempia, mutta aina sen antama tuki ei ole riittävää.

Tampereella ensimmäistä lastaan odottavia ja hoitavia äitejä ja isiä on tukenut tammikuusta 2008 lähtien Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projekti. Projekti on neuvolan työtä täydentävää, ennaltaehkäisevää palvelua, ja eroaa useimmista perhetyön muodoista siinä, että perheitä tuetaan ja ohjataan kotikäynnin. Tässä tutkielmassa kuvataan sitä, millaisia kokemuksia vanhemmilla on kotona tehtävästä vauvaperhetyöstä vanhemmuuden tukemisessa. Kokemuksiaan kertovat kuusi Ensiperheiden tukityö -projektissa mukana ollutta perhettä. Tutkielma paikantuu kokemusten tutkimisen kenttään, ja on lähtökohdiltaan fenomenologishermeneuttinen. Aineiston analysointi toteutettiin aineistolähtöisen teemoittelun avulla.

Kotikäynnin toteutuva vauvaperhetyö on ollut äideille ja isille positiivinen ja merkittävä kokemus. Kotikäynnit ovat sallineet etenkin äidin ja vauvan arjen toimintojen jatkumisen. Kotiympäristö on edesauttanut perheen yksilöllistä kohtaamista ja kaikkien perheenjäsenten huomioimista. Vanhemmat kuvasivat perhetyöntekijöitä kokemuksista jakavina äiteinä, ammattilaisina ja kylässä olevina vieraina. Vanhemmille on ollut tärkeää, että he ovat saaneet projektissa ohjausta ja valmennusta synnytykseen ja lapsen tuomaan elämänmuutokseen, konkreettisia ja yksilöllisiä neuvoja vauvanhoitoon, välineitä vanhempien välisten ristiriitojen hoitoon sekä ennen kaikkea vertaista ja ammatillista tukea vanhemmuuteen.

Kotiympäristössä asiakkaan ja ammattilaisen valta ja vapaudet jakautuvat toisella tapaa kuin toimistossa. Kodin näyttämö on vauvaperhetyössä perheen hallussa. Kodissa Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät ovat vieraita, joiden tulee sopeutua kodin tapoihin ja käytäntöihin. Perheen ja työntekijän asemat lähenevät siten kodissa toisiaan. Vanhempien on ollut helppoa kertoa perhetyöntekijöille tunteistaan, ajatuksistaan ja kokemuksistaan avoimesti ilman pelkoa huonoksi vanhemmaksi leimautumisesta. He kokevat projektin avulla saaneensa uskoa itseensä vanhempina.

Tutkielman myötä tuli esiin, että Ensiperheiden tukityö -projektin antama varhainen tuki ja ohjaus ovat olleet tervetulleita ensimmäisen lapsensa saaneille äideille ja isille, joiden kohtaamat ongelmat eivät ole olleet mittavia. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat pitivät ennaltaehkäisevää perhetyötä kaikille uusille vanhemmille tarpeellisenä ja hyödyllisenä.

Asiasanat: äitiys, isyys, vanhemmuus, vauvaperhetyö, koti, kotikäynti, Ensiperheiden tukityö -projekti, kokemus

University of Tampere
Department of Social Work Research

KUKKALA, HANNA: Home as a stage of family work. Home visiting family work evaluated by the customer families in the Support for new families project of Muotiala Accommodation and Activity Centre Association

Master's Thesis, 91 pages, 3 attachment pages

Social Work

Supervisor: Arja Jokinen

April 2010

Becoming a parent for the first time is one of the biggest transitions of the life. Motherhood and fatherhood are not created instantly but are something mothers and fathers have to mature into. Even though parents have prepared themselves in many ways for the birth of their first child, intensiveness of childcare and competing expectations of parenthood can confuse them. Maternity and child welfare clinics support new families but given support are not always sufficient.

Support for new families is a family work project of Muotiala Accommodation and Activity Centre Association. The project has given early support for the first-time parents in Tampere since January 2008 and it complements the work of the maternity and child welfare clinics. The project is special in the sense that it supports the families in their homes. This thesis describes experiences mothers and fathers have about the home visiting family work in supporting parenthood. The experiences are shared by six customer families who have participated in the project of Support for new families. Theoretically the thesis is linked to the phenomenological-hermeneutic approach and the data were analyzed by the thematic analysis.

According to the results of this study home visiting family project has been a positive and remarkable experience for the parents. Home-visits have enabled the continuum of an everyday life of the mother and the baby. Home environment has helped to meet each family member and the whole family individually. The parents described the family workers as mothers sharing their own experiences, as professionals and as visitors. The parents considered it important that they have received guidance and preparation for childbirth and the change of life brought by the baby, concrete and individualized advice for baby care, means for solving conflicts between the parents and above all peer and professional support for the parenthood.

Power and liberties are divided in another way at home than in office environment. The family is in control of the stage of home while the family workers are visitors who have to adjust to customs and rules of the home. The parents and the family workers come thereby closer each others. The parents have felt it is easy to tell about their thoughts, feelings and experiences to the family workers without fearing to be stigmatized as bad parents. They feel that with the project they have got confidence in themselves and stand on their own feet again.

Early support and guidance the parents have received in the Support for new families project have been very welcome to all first-time mothers and fathers who haven't faced massive problems. The parents considered the preventative family work to be useful for all new parents.

Key words: motherhood, fatherhood, parenthood, family work, home, home-visit, Support for new families, experience

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 VAUVAN VANHEMPANA	8
2.1 Ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi	8
2.2 Vanhempana olemista ohjaavat kehykset.....	10
2.2.1 Äitiys ja isyys kulttuurisina malleina.....	11
2.2.2 Vanhemmuus kiintymyssuhteena	13
2.2.3 Vanhemmuus osana sosiaalisten suhteiden verkostoa.....	15
2.3 Vauvaperhetyöllä kiinni vanhemmuuteen.....	16
3 KOTI JA AMMATILAISET	20
3.1 Koti fyysisenä, henkisenä ja sosiaalisena tilana	21
3.2 Kun kotiin astuu ammattilainen	23
3.2.1 Kodin kohtaamiset ja sanattomat sopimukset.....	23
3.2.2 Vauvat, vanhemmat ja ammattilaiset aiempien tutkimusten valossa.....	25
3.3 Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projekti	27
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tehtävä.....	29
4.2 Tutkimuskohteena kokemus.....	29
4.3 Aineisto	33
4.3.1 Havainnoista haastatteluihin – tarina aineiston synnystä	33
4.3.2 Haastattelutilanteet.....	35
4.3.3 Analyysimenetelmä	38
4.3.4 Lapsettomana kiinni vanhemmuuteen? – tutkijan itsereflektio	42
4.4 Eettisyys tutkimuksessa.....	44
5 KOTI PERHETYÖN NÄYTTÄMÖNÄ	46
5.1 Kotikäyntityö konkreettisena helpotuksena	46
5.2 Huomion kohteena kaikki kodin asujat	49
5.2.1 Perheelle räätälöidyt kohtaamiset	49
5.2.2 Lapsen kehitys kiikarissa	51
5.2.3 Puheena parisuhde	52
5.2.4 Isä perhetyössä.....	54
5.3 ”Ammatillisten äitien” tekemä perhetyö	57
5.3.1 Äitiyden ja huumorin kautta yhteisyyteen	57
5.3.2 Ammatillisuus luottamuksen lähteenä	60
5.3.3 Etsinnässä riittävän hyvä äiti	64
5.4 Kylässä kotona	67
5.4.1 Perhetyöntekijästä vieraaksi.....	67
5.4.2 Kodissani voin olla miten haluan.....	70
5.5 Vanhempana pärjäämisen pakko	72
5.5.1 Meidän perheen normaalius.....	72
5.5.2 Kainalosauvoilla kulkevasta omillaan seisovaksi.....	74
6 YHTEENVETO JA POHDINTA	77
LÄHTEET	82
LIITTEET	92

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tuottaa kuvailevaa ja tulkitsevaa tietoa ensimmäisen lapsen saaneiden äitien ja isien kokemuksista kotikäynnein toteutuneesta vauvaperhetyöstä. Tarkastelen siten vanhemmuutta ja kotia kahdesta erityisestä näkökulmasta: vanhemmuutta tilanteessa, jossa se syntyy ensimmäistä kertaa, ja yksityistä kotia paikkana, jonne astuu sisään julkinen auttaja.

Ensi kertaa äidiksi ja isäksi tuleminen on yksi ihmiselämän suurimmista muutosvaiheista. Ensimmäisen lapsen odottaminen ja syntymä ovat vanhemmille uusia tilanteita, joihin liittyy monenlaisia fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia ja haasteita. Jokainen näistä näkökulmista tarkastelee vanhemmuutta eri tavoin, ja asettaa vanhemmille erilaisia vaatimuksia ja tehtäviä. Ensimmäisen lapsensa saaneiden vanhempien tärkein tehtävä on luoda läheinen suhde lapseensa, pitää huolta ja kantaa vastuuta hänestä. Samanaikaisesti heidän on kuitenkin myös "neuvoteltava" uudesta roolistaan äitinä tai isänä sekä itsensä että ympäristön kanssa. Omanlaisen vanhemmuuden toteuttaminen tapahtuukin moneen suuntaan vetävien odotusten risteyskohdassa. (esim. Paavilainen 2006; Berg 2008; Siltala 2003; Sinkkonen 2003.)

Lapsen odottamisen myötä institutionaaliset auttamistahot astuvat mukaan tulevien vanhempien elämään. Suomalainen neuvolajärjestelmä pyrkii tukemaan ja ohjaamaan kaikkia lasta odottavia ja hoitavia perheitä. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että neuvolan antama tuki ei aina ole riittävää (esim. Paavilainen 2003; Tammentie 2009). Vaikka vauva olisi odotettu, ja hänen syntymään olisi monin tavoin valmistauduttu, vauvan hoitamisen kuormittavuus ja eri suuntiin vetävät vanhemmuuden odotukset voivat yllättää ensimmäisen lapsensa saaneet äidit ja isät. Vanhempana oleminen ei ehkä olekaan sellaista, kuin omat ja ympäristön vahvistamat mielikuvat ovat antaneet ymmärtää. Vanhemmuuden toteutumattomat mielikuvat ja odotukset voivat aiheuttaa vanhemmalle pettymystä ja syyllisyyttä, tai johtaa pahimmillaan jopa masennukseen. (Paajanen 2006; Sarkkinen 2003, 300–301; Tammentie 2009, 79.) Uudessa tilanteessa vanhemmat kaipaavat tukea monelta taholta pystyäkseen olemaan lapselleen mahdollisimman hyviä vanhempia (Paajanen 2005, 61–74; Tarkka 1996).

Tampereella vanhempien tuen tarpeeseen on pyritty vastaamaan usealla taholla. Yksi tällainen on ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa mielenterveystyötä tekevän Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projekti. Nimensä mukaisesti projektin kohderyhmänä ovat

ensimmäistä lastaan odottavat ja hoitavat perheet, joille neuvolan antama tuki ei ole riittävää, mutta joiden ongelmat eivät myöskään ole mittavia. Kyse on niin sanotusta pienen huolen alueesta (Arnkil 2004, 221–222). Projektin tarkoituksena on vanhempien varhaisen tukemisen avulla edesauttaa koko perheen jaksamista, ja siten ennaltaehkäistä vaikeammin hallittavissa olevien ongelmien syntymistä perheessä.

Törrösen ja Vornasen (2004, 159, 162) mukaan ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteeksi määritellään yleisesti lapsiväestön hyvinvoinnin lisääminen. Koska perhe on lapsen tärkein kasvualusta, vanhempia tukemalla pyritään ehkäisemään vaikeuksien syntymistä tai niiden syvenemistä lapsen elämässä. Margareta Brodén (2006) näkee vauvan odottamisen ajan olevan monin tavoin otollista muutoksen aikaa työskennellä tulevien äitien ja isien kanssa, ja siten ennaltaehkäistä mahdollisia vanhemmuuden ja lapsen kehityksen ongelmia. Myös pikkulapsivaihetta pidetään erittäin tärkeänä aikana lapsen myöhemmälle kehitykselle. Vanhemmuuden vaikeuksiin varhain puuttumalla voidaan merkittävästi edistää lapsen suotuisaa varttumista. Näihin elämänvaiheisiin myös Ensiperheiden tukityö -projektissa on tartuttu. Tukisuhde perheeseen pyritään aloittamaan jo raskausaikana, ja se kestää vauvan 4–8 ensimmäistä elinkuukautta. Varhaisen psykososiaalisen tuen toivotaan tuottavan kauaskantoisia, myönteisiä vaikutuksia perheiden elämään.

Ensiperheiden tukityö -projekti eroaa useimmista vauvaperhetyön muodoista siinä, että perheitä halutaan auttaa siellä, missä vanhemmuus syntyy ja lapsi kehittyy: perheen omassa kodissa. Koti auttamistyön ympäristönä on kuitenkin ristiriitainen. Auttamistyön kannalta kotia on usein pidetty luonnollisena ja rentona ympäristönä, jossa perheiden uskotaan rohkaistuvan keskustelemaan huolistaan (Baggens 2004, 16). Koti on kuitenkin monelle ihmiselle myös yksityisyyden alue, jonne ei haluta kenenkään tulevan noin vain. Koti on autonomian tila, jossa saa itse määrittää kuka ja miten on. (Granfelt 1999, 28.)

Tässä tutkielmassa kokemuksiaan kotikäynnein toteutettavasta vauvaperhetyöstä kertovat Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheet. Lähdin tekemään sosiaalityön pro gradu -tutkielmaani projektiin kahdesta syystä. Ensimmäinen halusin sitoa tutkielmani sosiaali- ja terveysalan käytännön kenttään. Toinen peruste liittyy aiempaan työkokemukseeni lasten ja nuorten sairaanhoitajana. Olen sairaalaosastolla hoitanut perheitä, joissa vanhemmuus ja terveen lapsen arjen taitojen opettelu ovat olleet jollakin tavoin hukassa. Vanhempien ohjaaminen ja tukeminen on ollut kiitollista ja palkitsevaa, mutta samalla herättänyt tunteen siitä, että perustason ongelmiin

puuttuminen ei ole erikoissairaanhoidon kuuluvaa työtä. Tästä näkökulmasta ennaltaehkäisevää perhetyötä tekevä Ensiperheiden tukityö -projekti vaikutti minusta tutustumisen arvoiselta.

Tutkielmani paikantuu kokemusten tutkimuksen kenttään, ja on lähtökohdiltaan fenomenologis-hermeneuttinen (esim. Laine 2001). Tarkoitukseni on tuoda esiin vanhempien ääntä ja kokemuksia vauvaperhetyöstä, mutta on muistettava, että lopulta tutkielmassa kuuluu minun ääneni, ymmärrykseni ja tulkintani tutkijana. Työkokemukseni sairaanhoitajana ja sosiaalityöntekijänä ovat kulkeneet väistämättä tutkimusprosessissa mukana paikoin sitä edesauttaen ja paikoin heikentäen. Äitien ja isien kokemuksia käsittelevän tutkielman teon kannalta suurimmaksi haasteeksi olen kuitenkin kokenut sen, etten itse ole äiti. Vanhempien kokemuksiin samaistuminen ja niistä kiinni saaminen ovatkin olleet minulle tutkimusretkiä.

Asiakkaiden kokemusten tutkimiseen painottuva tutkimusasetelma on pakottanut minut tekemään muutamia käsitteellisiä valintoja. Ensinnäkin tarkastelen tutkielmassa vanhemmuutta biologisuuden ohella vahvasti kulttuurisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. Hahmotan ensi kertaa vanhemmaksi tulemistä kiintymyssuhdeteorian, sosiaalisen verkoston ja tuen sekä vanhemmuuden kulttuuristen odotusten muodostamassa kehyksessä. Vanhemmuus myös pilkkoutuu tutkielmassa paikoin äitiydeksi ja isyydeksi, sillä vanhemmaksi tuleminen ja vanhempana oleminen ovat lähtökohdiltaan erilaisia ilmiöitä äideillä ja isillä. Tutkimusasetelma rajaa väistämättä myös vanhemmuuden kokonaisvaltaista tarkastelua. Tässä tutkielmassa äänessä ovat asiakkaat, äidit ja isät, eivät niinkään naiset ja miehet. Koen olleeni tutkielman myötä havainnoimassa ja haastattelemassa perheitä, vaikka perheiden vauvat eivät luonnollisesti ole näihin aktiivisesti osallistuneet. Perheellä tai asiakasperheelle viittaa tutkielmassa siten pääasiassa vanhempiin.

Tutkielmani rakentuu siten, että kuvailen ensin ensimmäisen lapsen vanhemmaksi tulemistä ja vanhemmuutta ohjaavia kehyksiä sekä tarkastelen vanhemmuuden tukemista vauvaperhetyön avulla. Tämän jälkeen pohdin kodin monimerkityksellisyyttä ja kotia auttamistyön paikkana, sekä esittelen Ensiperheiden tukityö -projektin. Neljännessä luvussa täsmennän tutkimuksen tavoitteita ja tutkimustehtävää, ja kerron tutkimuksen toteuttamiseen liittyvistä metodologisista valinnoista. Viidennessä luvussa kuvaan analyysin pohjalta syntyneet tutkimuksen tulokset. Viimeisen luvun muodostavat yhteenveto ja pohdinta.

2 VAUVAN VANHEMPANA

Äitiyttä ja isyyttä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Vanhemmuuden tarkastelun kohteena voivat olla muun muassa äitiys ja isyys instituutioina, äitiyden ja isyyden kulttuuriset juuret, perhepolitiikan äitiys ja isyys tai äitiys ja isyys arjen kokemuksena. (Huttunen 1999, 169–175; Kuronen 1989, 13–19.) Tässä tutkielmassa äitiyttä ja isyyttä tarkastellaan tilanteessa, jolloin se syntyy ensimmäistä kertaa. Äitiys ja isyys eivät ole koskaan vain henkilökohtaisia kokemuksia, vaan vanhempana olemiseen vaikuttavat monenlaiset kehykset. Hahmottelen tässä luvussa ensimmäistä kertaa vanhempana olemista kulttuurisesta, psykologisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. Nämä näkökulmat valitsin siksi, että mielestäni ne kuvaavat osuvasti vanhempana toimimisen monentasoisia tehtäviä ja haasteita. Äitinä ja isänä olemiseen vaikuttavat lisäksi lapsen kehitystä turvaamaan pyrkivät auttamisinstituutiot. Vanhemmuutta tarkastellaan siten tässä tutkielmassa myös vauvaperhetyön kohteena.

2.1 Ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi

Lapsi mullistaa ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi tulevien vanhempiensa elämän. Lapsen odottaminen, synnyttäminen, hoito ja kasvatusta ovat uusia tilanteita, joihin harva vanhempi on osannut varautua. Se, että vauva kasvaa naisen ruumiissa, merkityksellistää raskausajan eri tavoin naiselle ja miehelle. Nainen on muuttuvan kehonsa kautta jatkuvassa yhteydessä lapseen, kun mies joutuu väistämättä elämään tilanteen sivusta tai naisen kokemuksiin eläytyen. Äidiksi kasvu on siten erilaista kuin isäksi kasvu. (Paajanen 2006, 26; Sevón & Huttunen 2004, 141–142.)

Kasvu kohti vanhemmuutta alkaa jo raskausaikana. Äidit että isät heiluvat odotusaikana usein myönteisten ja kielteisten tunteiden ristivedossa: yhtäältä vauvan odotus tuo onnea, toisaalta se aiheuttaa syvää huolta, pelkoa ja epävarmuutta raskauden jatkumisesta, synnytyksen onnistumisesta ja omasta selviytymiskyvystä vastuullisena vanhempana. Äidille lapsen odottaminen on myös kehollisten muutosten aikaa. Vaikka raskaudesta johtuva väsymys ja pahoinvointi voivat yllättää, ja oman kehon muutokset harmittaa, nainen sopeutuu normaalisti tilanteeseen. Äiti oppii tavallisesti tunnistamaan hyvin pian vauvansa liikkeitä, ja mukautumaan niihin vaistonvaraisesti. Liikkeiden myötä vauvasta tulee vanhemmilleen konkreettisempi. Vanhemmat voivat miettiä, millainen heidän vauvansa on, ja mitä vauva tulee vaatimaan heiltä vanhempana. (Paavilainen 2003, 60–63, 68–71, 79–81; Piensoho 2001, 122–134.)

Lapsen odottaminen ja vanhemmuus koskevat aina vähintäänkin kahta sukupolvea. Lasta odottaessa vanhemmat käyvät usein läpi oman lapsuutensa toiveita ja kokemuksia. He miettivät menneisyyttään, vanhempiaan ja sisaruksiaan sekä vauvana saamiaan omia varhaisia hoivakokemuksiaan. Jos vanhemman oma lapsuus on ollut vaikea, huonojen kokemusten mieleen palautuminen voi värjätä koko raskausajan synkäksi. Myönteiset kokemukset sen sijaan kantavat vanhempaa, ohjaavat tätä luomaan suhdetta kehittyvään lapseen, ja helpottavat vanhempaa omaksumaan tulevan roolinsa äitinä tai isänä. (Siltala 2003, 20–21; Kalland 2001, 232; Fonagy 1998.)

Esikoisen synnyttäminen on monin tavoin haasteellista vanhemmille. Äiti voi kokea tilanteen positiivisena ja riemullisena, mutta yhtä aikaa myös ahdistavana ja haavoittavana. (Piensoho 2001, 134–156.) Isälle puolison käyttäytyminen ja tämän kokema kipu voivat tulla yllätyksenä, ja aiheuttaa avuttomuutta ja pelkoa (Kaila-Behm 1997, 108). Synnytys on vuorovaikutustapahtuma, jossa äiti tarvitsee kaiken mahdollisen tuen sekä kumppaniltaan että hoitohenkilökunnalta. Hän tarvitsee kipujensa ja ponnistusten ymmärtämistä sekä itsensä ja lapsen ensimmäisen yhteisen hetken tukemista. Lapsen syntymän myötä vanhemmat joutuvat tarkistamaan raskaudenaikaisen mielikuvansa vauvasta, ja sopeutumaan nyt tähän uuteen ihmiseen, joka voi olla monin tavoin mielikuvien vastainen. Sekä äidille, että isälle on tällöin merkityksellistä, miten heidän kokemukseensa eläydytään, ja miten heitä ymmärretään ja tuetaan. Tuen ja ymmärryksen saaminen synnytyksessä helpottaa naisen äidiksi, ja miehen isäksi tulemistä. (Siltala 2003, 23–24.)

Alku aika vauvan kanssa kotona voi olla tuoreille vanhemmille rankkaa aikaa. Väsymys, lapsen hoitamisen intensiivisyys ja yhteisen ajan puute voivat yllättää äidin ja isän. Päävastuu vauvan hoitamisesta on edelleen useimmiten äidillä, mutta nykyajan isä osallistuu yhä enemmän lapsen hoivaan ja huolenpitoon. Nykyisä haluaa osoittaa lapselleen rakkautta ja hellyyttä, ja opetella tyydyttämään tämän tarpeet. Ensimmäisen lapsen syntymä on kuitenkin miehen elämää ravisteleva kokemus. Äidin ja vauvan raskausaikana solmittu läheinen suhde voi aiheuttaa isälle ulkopuolisuuden tunteita, ja saada tämän vetäytymään vastuustaan. (Paajanen 2006, 26, 35–45, 75.)

Ensimmäisen lapsen odottamiseen ja syntymään liittyvien haasteiden kohtaamisessa tärkein voimavara on vanhempien välinen toimiva suhde. Hyvässä parisuhteessa vanhemmat osoittavat toisilleen huomiota ja välittämistä. Oman kumppanin kanssa lasta odotetaan yhdessä, hankitaan tietoa ja jaetaan odotusajan ja synnytyksen ilot, murheet ja huolet. Lapsen myötä parisuhde voi vahvistua, ja puolisoon tunnetaan entistä suurempaa yhteenkuuluvuutta. Perhe syntyy yhdessä, ja

yhdessä myös etsitään omaa vanhempina olemisen tapaa. (Sevón & Huttunen 2004, 137; Paavilainen 2006, 76–77; Piensoho 2001, 128–129; 143–145.)

Ensimmäisen lapsen odottaminen ja syntymä ovat kaiken kaikkiaan kokonaisvaltaisen muutoksen aikaa vanhemmille. Äitiyden ja isyyden myötä äidit ja isät rakentavat uudelleen suhdetta itseensä, puolisoonsa ja omiin vanhempiinsa, sekä luovat merkittävää suhdetta ensimmäiseen omaan lapseensa. Entiset roolit puolisoina, tyttärinä ja poikina tekevät tilaa äidin ja isän rooleille. Lapsen myötä myös ajan, taloudellisen tilanteen, kaverisuhteiden ja harrastusten merkitys muuttuu. Tilaa tehdään kaikessa suhteessa uudelle perheenjäsenelle. Muutos kohti äitiyttä ja isyyttä on suuri, ja koskee koko elämäntilannetta. (Paavilainen 2003.) Vanhemmuus on jatkuva oppimis- ja sopeutumisprosessi (Viljamaa 2003, 18). Omaa olemista ja toimintaa vanhempana rakennetaan jatkuvasti uudelleen.

2.2 Vanhempana olemista ohjaavat kehykset

Vanhempana olemista ohjaavat monet tekijät, joihin ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi tulevat vanhemmat väistämättä törmäävät. Jokaisen äidin ja isän vanhempana olemiseen vaikuttavat kulttuuriset mallit äitiydestä ja isyydestä. Vanhemmat joutuvat omassa äitiydessään ja isyydessään ottamaan kantaa kulttuurissa olemassa oleviin odotuksiin siitä, mikä on vanhemmalle sopivaa tai normaalia toimintaa. Näiden mallien pohjalta äidit ja isät jäsentävät omaa todellisuuttaan vanhempina, ja luovat jatkuvasti omanlaista vanhempana olemisen tapaansa. (Berg 2008.) Kun kulttuuri määrittää kokonaisvaltaista ja sopivaa vanhempana olemisen tapaa, psykologinen erityistiede kohdentaa katseensa lapsen ja vanhempien väliseen suhteeseen. Kiintymyssuhdeteorian luomassa kehikossa vanhemmuus tarkoittaa läheisen suhteen luomista omaan lapseen. Tässä kehikossa hyvä vanhemmuus on ennen kaikkea sensitiivisyyttä, kykyä vastata mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja oikeaan aikaan vauvan antamiin merkkeihin ja tarpeisiin. (Kivijärvi 2003, 252–254.) Mahdollisuudet sensitiivisenä vanhempana toimimiseen riippuvat kuitenkin perheen sosiaalisesta verkostosta, saamasta tuesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Vauva syntyy aina paitsi perheeseen, myös osaksi ympäröivää yhteiskuntaan. (Bronfenbrenner 1979.)

2.2.1 Äitiys ja isyys kulttuurisina malleina

Äitiys ja isyys ovat monella tapaa historiallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia konstruktioita (Nätkin 1997, 250; Katvala 2001). Etenkin äitiyden – hyvän ja huonon – elementit ovat vaihdelleet sen mukaan kuka, koska ja missä äitiyttä määrittelee. Isyyttä sen sijaan on muotoiltu pitkälti naisten, lasten ja kodin yhteydessä, suhteessa ymmärrykseen äitiydestä. (Häggman 1994, 145–147; Vuori 2004, 29–33.) Äitiyden ja isyyden määrittelyyn osallistuvat monenlaiset instituutiot, normit, myytit, uskomukset, ideologiat, uskonnot ja media. Kristiina Berg (2008, 22–23) puhuu äitiyttä ohjaavista ja rajoittavista kulttuurista odotuksista, diskursseista, jotka tuotetaan kielen ja sosiaalisten käytäntöjen avulla ja, joiden tuottamiseen ja uudistamiseen myös äidit itse toimiessaan osallistuvat. Odotukset voivat olla ammatillisia kontrollia ja valtaa sisältäviä ohjeita tai käyttäytymisodotuksia, tai toisaalta myös kulttuurissa tietoisesti tai tiedostamatta sisäistettyjä tulkintamalleja oman toiminnan ohjaamiseksi.

Perinteisenä suomalaisen perheen ihanteena pidetty kahden vanhemman ja lasten ydinperhe syntyi 1800-luvun keskiluokkaisessa ideologiassa. Äitiyttä rakennettiin tuolloin naisen ihanteena ja kutsumuksena. Lastenkasvatuksen ja kodinhoidon nähtiin luonnostaan asettuvan naisen tehtäväksi, kun miehen tehtävänä oli tuoda perheelle elanto. (Häggman 1994, 145–147, 184–186; Huttunen 1999, 171, 179.) Vaikka perinteisen ydinperheen luomat äitiyden ja isyyden mallit eivät vastaa elettyä todellisuutta, ne elävät kuitenkin edelleen sitkeinä kulttuurisina malleina ja uskomuksina suomalaisessa yhteiskunnassa. Satu Katvala (2001, 92, 97) on eri sukupolvien ihmisiä haastatellessaan tiivistänyt äitiin liittyvät uskomukset kolmeen kuvaavaan ilmaukseen: äiti on voimakas, täydellinen ja pystyvä. Huonolle äidille ei Katvalan mukaan sen sijaan löydy aineistosta tarkkaa kuvausta. Hyvä äiti tavallaan pakottaa rinnalleen huonon äidin, mutta sitä ei haluta pukea sanoiksi. Huono äiti pysyy tällöin piilossa, tai sitä valotetaan sen verran, että tiedetään sen olevan olemassa. Näin se säilyy hieman pelottavana ja uhkaavana, jopa mystisenä.

Kulttuuriset odotukset eivät koskaan ole neutraaleja tai viattomia, vaan niillä voi olla äitien elämään merkittäviä seurauksia. Berg (2008, 23–24) näkee äitiydestä luotujen konstruktioiden ja todellisten äitien suhteen olevan kaksisuuntainen: äidit toimivat heitä koskevien sosiaalisten odotusten rajoissa, niitä peilaten ja niitä vastaan toimien. Äidit voivat siten omalla toiminnallaan vaikuttaa äitiyden diskursseihin, mutta myös päinvastoin; diskurssiivinen ”äiti” määrittää todellisten äitien elämää. Kirsi Nousiainen (2004, 25, 58–67) nimittää tätä dialektista suhdetta äitiyden kulttuuriseksi tilaksi. Äitiyttä koskevat diskurssit tuottavat monia odotuksia hyvästä ja normaalista äitiydestä,

kohtuudesta ja sopivuudesta. Niiden kautta äidit joutuvat jäsentämään omaa todellisuuttaan ja etsimään omia rajojaan. Monessa suhteessa äitiys on tasapainoilua ”tikkailla”, jossa vaarana on aina olla jotakin ”liian paljon” tai jotakin ”liian vähän” riippuen siitä, kuka rajoja kulloinkin on määrittämässä. Nykyäitejä vedetäänkin eri suuntiin. (Berg 2008, 23–24, 170.)

Äitiyden kulttuuriset rajat voivat tuntua erityisen ahtailta etenkin yksinhuoltaja-äidistä. Ydinperheihanne on perinteisesti pakottanut yksin olevan naimattoman naisen huonon äitiyden kategoriaan (Smart 1996, 47–48). Yksinhuoltajuuden kategoria voi lävistää koko äidin elämän. Perheen ongelmien juuret voidaan tällöin nähdä olevan yksinhuoltajuudessa, eikä muunlaisille ongelmanselitystavoille löydy tilaa. (May 2001, 67.) Yksinhuoltajuuden selkeimpiä stereotypioita ovat, että yksinhuoltajuus johtaa vääjäämättä köyhyyteen ja riippuvuuteen hyvinvointivaltioista, tai on yhteydessä lastenkasvatuksellisiin ongelmiin. Nämä stereotyyppiset ongelmanmäärytykset elävät yhteiskunnassa vahvoina. Yksin lastaan huoltavan äidin onkin usein osattava perustella oikeuttaa äitiyteen. (Bock 2000, 62–82; Vuori 2001, 225.)

Viime vuosikymmeninä isä on ollut perheasiantuntijoiden suurimman mielenkiinnon ja huomion kohteena. 1960-luvulla äidinhoivaa haastamaan noussut keskustelu jaetusta vanhemmuudesta kannusti isiä toimimaan, nauttimaan isyydestään ja oppimaan uutta. (Vuori 2001, 356–361.) Nykyään isyyttä on tutkittu ja pohdittu monesta näkökulmasta paitsi instituutiona, myös isän henkilökohtaisena kokemuksena (esim. Huttunen 1999; Paajanen 2006; Aalto 2004). Isyydestä käytävistä keskusteluista ja sitä käsittelevistä teksteistä puuttuu kuitenkin sellainen moraalisuus, joka sävyttää kaikkea äitiyttä koskevaa toimintaa. Vanhemmuuden odotukset eivät ole äideille ja isille yhdenmukaisia. Isälle on toki löydettävissä tämän toimintaa muokkaavia ohjeita, käyttäytymisodotuksia ja tulkintamalleja, joiden mukaan kunnan miehen kuuluu vastata teoistaan ja elättää perheensä (esim. Paajanen 2006). Hänen odotetaan toimivan miehen mallina lapsilleen (Keskinen 2005, 323–330; Forsberg 1998, 215–218), ja ottavan nykyään osaa myös lasten ja kodin hoitoon. Näiden odotusten luomat kulttuuriset rajat eivät kuitenkaan ole yhtä tiukat kuin äidillä. Aikuistumattomista ja vastuunkantoon kyvyttömistä isistä puhutaan olemassa olevina nykyajan tosiasioina (esim. Huttunen 1999), ei niinkään huonoina tai heikkoina isinä. Äitiyden ja isyyden kulttuuriset mallit muuttuvatkin erittäin hitaasti. Isä voi omistautua työlleen tai harrastuksilleen, kun äidin odotetaan edelleen valitsevan lapsen parhaan nimissä (Vuori 2004, 30, 49). Vaikka äitiyttä ei voi katsoa sen moniulotteisuutta kadottamatta vain äidin ja lapsen biologisena siteenä, monessa suhteessa tämä side toimii kulttuuristen odotusten ja äidinhoivan keskeisyyden korostamisen perusteena.

2.2.2 Vanhemmuus kiintymyssuhteena

Kehityspsykologiset, kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvat käsitykset ovat 1900-luvun puolivälistä lähtien toimineet vahvana vanhemmuuden arvioinnin ja perheasiantuntijoiden toiminnan perustana (Vuori 2001, 43). Kiintymyssuhdeteorian luomassa kehikossa vanhemmuutta tarkastellaan ennen kaikkea lapsen ja vanhemman välisenä suhteena. Neurobiologisten löydösten pohjalta tiedetään, että pienen lapsen aivot kehittyvät rakenteellisesti ja toiminnallisesti lapsen kohtaamien kokemusten ohjaamina, ja että kehitys tapahtuu aina vuorovaikutuksessa toiseen. Tässä vuorovaikutuksessa etenkin katseella ja kosketuksella on aivan erityinen merkitys. (Mäkelä 2003, 107.) Varhaisilla hoivakokemuksilla on siten kauaskantoiset vaikutukset lapsen elämään: niistä muodostuu pohja lapsen monimutkaiselle myöhemmälle kehitykselle (Stern 1998).

Kehittyvällä lapsella on monenlaisia vuorovaikutuksellisia tarpeita, joiden tyydyttäminen on ensisijaisesti vanhempien tehtävä. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan paitsi fysiologisten tarpeiden tyydyttämistä ja säätelemistä iän mukaisesti, myös vuorovaikutusta, joka on lasta suojelevaa, hänen kehitystään tukevaa ja lapsen tunteita jakavaa ja säätelevää. Vanhempien tärkeimpiä tehtäviä on iloita ja nauttia lapsensa kehityksestä, ja suojella häntä liiallisilta ärsykkeiltä sekä haitallisilta tekijöiltä ja toimintatavoilta sikiöajasta aina nuoruuteen asti. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan myös tunteiden jakamista ja säätelemistä, sillä pienellä lapsella ei ole vielä itsellään keinoja säädellä tunnetilojaan. Vanhempiensa psyykkisesti kannatteleva lapsi voi tällöin levätä vuorovaikutussuhteessa, eikä hänen tarvitse huolehtia itsestään. Vanhempien riittävän hyvästä lapsen vuorovaikutuksellisten tarpeiden tyydyttämisestä muodostuu lapselle kiintymyssuoja, jonka alla hän oppii tunteidensa itsesäätelyä ja kokee olevansa tervetullut, huolenpidon arvoinen ja osaava. (Kalland 2004, 120–122 osin mukaellen Emde 1989.)

Alkuperäisen kiintymyssuhdeteorian on luonut brittiläinen psykiatri ja psykoanalyytikko John Bowlby (1907–1990). Kiintymyssuhdeteoria pyrkii kuvaamaan ja selittämään vauvan ja hänen ensisijaisen hoivaajansa, yleensä äidin, välisen suhteen kehittymistä ja suhteen vaikutusta lapsen kehitykseen. Bowlbyn (1982, 265) mukaan jokaisella lapsella on syntymästään lähtien tarve ja erilaisia valmiuksia kiintyä lähimpänä olevaan hoivaajaansa. Jo vastasyntyneen käyttäytymisessä on havaittavissa yksinkertaisia kiintymiskäyttäytymisen muotoja, joista merkittävin on itku. Vastasyntynyt osaa itkun avulla kiinnittää hoitajansa huomion ja kutsua tätä luokseen. Hieman myöhemmin vauva oppii hymyilemään ja jokeltelemaan, ja aikanaan hän tavoittelee hoitajaansa myös ryömimällä tai kävelemällä.

Bowlbyn (1982, 224) mukaan lapsen ja hänen ensisijaisen hoivaavansa välille kehittyvän kiintymyssuhteen tarkoituksena on ennen kaikkea luoda turvaa lapselle. Pieni lapsi pyrkii lähemmäs äitiään erityisesti uhkaavaksi tai turvattomaksi kokemassaan tilanteessa uskoen, että äiti pystyy lohduttamaan, vähentämään vaaraa ja epämukavuutta (Glaser 2001, 84). Lapsi kiinnittyy väistämättä aina johonkuhun, lähimpänä olevaan aikuiseen; myös laiminlyövään, etäiseen tai jopa vihamieliseen (Sinkkonen 2003, 93). Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen laadusta riippuukin, muodostuuko kiintymyssuhteesta lapselle turvallinen vai turvaton. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhempi toimii lapselle turvallisena perustana, josta käsin lapsi voi tutkia ympäristöään, oppia uusia asioita ja luoda uusia ihmissuhteita (Mäkelä 2003, 116–117, Kalland 2004, 122). Turvattoman kiintymyssuhteen nähdään sen sijaan voivan johtaa lapsen oppimisvaikeuksiin, käyttäytymisen häiriöihin, sosiaalisiin häiriöihin ja oman minäkokemuksen eheytyksen vaikeuksiin (Mäkelä 2003, 120). Myönteisiä miellelyhtymiä synnyttävä kiintymystermin korvataankin nykytutkimuksessa usein neutraalimmalla kiinnittymisen termillä (Sinkkonen 2003, 93).

Kiintymyssuhteen pohja syntyy jo raskausaikana. Vanhemmat valmistautuvat vauvan syntymään monin tavoin ajatusten, tunteiden ja toiminnan tasolla. Äiti ja isä luovat sikiövauvastaan sisäisen mielikuvan, joka voi olla joko myönteisesti tai kielteisesti väritynyt, riippuen vanhempien omista varhaisista hoivakokemuksista ja siitä, mihin tilanteeseen vauva syntyy. Vanhempien sisäisten mielikuvien laatu vaikuttaa aina äidin ja sikiövauvan väliseen herkkään, ruumiilliseen vuorovaikutukseen, jonka tarkoituksena on valmistaa sekä äiti että vauva keskusteluun toistensa kanssa vauvan syntymän jälkeen. Vanhempien mielikuvien tyhjiys tai etäinen suhde sikiövauvaan voi heikentää vauvan liikkeitä, ja kertoa siitä, ettei odotusaika eikä orastava kiintymyssuhde ole myönteisesti säilyttynyt. Vanhempien mielikuvatasoinen harjoittelu vauvan tuomaan elämänmuutokseen kertoo paljon vanhemman psyykkisestä valmistautumisesta vanhemmuuteen, ja siten luo ennusteen vanhempi-lapsi -suhteen kehittymiselle. (Siltala 2003, 19–22; Kalland 2004, 123.)

Vanhempien sisäisten mielikuvien ohella toinen, kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta merkittävä tekijä on vanhemman sensitiivisyys. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan kykyä havaita vauvan antamia ja tuottamia merkkejä kuten katsetta, ääntelyä, kosketusta, itkua, naurua, tyytyväisyyttä, kauhua, pelkoa ja masennusta. Sensitiivinen vanhempi ymmärtää ja osaa tulkita vauvansa merkkejä, ja hän osaa vastata näihin merkkeihin juuri oikeaan aikaan. (Kivijärvi 2003,

253–254.) Hän osaa vahvistaa lapsen positiivisia tunteita ja tyyntyyttää negatiivisia tunteita, ja siten pitää lapsen tunnetilan sellaisissa rajoissa, jotka lapsi kestää (Tamminen 2001, 241).

Varhaisimmat kiintymyssuhdeteoreettiset käsitykset korostavat äidinhoivan keskeisyyttä lapsen kehityksessä, ja tästä syystä ne ovat saaneet osakseen myös paljon kritiikkiä. Teorian heikkoudeksi nähdään se, että vanhemman, erityisesti äidin, ja lapsen välistä suhdetta tarkastellaan yksinomaan lapsen kehityksen kannalta, ja äidin muut elämän ulottuvuudet unohdetaan. (Vuori 2001, 360.) Vaikka kritiikki on osuvaa, kiintymyssuhteen yli sukupolvien siirtyvän luonteen vuoksi on myös ymmärrettävää, miksi teorian merkitys säilyy vahvana. Mirjam Kalland (2001, 232) korostaa, että turvallisessa kasvuympäristössä varttunut lapsi ei osaa olla erityisen kiitollinen omille vanhemmilleen, mutta ajan myötä hänestä kasvaa antelias omille lapsilleen. Kyllin hyvät kasvuolot muodostavat spiraalin, jossa uudet sukupolvet nauttivat edellisten tuottamista hedelmistä. Huonoista kasvuolosuhteista voi muodostua yli sukupolvien muodostama ketju, mutta tämän voi myös katkaista.

2.2.3 Vanhemmuus osana sosiaalisten suhteiden verkostoa

Vauvan ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykselle on kiistattoman tärkeä. On kuitenkin muistettava, että kun vauva syntyy perheeseen, hän syntyy myös osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. Äitinä ja isänä oleminen on aina sidoksissa tiettyyn aikaan ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Urie Bronfenbrenner (1979, 21–22) näkee lapsen kehityksen tapahtuvan lapsen ja tämän ympäristön välisenä molemminpuolisena vuorovaikutuksena. Vaikka teoriassa kuvataan lapsen kehitystä, se sopii mielestäni myös yhdeksi vanhemmuuden hahmottamisen kehykseksi. Teoriassa esitetyt systeemit vaikuttavat vanhempana olemiseen, ja sitä kautta lapsen kehitykseen.

Bronfenbrenner (1979, 22–26) näkee lapsen kehitykseen vaikuttavan ympäristön sisäkkäisinä ja asteittain laajenevina systeemeinä, joita hän kutsuu mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemeiksi. Tärkein vauvan kehitykseen vaikuttava ympäristö on perheen ja kodin muodostama mikrosysteemi, joka koostuu lähiympäristön toiminnoista, rooleista ja ihmisten välisestä kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta. Lapsen kehitykselle merkityksellisintä on lapsen ja vanhemman välinen suhde. Bronfenbrennerin (1979, 81, 240) mukaan äiti-lapsi -suhteeseen ja isä-lapsi -suhteeseen vaikuttaa kuitenkin se, millaiset suhteet vanhemmilla tai lapsella on muihin ympärillä oleviin henkilöihin kuten toisiinsa, isovanhempiin tai ystäviin. Näiden kautta muodostuu perheen sosiaalinen verkosto,

joka vaikuttaa lapsen kehitykseen joko suoraan tai välillisesti perheen jaksamista tukien. Kivijärven (2005, 50) tutkimus tekee näkyväksi perhettä ympäröivän sosiaalisen verkoston tuen tärkeyden. Tutkimuksen mukaan äiti pystyy vastaamaan vauvansa tarpeisiin sensitiivisemmin, jos hän saa tukea äitiyteensä puolisoiltaan, omalta äidiltään ja ystäviltään. Sosiaalisen tuen turvin äiti pystyy ottamaan parhaiten käyttöönsä koko potentiaalinsa pienen vauvan äitinä.

Bronfenbrennerin (1979, 25–26) ekologisessa teoriassa lapsen kehitys ja vanhempana oleminen asetetaan myös perheen lähiympäristöä laajempaan kontekstiin. Mesosysteemi muodostuu, kun lapsi kohtaa toisen mikrosysteemin esimerkiksi aloittaessaan päivähoiton. Lapsen kehityksen näkökulmasta tärkeitä ovat kuitenkin myös sellaiset ympäristöt, joihin lapsi itse ei ole suoraan yhteydessä. Tällaisia eksotason systeemejä ovat esimerkiksi vanhempien ystävät ja työolosuhteet. Vanhempiin kohdistuvat odotukset esimerkiksi työpaikalla voivat joko vahvistaa tai heikentää vanhemman roolia kasvattajana, ja siten välillisesti vaikuttaa lapsen kehitykseen. Laajinta ympäristötasoa edustaa makrosysteemi, jolla tarkoitetaan kaikkia niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia olosuhteita, jotka kulloinkin asettavat rajat lapsen kehitykselle ja vanhempana toimimiselle. Makrotasolla tehtävät sosiaali- ja terveystaloudelliset päätökset esimerkiksi perheiden käytettävissä olevista tukimuodoista vaikuttavat suoraan vanhempien jaksamiseen ja sitä kautta lapsen kehitykseen. Ekso- ja makrotasolle asettuvien, perhettä ympäröivien virallisten ja epävirallisten verkostojen toiminnasta siten riippuu, millaiset mahdollisuudet vanhemmalla on toteuttaa vanhemmuuttaan ja keskittyä lapsensa hoitoon ja kasvatukseen.

2.3 Vauvaperhetyöllä kiinni vanhemmuuteen

Edellisten lukujen valossa vanhempana olemiseen vaikuttavat monen tekijät. Niiden kautta muodostuu konteksti, jossa vanhempien tulisi osata löytää omanlaisensa tapa olla vanhempi, ja huomioida lapsensa yksilölliset tarpeet niin hoivassa, huolenpidossa kuin kasvatuksessakin. Tämä kaikki voi olla vanhemmille hämmentävää. (Saarnio 2004, 242.) Useimmat vanhemmat selviävät ensimmäisen lapsen odotukseen, syntymään ja huolenpitoon liittyvistä haasteista lähiympäristönsä tuen turvin. Esikoisen syntymä on ollut merkittävintä, mitä äidille ja isälle on tapahtunut. (Paajanen 2006, 47; Piensoho 2001, 135.)

Aina kuitenkin lapsen odottaminen ja syntymä eivät ole vanhemmille ainoastaan onnellista aikaa. Vauvan vanhempana olemiseen vaikuttavat monet tekijät: raskaudenaikainen fyysinen ja psyykinen vointi, synnytys, ensihetki vauvan kanssa, vauvan terveys ja temperamentti,

vanhempien suhteet omiin vanhempiinsa, aikaisemmat traumat ja menetykset, parisuhde, ympäristön odotukset ja vanhempien saama psykososiaalinen tuki (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003). Muutokset, vaikeudet tai puutteet jossakin näistä tekijöistä voivat värjätä vauvan odottamisen ja hoitamisen synkäksi. Vähimmillään vanhemmat voivat tuntea pettymystä, surua, pelkoa tai vihaa, tai pahimmillaan kokea vakavampia psyykkisiä ongelmia. Synnytyksen jälkeisestä masennuksesta kärsii vuosittain noin 10 % äideistä. Masennus liittyy usein odotusten ja todellisuuden väliseen ristiriitaan. Vauvan kanssa eläminen ei olekaan ollut sellaista onnellisuuden aikaa, jota vanhemmat ovat odottaneet, vaan lapsen hoito on vaativaa, väsyttävää ja epävarmuutta aiheuttavaa. (Tammentie 2009, 63, 78–79.)

Perheeseen tehtävällä työllä on pyritty tukemaan ja ohjaamaan vanhempia lasten hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvissä haasteissa. Heino, Berg ja Hurtig (2000, 10–21) osoittavat, että perhetyön kenttä on nykyisin laaja ja moninainen. Perhetyö voi olla luonteeltaan ennaltaehkäisevää, tai kohdistua perheisiin erityisissä kriisitilanteissa. Sitä voidaan toteuttaa avohuollossa tai laitoksissa, sen tekijöinä voivat olla niin yksityiset yrittäjät, kunnat kuin kolmannen sektorin järjestötkin, tai sillä voidaan viitata vain erityiseen perheeseen kohdistuvaan työmenetelmään. Kirjallisuuskatsauksen yhteenvedon pohjalta perhetyö näyttää yhtäältä asiakasperheiden epävirallisena ja virallisena tukemisena, arjen kasassa pitämisenä. Toisaalta perhetyö on myös perheiden syvällistä tukemista ja puuttumista perheiden elämään vahvojen ja virallisten väliintulojen avulla. Perhetyön kohderyhmänä voivat olla perheet, jotka ovat pitkäaikaisia lastensuojelun asiakkaita tai perheet, jotka ovat vain tilapäisen avun tarpeessa.

Nätkin ja Vuori (2007, 7) määrittelevät perhetyön sellaiseksi ammatilliseksi tai joskus maallikkovoimin tehtäväksi työksi, jonka kohteena ja asiakkaina ovat perheet ja niiden jäsenet yhdessä tai erikseen. Työtä ohjaa huoli perheiden ongelmista ja sitä tehdään perheen hyvinvoinnin nimissä. Vauvaperhetyössä huoli kohdistuu etenkin vauvan ja tämän perheen hyvinvointiin. Pienen vauvan kehitykseen vaikuttavia riskitekijöitä on useita, joista yksi ryhmä muodostuu vauvaan liittyvistä biologisista riskeistä, toinen vanhempien terveydestä ja toiminnasta aiheutuvista riskeistä ja kolmas elinympäristöstä ja kotioloista johtuvista riskeistä. Vauvan enneaikaisuus, sairaudet tai temperamenttiin liittyvät tekijät voivat lisätä vauvan kehitysriskiä. Myös sellaiset vanhemmuuteen ja elinympäristöön liittyvät tekijät, kuten vanhempien nuori ikä, vähäiset tukiverkostot, oma kiintymyssuhteen malli, mielenterveysongelmat, päihteidenkäyttö, parisuhdeongelmat, perheväkivalta ja köyhyys voivat tutkimusten mukaan vaikuttaa vauvan kehitykseen sitä huonontaan. (Zeanah, Boris & Larrien 1997.)

Vauvaperhetyö on monilta osin luonteeltaan ennaltaehkäisevää. Se rajautuu aikaan, jolloin vauvan ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta luodaan. Vauvaperhetyön tarkoituksena on antaa vanhemmille tietoa ja tukea lapsen hoitoon, edistää lapsen kasvun ja kehityksen kannalta mahdollisimman hyvän hoivaympäristön luomista sekä integroida perheen tarvitsemia palveluita. (Gomby, Culross & Behrman 1999, 7–10.) Peter Fonagy (1998) korostaa, että vauvan psyykkisten vaikeuksien ennaltaehkäisy vaikuttaa hyvinvointia edistävästi läpi koko ihmisen elinkaaren. Parhaimpaan tulokseen vauvaperhetyössä päästään silloin, kun interventiot kohdistetaan samanaikaisesti vanhempien psykologisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Vauvaperhetyön tulisi kohdistua vanhempana käyttäytymiseen ja lapsen hoidon taitoihin, vanhemman ja lapsen välisen vastavuoroisen suhteen vahvistamiseen sekä tilannekohtaista stressiä helpottavaan sosiaaliseen tukeen. Vanhemman neuvomisen ja kouluttamisen sijaan tuloksellisempaa on tukea vanhempaa vuorovaikutussuhteiden rakentamisessa ja vastuunotossa lapsensa kehityksestä. Kaiken kaikkiaan suurin hyöty saavutetaan, jos interventio kohdistetaan perheeseen jo ennen vauva syntymää, mutta myös syntymän jälkeen ja taaperoikäisiin kohdistuvat interventiot ovat merkittäviä.

Kaikkiin vauvaperheisiin kohdistuvaa ennaltaehkäisevää tukea ja neuvontaa on perinteisesti antanut suomalainen neuvolajärjestelmä. Paavilaisen (2003, 101–103, 138) mukaan äitiysneuvola tuo turvallisuutta ja varmuutta lapsen odotukseen, jos vanhemmat tuntevat saavansa sieltä tietoa, ja tulevansa kuulluksi ja kohdatuksi yksilöllisesti. Tutkimuksessa tulee esiin, että äitiysneuvola tukee raskauteen liittyviä fyysisiä seikkoja, mutta vanhempien tunne-elämän vaikeuksien kohtaamisessa sen toiminta ei aina ole riittävää. Lastenneuvolaan nykyajan vanhemmat ovat pääosin tyytyväisiä, ja arvostavat sen tarjoamaa palvelua. Neuvola tukee kiittävästi lapsen terveyttä ja kehitystä. Tutkimuksista käy kuitenkin ilmi, että neuvola ei aina pysty vastaamaan vanhempien tarpeisiin yksilöllisesti ja perhekeskeisesti. Vanhemmat eivät koe voivansa kertoa ongelmistaan neuvolassa, vaikka toivovat saavansa niihin neuvoja ja tukea. (Viljamaan 2003, 108–110; Tammentie 2009, 80–81.)

Tässä tutkielmassa vauvaperhetyötä tarkastellaan tasolla, jossa perheeseen kohdistuva huoli on hieman suurempi kuin mihin kaikille perheille suunnatuilla perhetyön palveluilla voidaan vastata. Vauvaperhetyöllä tarkoitetaan siten tässä tutkielmassa sellaista ammattilaisten tekemää työtä, jonka tarkoituksena on täydentää neuvolan palvelua. Vauvaperhetyön asiakkaina ovat perheet, joille neuvolan palvelut eivät ole riittäviä, mutta joilla ei ole myöskään tarvetta lastensuojelullisiin palveluihin. Kyse on siis Saarnion (2004, 248) mainitsemasta välipalvelumuotoisesta perhetyöstä, jonka tarkoituksena on antaa tukea perheille ennen kuin ongelmat muuttuvat monimutkaisiksi tai

vaikeasti hallittaviksi. Tutkielmassa kiinnostus kohdistuu erityisesti sellaisiin vauvaperhetyön muotoihin, joita toteutetaan perheen kotona tehtävällä hoitotyöllä, ohjauksella ja neuvonnalla. Kotiympäristössä vauvaperhetyön mahdollisuudet laajenevat, mutta samalla se myös kohtaa toimistoympäristölle tuntemattomia haasteita. Erityisen tarkastelun kohteena tutkielmassa on Muotialan asuin- ja toimintakeskuksen Ensiperheiden tukityö -projekti. Esittelen projektin tarkemmin seuraavan, kotia käsittelevän luvun lopussa.

3 KOTI JA AMMATTILAISET

Paikka on olennainen osa ihmisen elämää. Paikka ei ole objektiivinen fakta, vaan pikemminkin ihmisten kokemuksista ja tulkinnasta merkityksensä saava ilmiö. Ruumiin kautta olemme aina fyysisesti sidoksissa johonkin paikkaan, mutta vasta elämisen kautta paikka saa merkityksensä. (Haarni ym. 1997, 16–17.) Emme elä niinkään jossakin paikassa, vaan elämme jotakin paikkaa (Karjalainen 1997, 231). Elämisen kautta paikasta tulee osa ihmistä itseään (Haarni ym. 1997, 17).

On vaikea kuvitella toista paikkaa, joka olisi yhtä paljon elettyillä tunteilla, kokemuksilla, merkityksillä ja muistoilla ladattu kuin ihmisen koti. Koti sitoo meidät paitsi tiettyyn aikaan ja paikkaan, se yhdistää meidät toisiin ihmisiin. Kodissa luomme elämämme merkityksellisimmät ja intiimeimmät ihmissuhteet. (Bowlby, Gregory & McKie 1997, 344.) Nykyään koti ymmärretään suljetuksi ja yksityiseksi tilaksi. Se ei kuitenkaan aina ole ollut sellainen. Kirsi Saarikangas (1998, 198–220) näkee suomalaisen kodin rakentamisen alkaneen 1800-luvun lopulla. Tuolloin alkanut kamppailu puhtauden ja hygienian puolesta siirtyi osaksi asuntokeskustelua ja arkkitehtuuria, ja ohjasi vahvasti myös julkisten ja yksityisten alueiden erottelua. Asuntokeskustelussa asunto fyysisenä ja koti henkisenä ja sosiaalisena tilana sekoittuivat. Puhtaan ja siistin kodin nähtiin suojaavan paitsi tautitartunnoilta, myös moraalisesti arveluttavilta ulkomaailman houkutuksilta. Kodin asuintilojen järjestelyllä pyrittiin korostamaan perheen yksityisyyttä, heteroseksuaalista parisuhdetta ja erityisesti ydinperhettä. Asuntojen kodeiksi muuttamiseen kytkeytyi siten pyrkimys kansalaisten kaikkinaisten tapojen ja tottumusten muokkaamiseen.

Suhdetta johonkin paikkaan voidaan jäsentää subjektiivisten merkitysten lisäksi monenlaisista näkökulmista. Paikka ja identiteetti kietoutuvat monin tavoin yhteen: voidaan puhua jonkin paikan identiteetistä tai paikan ihmiselle muovaamasta identiteetistä (Haarni ym. 1997, 18). Jonkin paikan hallinnan ja vallan kysymykset vetävät mukanaan aina osallisuuden ja sivullisuuden teemoja, eikä sukupuoltakaan voida tällöin erottaa keskustelusta (Haarni ym. 1997, 17; Koskela 1997, 74). Kaikki nämä näkökulmat ovat löydettävissä myös kodista. Koti on vahvasti fyysinen, henkinen ja sosiaalinen tila, jonka merkitykset kietoutuvat tiiviisti yhteen. Tässä luvussa tarkoitukseni on ensinnäkin etsiä erilaisia kotiin liitettäviä merkityksiä. Vaikka koti ymmärretään yksityiseksi tilaksi, on sen kuitenkin nähty olevan myös otollinen maaperä ammatilliselle työlle. Luvun viimeisissä alaluvuissa tarkastelenkin kotia ja etenkin perheammattilaisia yhdessä.

3.1 Koti fyysisenä, henkisenä ja sosiaalisena tilana

Koti on hyvin monimerkityksellinen ja tunnelatautunut käsite. Eri tieteenalat ovat ymmärtäneet käsitteen moniulotteisuuden, ja nostaneet esiin kysymyksen siitä, onko koti jokin paikka, tila, tunne, käytäntöjä vai aktiivinen maailmassa olemisen tapa (Mallet 2004, 62). Koti viittaa ensinnäkin tietyssä paikassa ja ajassa sijainneeseen *asuntoon*. Asunto sellaisenaan ei kuitenkaan toimi kotina, ellei sen asukas ole elänyt ja muuttanut sitä kodikseen oman subjektiivisen kokemuksen kautta. Omaa asuntoakaan ei siten välttämättä koeta kodiksi. Asunnosta puuttuu ehkä ”kodin tuntu”, koti ei tunnu kotoiselta eikä siihen liity tunnetta johonkin kuulumisesta. ”Kodin tekeminen” voi toisille tarkoittaa asunnon remontoimista ja sisustamista, kun toisille kotoisuuden tunne syntyy omien merkityksellisten esineiden kautta. (Granfelt 1999, 27; Autonen-Vaaraniemi 2009.) Kehityksen, uusien mukavuuksien ja laitteiden kautta koti uudistuu jatkuvasti, mutta muokkautuu myös ikävaiheiden ja elämäntapahtumien mukaan, elämänkulun taitekohdissa. (Tuomi-Nikula ym. 2004, 9; Vilkkonen 2000, 215; Autonen-Vaaraniemi 2009.)

Kotia voidaan katsoa myös *sukupuolinäkökulmasta*. Kodin ”tekemisen” ja sisustamisen mielletään olevan naiselle ominaista toimintaa. Naisen ajatellaan luovan kotiin lämpöä ja viihtyisyyttä. (Tuomi-Nikula ym. 2004, 11.) Miehellä koti voi merkitä enemmänkin asumisen järjestelyä, henkilökohtaista saavutusta tai osoitusta hyvästä taloudellisesta asemasta (Bowlby ym. 1997, 345–346; Mallet 2004, 75). Kodin ja naiseuden yhteen liittämällä on pitkät historialliset juuret. 1800-luvun modernin asunnon muotoilun yhteydessä naisen minuutta ja identiteettiä rakennettiin kodin siisteyden ja puhtauden varaan. Kodin ja koko perheen puhtaus – niin hygienia kuin moraalinenkin puhtaus – asetettiin ennen kaikkea perheenäidin vastuulle. Kodista rakennettiin naisen valtakunta, mutta samalla nainen suljettiin ulos julkisesta tilasta. Kyse oli siis sukupuolten välisestä rooli-, vastuun- ja vallanjaoista. (Saarikangas 1998, 214–217.) Vaikka osa naisista määrittää edelleen sukupuoli-identiteettiään kodin ja kotitöiden kautta, kodin ja asumisen sukupuolittuneisuus on nykyisin hämärtynyt. Miehet osallistuvat aiemmin vain naisille kuuluneisiin kodin askareisiin, ja voivat olla yhtä lailla kiinnostuneita kodin sisustamisesta. Mies voi naisen sijaan jäädä kotiin myös hoitamaan lasta. (Autonen-Vaaraniemi 2009; Tuomi-Nikula ym. 2004, 11; Kolehmainen 2004, 104.)

Ennen kaikkea koti paikantuu *perheeseen ja lapsiin*. Kodin ei ajatella syntyvän niinkään fyysisistä puitteista, vaan pikemminkin kodista syntyy koti perheenjäsenten toiminnan kautta. Koti onkin paikka, jonne suljetut, yksityiset ja intiimit perhesuhteet paikantuvat. Lapset kasvavat, kehittyvät ja

sosiaalistuvat kodissa, ja siten koti on paikka, jonne juurrutaan ja kuulutaan, josta ollaan lähtöisin ja jonne palataan. Kodista käsin etsitään itselle paikkaa maailmassa. Koti on vahva identiteetin, voiman ja mahdollisuuksien lähde, joka sitoo ihmisen paitsi menneeseen myös tulevaan. (Bowlby ym. 1997, 344, 346; Dovey 1985, 43–44; Vilkkö 1998, 50.) Menneisyyden paikat muuttuvat aina muistoiksi, joiden kautta nykyiset paikat rakentuvat (Haarni ym. 1997, 17). Muistelmissa lapsuuden koti merkityksellistyy usein hyvänä ja onnellisena, viattomana ja kultaisena. Lapsuuden kodin lämpö, läheisyys ja ”kodin tuntu” liitetään useimmiten äidin hoivaan ja läsnäoloon. Lapsuuden muistot liittyvät arkisiin toimintoihin, syömiseen ja nukkumiseen, ja siten muistelmat paikantuvat fyysisesti kodin makuuhuoneeseen ja keittiöön. (Nousiainen 2004, 106; Vilkkö 1998, 38.)

Koti näyttääkin olevan vahvasti *tunteisiin* perustuva käsite. Kotiin liitetään tunteita rakkaudesta, turvallisuudesta, rauhasta, mukavuudesta ja intiimiydestä. Kodissa odotamme saavamme arvostusta ja voivamme rentoutua. (Mallet 2004, 84.) Kodin tunnepitoisuus tulee näkyväksi etenkin silloin, kun kodista on pois joko omasta halustaan tai vastoin tahtoaan. Tällöin kotia voidaan muistella kaihoisasti, ja kaipausta ilmaistaan joskus voimakkaanakin koti-ikävä. Tuomi-Nikula, Granö ja Suominen (2004, 9–10) tuovat esiin, että jos henkilö on sodan, katastrofin, pakolaisuuden tai oman ratkaisunsa takia menettänyt lopullisesti sellaisen paikan, jonka hän tuntee ”ainoaksi omaksi kodikseen”, voi tämä koti säilyä hänen mielessään koko loppuelämän ajan idealistisena ja symbolisena paikkana. Kodin menettäneelle uuden kodin etsiminen ja tekeminen etenkin vieraassa maassa voi olla jatkuvaa, ja tapahtua tiiviissä yhteydessä entiseen kotiin (Tiilikainen 2003, Huttunen 2002).

Kotia rakennetaan usein positiivisten miellelyhtymien varaan. Nämä kotia idealisoivat, romantisoivat ja nostalgisoivat ajatukset ovat kuitenkin saaneet paljon kritiikkiä osakseen etenkin feministisen tieteenalan parissa (Mallet 2004, 70–72, 75). Aina ja kaikille koti ei nimittäin ole levon, turvallisuuden ja hyväksytyksi tuleminen työssijä. Koti voi olla myös paikka, jossa epäsuhtainen työn, vastuun ja vallan jako tuottavat erilaisia osallisuuden ja sivullisuuden kokemuksia. Koti voi muuttua parisuhteen taistelulentäksi, ja mustasukkaisuuden ja häpeän tunteet, väkivalta tai suoranainen tyrannia synkistää siellä asuvien elämää. (Nousiainen 2004, 111–117.) Kodin ilmapiiri ja vanhempien tunnetila vaikuttavat aina lapseen, eikä lapsuuden koti olekaan siten aina hyvä ja kultainen. Koti voi muistua mieleen kylmänä tai pelottavana, jossa lapsi on voinut tuntea ulkopuolisuutta ja näkymättömyyttä. Lapselle ulkopuolisuuden kokemus liittyy usein äidinrakkauden ja hoivan ulkopuolella olemiseen. Nousiainen (2004, 109) toteaaakin, että kokemus ulkopuolisuudesta voi jäädä osaksi sisäistä minää, ja saada vahvistusta tulevissa

elämäntapahtumissa ja kokemuksissa. Kodin löytäminen voi vaikeutua tai kodin saamat merkitykset muuttua.

Kodin merkityksiä etsiessä on huomioitava, että oman kodin löytäminen ei aina vaadi ympärilleen edes fyysisiä asunnon seiniä. Riitta Granfelt (1998, 105; 1999, 27) on tutkimuksessaan päätenyt käyttämään *sisäisen kodin* käsitettä. Sisäinen koti on ikään kuin ihmisen sisällä oleva huone, jonne voi aina välillä vetäytyä, kun maailma murjoo. Sisäisessä kodissa voi hakea tuntumaa siihen, mitä oikeastaan ajattelee, tuntee ja mihin haluaa pyrkiä. Se on henkilökohtaisuuden ja intiimisuuden alue ja ennen kaikkea muistojen ja mielikuvituksen ominta aluetta. Granfelt (1998, 107–111) tuo esiin, että sisäisen kodin varjeleminen tulee tärkeäksi etenkin silloin, kun oma koti onkin julkisessa tilassa kuten asuntolassa tai laitoksessa. Absoluuttinen asunnottomuuskaan ei itsestään selvästi ole kodittomuutta, vaan myös ulkona, kylmyydessä ja liassa ihminen voi rakentaa itselleen paikan, josta voi löytyä kodin elementtejä ja kodikkuutta. Anni Vilkkö (2000, 228) päätyy samansuuntaiseen johtopäätökseen tutkiessaan kodista laitokseen muuttavan ikäihmisen kokemuksia. Kotia on mahdollista luoda ja ylläpitää silloinkin, kun kodin puitteina on hoivainstituutio. Kodista ja kodin tunnusta voidaan puhua laitosmaisena asumisen yhteydessä myös positiivisin painotuksin.

3.2 Kun kotiin astuu ammattilainen

Koti näyttää saavan moniulotteisia, tunnelatautuneita ja vaihteleviakin merkityksiä. Yhtä kaikki, koti ymmärretään suljetuksi alueeksi, jonka rajoja ei kenen tahansa anneta ylittää. Mutta mitä sitten tapahtuu, kun julkinen auttaja astuu sisään asuntoihin, joiden ajatellaan olevan yksityisiä fyysisiä ja mentaalisia tiloja, koteja? Millaisen kontekstin koti antaa auttamistyölle? Koska lapsi kasvaa ja sosiaalistuu kodissa, onko lapsiperhettä mielekkäintä auttaa ja tukea kotiympäristössä?

3.2.1 Kodin kohtaamiset ja sanattomat sopimukset

Ikäihmisten kotipalvelua tutkinut Silva Tedre (1999, 65, 84) kirjoittaa, että julkisen auttajan astuessa toisen ihmisen kotiin avun julkinen luonne jää oven ulkopuolelle. Kodissa määräysvalta on asujalla, eikä työntekijän asiantuntijuudella perusteltu auktoriteettiasema enää onnistu. Kodissa noudatetaan ”talon tapoja”. Kodin tilassa asukkaan ja vieraan kohtaaminen muovautuu tuttuuden ja persoonallisten ominaisuuksien sekä kodin tapojen ja käytäntöjen mukaan (Kainlauri 1998, 183). Institutionaalisille rutiineille ja säännöille ei kodissa ole siten tilaa.

Kotiympäristössä auttajan työtä ohjaavat organisaation virallisten ohjeiden ja normien lisäksi kodin kehukseen liitetyt tavat merkityksellistää asioita. Tedre (1999, 26, 62) puhuu tässä yhteydessä kodin sanattomista sopimuksista. Näillä hän tarkoittaa kulttuurisesti jaettuuihin merkitysjärjestelmiin perustuvia itsestänselvyyksiä toiminnan tavoista, toimijoiden identiteeteistä, oikeuksista ja velvollisuuksista, joista ei varsinaisesti neuvotella. Kotiin liittyvä vahva sanaton sopimus on, että kodiksi käsitetty asunto on yksityinen ja asujansa määräämä. Toinen sanaton sopimus koskee käsitystä ruumiillisesta ihmisestä koskemattomana, itse itsestään huolehtivana. Vaikka vanhusten kotipalvelu rikkoo näitä molempia sopimuksia, Tedre (1999, 129) näkee laitokseen verrattuna kodin tarjoavan avuntarvitsijalle suuremman autonomian ja subjektiviteetin, sekä suojaavan paremmin tämän intimitteettiä. Omassa kodissaan paljon hoitoakin saava ihminen säilyttää aina tietyn yksityisyyden. Mitä enemmän ympärillä on henkilökohtaisesti tärkeitä asioita ja esineitä, sitä turvallisemmalta se tuntuu. (Kainlauri 1998, 186.)

Kotiympäristössä noudatettavat sanattomat sopimukset tulevat usein näkyväksi vasta silloin, kun ne törmäävät toisenlaisiin sopimuksiin tai rikkoutuvat. Tedre (1999, 26) tuo esiin, että kodin arjen sanattomien sopimusten rikkoutumisesta syntyvät konfliktit tulevat näkyviksi asiakkaiden tyytymättömyytenä, tapana vertailla työntekijöiden työtä, vaatimuksina, joihin ei vastata tai pettymysten ilmaisuina. Sanattomien sopimusten rikkoutuminen voi saada ilmauksensa myös työntekijöiden riittämättömyyden tunteina, syyllisyyksinä ja tietoisuutena siitä, ettei voi tai halua toimia asiakkaiden toivomalla tavalla. Konfliktien takana on usein ristiriita asiakassuhteen ja organisaation taloudellisuuden, tehokkuuden, rationaalisuuden ja asiakkaiden aktivoinnin periaatteiden kanssa. Läheisen asiakassuhteen ja julkisen instituution välinen jännite voivatkin aiheuttaa työntekijälle hämmennystä sen suhteen, kuinka hänen oikein tulisi toimia (Kurri 2008).

Koti on monimerkityksellinen ja jokaisen asukkaan elämän näköinen paikka. Se vaikuttaa asukkaan ja työntekijän kohtaamiseen aina paitsi materiaalisena myös henkisenä ympäristönä. Kodin ilmapiiri vaikuttaa kotona tehtävän työn luonteeseen, mutta myös siihen, millä mielellä työntekijä on tai saa olla kodissa, ja miten hän tekee tai hänen tulee tehdä työnsä. Työntekijä on niin konkreettisesti kuin mentaalisessakin kosketuksessa vieraan kodin kanssa. Kodin henki ikään kuin virtaa kohtaamiseen. Työntekijä voi kokea kohtaamisen epämiellyttäväksi kodin tapojen, ympäristön tai asukkaan vuoksi, tai kohtaaminen voi samoista syistä tuntua työntekijästä miellyttävältä. (Kainlauri 1998, 194.) Kodissa tehtävä työ voi siten olla sekä antoisaa että haastavaa riippuen kustakin kodista, tilanteesta sekä asukkaan ja työntekijän kodille antamista yksilöllisistä merkityksistä.

3.2.2 Vauvat, vanhemmat ja ammattilaiset aiempien tutkimusten valossa

Perhetyön paikkana koti tuntuu perustellulta. Lapsi kasvaa kodissa, ja luo ensimmäisen merkittävän ihmissuhteensa omaan vanhempaansa. Pikkulapsiperheisiin kohdistuvien auttamistyön muotojen tavoitteena on usein parantaa lapsen elämää ja hyvinvointia vanhempien tietopohjaan, asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttamalla. Vanhemmille annetaan tietoa ja neuvoja äidiksi ja isäksi kasvusta, ja lapsen kehityksestä. Kotikäyntityön etuna on, että vanhempia voidaan ohjata ja neuvoa käytännössä lapsen omassa kasvuympäristössä. (Gomby ym. 1999, 7.)

Kotia perhetyön paikkana on pidetty luonnollisena ja rentona ympäristönä, jossa perheiden uskotaan rohkaistuvan puhumaan huolistaan ja ongelmistaan. Kotiin mennessä työntekijä viestittää, että hän on valmis asettumaan perheen maailmaan. (Baggens 2004, 16; Tikkanen 2008, 12.) On ajateltu, että kotona perhetyöntekijä saa rikkaampaa informaatiota ja selkeämmän kuvan perheen elinympäristöstä, pystyy paremmin ymmärtämään perheen tarpeita, ja siten räätälöimään heille juuri oikeanlaisia palveluja. Osa tutkijoista uskoo, että luottamuksellinen suhde työntekijään auttaa vanhempaa luomaan turvallisen suhteen myös muihin ihmisiin, mukaan lukien omaan lapseen (Gomby ym. 1999, 5, 7.)

Suomessa on olemassa vain vähän sellaisia auttamistyön muotoja, joilla tähdätään pikkulapsiperheen psykososiaaliseen tukemiseen pääosin kotikäynnein. Yksi tällainen on kuitenkin Vammaisten lasten- ja nuorten tukisäätiön kehittämä Kiikku-vauvaperhetyö. Kiikku-vauvaperhetyö on ennaltaehkäisevää, perheen kotona tehtävää hoitotyötä, jonka tavoitteena on tukea vauvan ja vanhemman vuorovaikutusta, antaa vanhemmille tietoa ja tukea lapsen hoitoon, edistää lapsen kehityksen kannalta optimaalisen hoivaympäristön luomista sekä integroida perheen tarvitsemia palveluita. (Korhonen & Sukula 2004, 11.) Kiikku-vauvaperhetyö kehitettiin aluksi vammaisena tai keskosena syntyneiden lasten ja heidän perheidensä tarpeisiin, mutta myöhemmin kohderyhmään on otettu mukaan myös perheet, joissa varhaiseen vuorovaikutukseen voivat vaikuttavaa myös psykologiset ja sosiaaliset riskitekijät (Vammaisten lasten- ja nuorten tukisäätiö 2010). Vauvaperhetyöstä saadut tulokset ovat olleet myönteisiä. Vauvaperhetyössä olleiden lasten kognitiivinen ja emotionaalinen kehitys on ollut verrokkiryhmään verrattuna suotuisaa. Lasten vanhemmat ovat kokeneet saaneensa vauvaperhetyöstä tietoa, henkistä tukea, rohkaisua ja konkreettista apua. Vauvaperhetyö on myös lisännyt vanhempien kykyä reflektoida lasta, itseään ja vuorovaikutusta. (Korhonen & Sukula 2004, 66–74.)

Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa kotikäynnein toteutettuja vauvaperhetyön muotoja on useampia. Projektit ovat kohdistuneet pääosin huono-osaisimpiin perheisiin ja lähiöihin, eivätkä niistä saadut tutkimustulokset ole siten suoraan vertailtavissa esimerkiksi Kiikku-vauvaperhetyön vaikuttavuuteen. Saatavilla olevat tutkimustulokset ovat myös joiltakin osin keskenään ristiriitaisia. Tutkimuksissa tuodaan esiin, että kotikäynnein toteutettu pienen lapsen perheen varhainen tukeminen parantaa kodin ilmapiiriä ja jossakin määrin myös vanhemmuuden taitoja (Kendrick ym. 2000, 447–449). Toisissa tutkimuksissa nähdään, että kotikäynnit ehkäisevät lapsen kaltoinkohtelua, ja muuttavat vanhempien asenteita esimerkiksi lapsen fyysistä ojentamista kohtaan. Lapsen kehitykseen ja kodin ilmapiirin muutokseen kotikäynneillä ei sen sijaan nähdä olevan pitkällä tähtäimellä vaikutusta. (Gomby ym. 1999, 7–15.)

Barnes, MacPhearson ja Senior (2006) tuovat esiin, että ne perheet, jotka voisivat eniten hyötyä kotikäynnein tapahtuvasta perhetyöstä, ovat usein niitä, jotka ensimmäisenä kieltäytyvät tarjotusta avusta. Kieltäytymisen taustalla nähdään olevan useita syitä. Koti auttamistyön paikkana on sellaisenaan melko erikoinen: tulisihan perheen päästää kotiinsa vieras ihminen, jonka työn tarkoituksena on taivutella perheenjäseniä muuttamaan käytöstään. Perhetyöntekijän voidaan myös pelätä arvioivan ja tuomitsevan kotia, tai olevan persoonaltaan sellainen, jonka kanssa yhteistyösuhteen luominen on vaikeaa. (Gomby ym. 1999, 16–17; Barnes ym. 2006, 114.)

Yhteenvedona voisi sanoa, että koti vauvaperhetyön paikkana voi olla yhtä aikaa sekä haastava että antava. Kotiympäristö voi rohkaista vanhempia puhumaan ongelmistaan ja antaa siten työntekijälle selkeämmän kuvan perheestä. Kodissa perhe on ”omalla maallaan”, mutta työntekijä vieraassa ympäristössä. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella kotona tehtävää vauvaperhetyötä asiakasperheiden näkökulmasta. Kokemuksistaan kertovat perheet ovat Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projektin asiakkaita.

3.3 Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projekti

Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry¹ on Tampereella kuntoutumista tukevaa ja ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä tekevä yhdistys. Se aloitti tammikuussa 2008 Raha-automaattiyhdistyksen kehittämisrahoituksella ensimmäistä lastaan odottavien perheiden tukemiseen suunnatun Ensiperheiden tukityö -projektin. Ensiperheiden tukityö on perheen kotona tehtävää vauvaperhetyötä, jonka tarkoituksena on lisätä perheiden hyvinvointia ja kykyä luoda vauvalle mahdollisimman turvallinen ja hyvä kasvuympäristö, ja näin ennaltaehkäistä mahdollisia lastensuojelullisia ongelmia. (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. 2008.)

Projektin kohderyhmänä ovat ensimmäistä lastaan odottavat ja hoitavat yksinhuoltajat ja perheet. Tukisuhde (eli asiakassuhde) perheeseen pyritään aloittamaan jo raskausaikana, ja kokonaisuudessaan se kestää tavallisimmin siihen saakka, kunnes vauva on noin 4–8 kuukauden ikäinen. Työ toteutetaan kotikäynteinä, joiden tiheys ja kesto suunnitellaan perheen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden pohjalta. Projektin tärkeimpiä tavoitteita on tukea vauvan ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, ja edesauttaa turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä. Perheen tarpeista ja toiveista riippuen kotikäynnin teema voi käsitellä äidin vointia ja mielialaa, vanhemmuuteen liittyviä odotuksia ja pelkoja, synnytystä, parisuhdetta, isän roolia, perheen tukiverkostoa, vauvan persoonallisuutta, suhdetta vauvaan ja vauvan konkreettista hoitoa. Vanhempien varhaisella tukemisella pyritään edesauttamaan perheen jaksamista. (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. 2008, 2009.)

Muotialan asuin- ja toimintakeskuksen mukaan Ensiperheiden tukityö -projektin käynnistämiseksi oli useanlaisia perusteluja. Ensimmäinen yhdistys perustelee projektin tarpeellisuuden sillä, että avio- ja avoeroja tapahtuu yhä enemmän Suomessa, ja osa näistä jo raskausaikana tai heti vauvan syntymän jälkeen. Toiseksi yksinhuoltajuus lisääntyy, eikä yksinhuoltajalla ole välttämättä ketään

¹ Muotiala asuin- ja toimintakeskus ry perustettiin Tampereelle 25.3.1991. Yhdistyksen toiminta-alueita ovat tuettu asuminen ja kotikuntoutus, työtoiminta ja ammatillinen kuntoutus, perhetyö, ryhmä- ja koulutustoiminta, kokemustiedon välittäminen, vapaaehtoistyö sekä virkistystoiminta. Yhdistyksen toiminta pohjautuu ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamiseen. Yhteisöllisyys ja vertaistuki nähdään keskeisinä kasvun ja kuntoutumisen voimavaroina yhdistyksessä. (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry.)

riittävästi jakamassa lapsen tuomaa elämänmuutosta. Kolmanneksi nuorten naisten masennus on lisääntynyt, ja yhä enemmän koetaan synnytyksen jälkeistä masennusta. Neljänneksi syyksi yhdistys näkee, että mielenterveysneuvontaa ja ehkäisevää mielenterveystyötä on perheille tarjolla liian vähän. Viidenneksi argumentiksi yhdistys tuo esiin, että useilla hoitotahoilla, kuten neuvoloissa ja psykiatrisilla poliklinikoilla nähdään, että enenevässä määrin on lasta odottavia vanhempia, jotka hyötyisivät varhaisen vaiheen psyykkisestä tuesta muuttuvassa elämäntilanteessa. (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. 2007.)

Ensiperheiden tukityö -projekti toimii Tampereen kaupungin hyvinvointineuvoloitten rinnalla ja niiden kanssa yhteistyössä. Asiakasperheet ohjautuvat projektiin pilottina toimivien Tammelan, Tesoman ja Pispalan hyvinvointineuvoloitten tai muiden hoitotahojen kautta. Perheet voivat ottaa projektiin myös itse yhteyttä. Projektissa työskentelee kolme työntekijää, jotka ovat koulutukseltaan sosiaalialan ohjaaja, kättilö ja kuntoutuksen ohjaaja. Vauvaperhetyön taustatukena toimii moniammatillinen yhteistyöryhmä, joka koostuu Muotialan asuin- ja toimintakeskuksen, Tampereen yliopistollisen sairaalan, Tampereen kaupungin, Ensi- ja turvakodin sekä terveys- ja sosiaalialan oppilaitosten työntekijöistä. Projektin aikana on tavoitteena kehittää ensimmäistä lasta odottaville perheille suunnattu ennaltaehkäisevän perhetyön kotikäyntityön malli, joka jatkaisi projektin päättymisen jälkeen itsenäisenä työmuotona osana kaupungin perhepalveluja. (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. 2008.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tehtävä

Kotia ja kodin ammattilaisia on tutkittu jo jonkin verran, mutta kotikäynnein toteutettavien perhetyön muotojen asiakasperheiden subjektiivisille kokemuksille on annettu vain vähän tilaa. Kiikku-vauvaperhetyössä mukana olleet perheet ovat kertoneet kokemuksistaan muutamissa tutkimuksissa (Korhonen & Sukula 2004, 69–70), kun sen sijaan ulkomailla toteutetuista vauvaperheprojekteista on lähinnä saatavilla vain psykologisin mittauksin saatuja tuloksia työn vaikuttavuudesta muun muassa lapsen kehitykseen ja kodin ilmapiiriin. Vanhempien kokemuksia ei niiden kautta voi lukea.

Tavoitteenani on tässä tutkielmassa antaa ääni perhetyön äideille ja isille. Tutkielmassa kysyn, **millaisia kokemuksia vanhemmilla on kotona tehtävästä perhetyöstä vanhemmuuden tukemisessa?**

Kokemuksiaan kertovat tutkielmassa Ensiperheiden tukityö -projektin asiakkaina olevat äidit ja isät. Tutkimuskysymys on laaja ja yleisluontoinen. Tarkoitukseni on sen avulla hahmottaa kokonaiskuvaa vanhempien kokemuksesta. Olen kiinnostunut kuulemaan kaikista niistä merkityksistä, joita projekti vanhemmilta saa. Ajattelen tällä tavoin pystyväni parhaiten tuottamaan projektia hyödyttävää tietoa asiakkaiden kokemuksista.

Käytän tutkielman toteutuksesta kertoessani ja aineistosta raportoidessani Ensiperheiden tukityö -projektista useita nimityksiä. Koska projektin koko nimi on kovin pitkä, käytän siitä usein vain termejä projekti tai perhetyö. Tukisuhteella tarkoitan perheen asiakassuhdetta projektissa. Projektin työntekijöihin viittaan perhetyöntekijöinä tai vain työntekijöinä.

4.2 Tutkimuskohteena kokemus

Tutkimustehtävän myötä tutkielmani paikantuu metodologisesti kokemusten tutkimuksen kenttään. Lähestyn kokemuksia pääosin fenomenologis-hermeneuttisesti, jonka ymmärryksen todellisuuden kokemuksellisesta rakentumisesta ja ihmisen holistisesta olemuksesta jaan (Rauhala 1991). Vaikka pyrkimyksenäni on fenomenologisin välinein saada kiinni vanhempien kokemuksista, en kuitenkaan usko tavoittavani niitä sellaisena kuin vanhemmat ovat ne kussakin elämästilanteessa kokeneet. Sen

sijaan ymmärrän kokemuksen rakentuvan useaan otteeseen uudelleen: ensinnäkin vanhempien itse yhdessä rakentamana ja kertomana haastattelutilanteessa, ja toisaalta myös oman tulkintani kautta. Tässä suhteessa ymmärryksessäni lähentyy hermeneuttista tutkimustapaa. Avaan ymmärrystäni seuraavissa kappaleissa enemmän.

Fenomenologisessa erityistieteessä todellisuuden ajatellaan rakentuvan ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan elämismaailmaansa. Todellisuus on siten jokaiselle ihmiselle erilainen. Ihmisen kokemus maailmasta rakentuu sen mukaan, millaisia merkityksiä hän ilmiöille antaa, ja näiden merkitysten pohjalta hän myös toimii. Ihmisen suhde maailmaansa on siten intentionaalinen, tarkoituksellinen: mikään ei ole meille neutraalia, vaan kaikki asiat ja ilmiöt merkitsevät meille jotakin. (Laine 2001, 26–28.) Fenomenologinen erityistiede pitää kokemusta ennen kaikkea merkityssuhteena, joka sisältää sekä tajuavan subjektin ja hänen toimintansa että kohteen, johon toiminta suuntautuu (Perttula 2008, 116). Fenomenologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi nostetaan ihmisen subjektiiviset kokemukset: millaisen merkityksen asiat saavat ihmisen elämässä? Miten ihminen itse jäsentää ja tulkitsee todellisuuttaan? (Laine 2001, 26–28.) Tässä tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu erityisesti niihin merkityksiin, joita perhetyön asiakasperheiden äidit ja isät antavat kodissa tehtävälle perhetyölle. Ymmärrän perhetyön olevan osa sitä vanhempien kokemaa todellisuutta, jonka kautta he rakentavat omaa vanhemmuutta ensimmäisen lapsen odotuksen ja hoivaamisen äärellä.

Fenomenologian ”esi-isien” Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin ajattelua yhdistäneen Lauri Rauhalan (1991, 33) mukaan kaiken empiirisen tutkimuksen lähtökohtana on oltava tutkimuksen ihmiskäsityksen määrittäminen. Ihmiskäsityksellä tarkoitetaan kaikkia niitä perusolettamuksia ihmisestä, joita tutkijalla on tutkimushypoteeseja ja metodeja valitessaan. Kun tutkimuskohteena on ihminen, tutkija ymmärtää ihmisen joka tapauksessa aina jollakin tavalla, joko tietäen tai tietämättään. Rauhalalle (1991, 35–42) ihminen on holistinen. Holistinen ihminen on kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen. Kehollinen ihminen on kiinni todellisuudessaan elävän ruumiinsa ja sen orgaanisten tapahtumien kautta. Tajunnallisuudella Rauhala taas viittaa ihmisen perusolemukseen tajunnallisena olentona, joka kokee olemassaolonsa erilaisina merkityssuhteina. Kehonsa ja tajunnallisuutensa kautta ihminen on aina kietoutuneena tiettyyn tilanteeseen eli elämäntilanteeseen. Elämäntilannetta ovat muun muassa ilmastolliset ja maantieteelliset olot, kulttuuri, toiset ihmiset, arvot ja normit. Ihmisen omalaatuisuus, identiteetti ja persoona kuvastuvat siitä, mihin ja miten hänen kehonsa ja tajuntansa ovat suhteessa.

Ymmärrykseni tutkimuksen kohteena olevista äideistä ja isistä perustuu pitkälle Rauhalan (1991, 35–42) näkemykseen. Etenkin äidille ensimmäisen lapsen odottaminen on uusi ja hyvin kehollinen kokemus. Muuttuvaa kehoa ei pääse pakoon, se pysyy ja vaatii naiselta sopeutumista. Kehonsa kautta nainen on jatkuvassa yhteydessä lapseen, kun mies joutuu väistämättä elämään tilanteen sivusta. Äidiksi kasvu on erilaista kuin isäksi kasvu, ja siten myös se todellisuus, jossa äidit ja isät odottavat ja hoitavat lastaan, ja pohtivat vanhemmuuttaan voi merkityksellistyä ja jäsentyä eri tavoin. Elämäntilanteina äitiys ja isyys ovat hyvin mielenkiintoisia ja moniulotteisia. Lapsen saaneen vanhemman identiteetin yksi keskeinen tekijä on äitiys tai isyys. Äiteinä ja isinä he eivät kuitenkaan koskaan puhu vain omista kokemuksistaan käsin, vaan myös kulttuurisiin äitien ja isien odotuksiin itseään peilaten. Äidit ja isät elävät perheissään, epävirallisten ja virallisten tukitahojen ympäröiminä ja laajempien sosiaali- ja terveystalitiikan päätösten ohjaamina. Näiden tahojen keskellä he muotoilevat omaa vanhemmuuttaan ja näiden kautta ymmärrän heidän myös minulle puhuvan.

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen hermeneuttisella ulottuvuudella tarkoitetaan yleisesti pyrkimystä ilmiön ymmärtämiseen ja tulkintaan. Arkielämässä toimimme luontaisen ja vaistomaisen ymmärryksemme varassa, emmekä useinkaan jää syvemmin pohtimaan keskustelukumppanimme ilmaisuihin sisältyviä erilaisia merkityksiä. (Laine 2001, 29–30.) Kokemusten tutkijan on erityisen tärkeää tunnistaa ja tiedostaa tämä oma luonnollinen tapansa suhtautua asioihin, jotta kokemus voitaisiin tutkimuksessa tavoittaa sellaisena kuin tutkittava on sen kokenut, eikä tutkija sekoita sitä omaan tapansa suhtautua asioihin. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen yksi tärkeimmistä käsitteistä onkin reduktio, jolla tarkoitetaan tutkijan irtaantumista luonnollisesta asenteestaan ja epäolennaisen syrjään laittamista ilmiön moninaisuuden paljastamiseksi. (Latomaa 2008, 50.) Tutkijan on pyrittävä tällöin ottamaan etäisyyttä tutkimuskohdetta ennakolta selittäviin teoreettisiin malleihin ja aiempiin tutkimustuloksiin, ja siirtämään ne mielessään syrjään tutkimuksen ajaksi. Tämänkaltainen sulkeistaminen on tutkimusasenteen ydin, jota pidetään yllä aineiston käsittelyn ajan. Se edellyttää tutkijalta ennen kaikkea kriittistä ja reflektiivistä otetta omia spontaaneja tulkintoja kohtaan. Sulkeistamisen lisäksi reduktioon kuuluu niin sanottu mielikuvatason muuntelu, jossa tutkija mielessään muuntelee tutkittavan kokemusta ja etsii sen rajoja. Vaihtoehtoisten merkitysten avulla pyritään löytämään kokemuksen keskeiset merkitykset. (Perttula 2008, 145; Latomaa 2008, 50.)

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen hermeneuttinen ulottuvuus sisältää ajatuksen kokemusten tulkinnallisesta rakentumisesta. Tutkittavat kokemukset ovat läsnä ihmisen

elämismaailmassa, mutta eivät koskaan sellaisenaan saavutettavissa (Varto 1992, 23–24). Ihminen tulkitsee kokemuksiaan yhä uudelleen niitä kuvatessaan. Tulkinnallista on myös se, millaisen kuvan tutkija rakentaa toisen ihmisen kokemuksesta. Tutkija on tutkittaviensa kaltainen kokeva olento, ja vaikka hän pyrki kaikkiin tavoin irtaannuttamaan oman esiymmärryksensä tutkittaviensa kokemuksista, perimmiltään tutkimustyö on kuitenkin tutkijan tulkintaa. Fenomenologinen erityistiede pitää tiukkaa metodia tutkijan luonnollisen asenteen keskeytyksineen ja mielikuvatason muunteluineen keskeisenä osana empiiristä tutkimusta. Hermeneutiikan piirissä on sen sijaan pidätytty kehittämästä ja esittämästä mitään jäsenneltyä analyysimetodia, koska tutkimuksellinen ymmärrys tapahtuu lopulta tutkijan tajunnallisena suhteensa tutkimusaineistoon, ja on siten aina tutkijan tulkintaa. (Perttula 2008, 142, 144.)

Omassa tutkimusprosessissa pyrin tavoittamaan äitien ja isien kokemuksia molempia edellä esitettyjä lähestymistapoja yhdistellen. Pyrin tietoisesti ja systemaattisesti tunnistamaan, tuomaan esille ja sulkeistamaan omat lähtökohtani ja ymmärrykseni aiheesta, ja siten pääsemään paremmin kiinni tutkittavien kokemuksiin. En kuitenkaan halua täysin sitoutua mihinkään systemaattiseen fenomenologiseen metodiin (esim. Perttula 1995). Tämä ensinnäkin sen vuoksi, että tutkielmassani kiinnostuksen kohteena olevat vanhempien kokemukset ovat itse asiassa lähtökohdiltaan erilaisia. Yksinhuoltaja-äidit kertoivat kokemuksistaan minulle yksin, kun ydinperheiden äidit ja isät osallistuivat haastatteluihin yhdessä ja rakensivat kokemuksen pariskuntana. Äitien ja isien yhdessä ja toisaalta yksinhuoltaja-äitien yksin tuottamat kokemukset eivät samanaikaisesti tunnu taipuvan tiukan metodin alaiseksi. Toiseksi ymmärrän kokemuksen hermeneutiikan tapaan tulkinnallisesti yhä uudelleen rakentuvaksi. Haastattelutilanne itsessään on sosiaalista toimintaa, johon jokainen tuo omat kokemuksensa ja jossa äitien ja isien yksin tai yhdessä antamat merkitykset ja tulkinnat asioille syntyvät vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 41). Tähän tulkintaan osallistuvat paitsi vanhemmat itse, myös minä.

4.3 Aineisto

4.3.1 Havainnoista haastatteluihin – tarina aineiston synnystä

Tutkielmanani aineisto koostuu kahdenlaisesta erilaisesta aineistosta: Ensiperheiden tukityö -projektin asiakaskäyntien havaintomateriaalista sekä asiakasperheiden haastatteluista. Kokemusten tutkimisessa haastattelu on itsestään selvä aineistonkeruumenetelmä, kun havainnointi puolestaan voi tuntua sopimattomalta ja ristiriitaiselta. Vaikka laadultaan erilaisten aineistojen yhdistäminen ei ole ongelmatonta, näen aineistojen yhdistämisessä olevan myös paljon hyvää. Kirsi Juhila (2006) esittää viisi erilaisten aineistojen yhdistämistapaa. Aineistojen yhdistäminen voi tapahtua tutkittavaa ilmiötä kokoavasti, kontekstin huomioiden, vertailuun perustuen, jaettuuihin merkityksiin perustuen tai aineistojen erilaista statusta painottaen. Omassa tutkielmassani yhdistän havainnointi- ja haastatteluaineistot painottaen niiden erilaista arvoa. Havainnointimateriaali on tutkielmassani haastatteluihin nähden sivuroolissa. Kotikäyntejä havainnoimalla tarkoitukseni oli ennen haastatteluihin ryhtymistä saada kuva minulle ennestään tuntemattomasta työmuodosta. Haastattelujen avulla etsin varsinaisesti vastausta tutkimustehtävääni, ja niiden pohjalta rakentuu myös tutkielman analyysi. Ilman etukäteishavainnointia haastattelujen suunnittelu, toteuttaminen ja äitien ja isien kokemusten ymmärtäminen olisi kuitenkin jäänyt paljon ohuemmaksi. Siksi kahden erilaisen aineiston yhdistäminen on minusta perusteltua.

Kotikäyntien havainnoinnit ajoittuivat syyskuuhun 2009, jolloin seurasin neljän päivän ajan Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijöiden työtä perheiden kanssa. Projektissa työskenteli tuolloin vielä kaksi perhetyöntekijää. Neljän päivän aikana perhetapaamisia oli yhteensä yhdeksän, joista yksi tapahtui neuvolassa, muut kahdeksan perheiden kotona. Kotikäynneillä etukäteen mietitty ja työntekijöiden toivoma roolini oli ”osallistumaton” havainnoija, mutta käytännössä jokaisessa kodissa toimintani muokkautui kulloisenkin tilanteen mukaan. Istuin kotikäynneillä kotien lattioilla, kahvipöytien ääressä ja sohvilla, rapsutin koiria ja osallistuin keskusteluun silloin, kun minulta sitä odotettiin. Kaikilla käynneillä koin jonkinlaiseksi itsestään selväksi ”säännöksi” ihailua ja huomioida lasta. Käyntien myötä sain tuntumaa siihen, miten kotikäynnit rakentuvat, millä tavoin työntekijät lähestyvät perheitä näiden kotona, miten kodeissa puhutaan ja ennen kaikkea sen, miten herkästi kodin ilmapiiri ja tunnetila siirtyvät myös työntekijään. Kodin ilmapiiri ja käydyt intensiiviset keskustelut imaisivat huomioni aika ajoin niin, että lähestulkoon unohdin tutkimuksellisen ja aktiivisen havainnoijan tehtäväni. Myöskään vanhemmat eivät tuntuneet välittävän läsnäolostani, vaan keskittyivät keskusteluun perhetyöntekijöiden kanssa. Kirjoitin

jokaisen kotikäynnin jälkeen havaintojani ja ajatuksiani ylös käyntien tapahtumista, keskusteluista ja ilmapiiristä yhteensä 14 sivun verran.

Tutkielman pääasiallinen aineisto, Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden haastattelut toteutuivat tammikuun 2010 aikana. Sain asiakasperheiden yhteystiedot projektin työntekijöiltä. Lähetin haastattelupyynnön postitse kaikkiaan kahdeksalle asiakasperheelle, joista kuusi halusi mukaan tutkimukseen. Haastatteluihin osallistuneista vanhemmista kaksi oli yksinhuoltaja-äitejä ja loput ydinperheiden äitejä ja isiä, joita haastattelin yhdessä. Osa perheistä oli samoja, joita olin edellisenä syksynä havainnoinut, mutta mukana oli myös perheitä, joille olin ennestään tuntematon. Kahdessa perheessä tukisuhde projektiin jatkui vielä, kun neljässä perheessä suhde oli jo päättynyt tai juuri päättymässä. Jokaiseen perheeseen oli siis haastatteluhetkellä syntynyt jo lapsi. Kaikki haastattelut tapahtuivat perheiden omien toiveiden mukaisesti näiden kotona, ja kestoltaan ne vaihtelivat 40 minuutista puoleentoista tuntiin. Nauhoitin kaikki kuusi haastattelua, joista litteroinnin jälkeen syntyi yhteensä 87 sivua haastatteluaineistoa.

Haastateltavia perheitä miettiessäni tein muutamia tietoisia valintoja. Ensimmäinen valintani koskee sekä ydinperheiden vanhempien että yksinhuoltajien mukaan ottamista tutkimukseen, toinen perheiden tukisuhteen keston ja nykytilanteen moninaisuuden sivuuttamista ja kolmas äitien ja isien haastattelemista yhdessä. Asiakasperheiden kokemuksia tutkiessani pidin itsestään selvänä, että haluan kuulla kaikenlaisten projektissa mukana olleiden perheiden kokemuksia. Yksinhuoltajien tilanne on monin tavoin erilainen kuin ydinperheiden, ja uskoin saavani kuulla heiltä jotakin erityistä. Koska tutkielmani fokuksena on erityisesti pohtia kodin merkitystä perhetyössä, en uskonut tukisuhteen kestolla olevan suurta merkitystä. Jokaisen haastateltavan perheen tukisuhde oli kestänyt haastatteluhetkellä kuukausia. Uskoin heillä kaikilla olevan siten käsitys siitä, miltä oma koti perhetyön paikkana on tuntunut.

Ratkaisuni haastatella äitejä ja isiä yhdessä voi tuntua ristiriitaiselta siitä näkökulmasta, että ymmärrän äidin ja isän todellisuuden ja vanhemmaksi kasvun olevan lähtökohdiltaan erilaista. Kokemusten erillisyyden erottamiseksi varminta ja luotettavuutta lisäävää olisi ollut haastatella vanhempia erikseen. Päädyin yhteiseen haastattelutilanteeseen kuitenkin muutamasta syystä. Ensinnäkin Ensiperheiden tukityö -projektissa on tarkoituksena työskennellä koko perheen kanssa, mutta käytännössä kotikäynneillä kohdataan useimmiten vain äiti ja lapsi, kun isät ovat päivisin töissä. Isillä on tällöin vähemmän omakohtaista kokemusta perhetyöntekijöiden tapaamisista. Arvelin päivätoissa olevien isien voivan tuntea omaavansa niin vähän kokemusta projektista,

etteivät he halua tulla haastatelluksi. Uskoin siis saavani myös töissä käyvät isät paremmin osallistumaan haastatteluihin, kun paikalla on myös äiti. Toiseksi toivoin vanhempien haastattelemisen yhdessä rohkaisevan vanhempia paitsi osallistumaan ylipäättään tutkimukseen, myös keskustelemaan ja rakentamaan perheen yhteistä kokemusta projektista. Toivon kuulevani, mitä projekti on antanut äidille ja isälle yksilöinä, ja mitä se on merkinnyt koko perheelle.

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote asettaa havainnointi- ja haastatteluaineiston yhdistämiselle omanlaiset haasteensa. Vaikka kotikäyntien havainnointi etukäteen oli mielestäni haastattelujen suunnittelun kannalta välttämätöntä, ymmärrän havainnointilanteissa tekemiäni huomioiden ja päätelmien voivan myös ohjata väärällä tavalla haastattelujen toteuttamista ja niistä tehtäviä tulkintojani. Koska perheiden haastattelut ovat tutkielmani pääaineisto, kotikäynneillä heränneisiin ajatuksiini oli otettava etäisyyttä. Tämän vuoksi tietoisesti vältin lukemasta havainnointipäiväkirjaani syksyisen havainnointiviikon jälkeen aina siihen saakka, kun olin analysoinut haastattelut. Sulkeistamiseen pyrkivä menettelyni auttoi siinä, että tiesin kotikäyntien perusteella, minkälaisesta perhetyöstä keskustelin asiakasperheiden kanssa, mutten enää muistanut kovin tarkasti, minkälaisia mielteitä olin työstä havainnointilanteessa neljä kuukautta aiemmin tehnyt.

4.3.2 Haastattelutilanteet

Haastattelutilanteessa informaation saannin edellytyksenä on perinteisesti pidetty sekä haastattelijan neutraalisuutta että tämän kykyä luoda luottamuksellinen suhde haastateltavaan. Kokemusnäkökulmasta tutkimusta tehtäessä näillä molemmilla on erityistä painoarvoa. Toisen ihmisen kokemuksia etsittäessä tutkijan uskotaan saavan mahdollisimman rehellistä tietoa tutkittavaltaan silloin, kun suhde tähän on mahdollisimman hyvä ja luottamuksellinen (Jokinen 2006). Autenttisten kokemusten kertomiselle ajatellaan olevan parhaiten tilaa haastattelussa myös silloin, kun tutkija on neutraali ja pyrkii tietoisesti oman osuutensa minimoimiseen (Perttula 2008, 141; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 44).

Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheitä haastatelllessani koin luottamuksellisuuden ja neutraalisuuden olevan hetkittäin sekä linjassa että vastaan toisiinsa nähden. Vanhempien luottamusta uskon ensinnäkin herättäneen sen, että suurimmalle osalle perheistä olin havainnointilanteesta jo ennestään tuttu. He tunsivat kasvoni ja tiesivät minun olevan perillä siitä, millaista perhetyötä projektissa tehdään, kuka sitä tekee ja millaisia kotikäynnit perheisiin ovat.

Keskustelullemme oli siis löydettävissä jonkinlainen yhteinen pohja. Korostin kuitenkin perheille, että vaikka teen tutkielmaani Ensiperheiden tukityö -projektiin liittyen, käytännössä tutkielmani on siitä erillinen. En ole projektille tilivelvollinen, en sen palkkaama eikä vanhempien esille tuomat asiat tule vaikuttamaan millään tavoin heidän tukisuhteeseensa projektissa. Luottamusta herättääkseni pidin myös tärkeänä aloittaa keskustelu kertomalla rauhassa, mikä tutkielmani oikeastaan on ja mitä minun on tarkoitus sillä saavuttaa, mitä ja miksi haluaisin kuulla perheiltä, kuinka haastattelu etenee ja miksi tallennan heidän luvallaan tilanteen äänittimelle (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 24). Kerroin perheille myös muutaman sanan tutkielman taustalla olevista sosiaalityön opinnoistani ja aiemmasta työkokemuksestani lasten ja nuorten sairaanhoitajana. Toivoin näiden kautta myös herättäväni luottamusta siihen, että tiedän jotakin pienistä lapsista, vanhemmista ja lapsiperheiden arjesta.

Tutkimustilanteen neutraalisuuteen pyrkiessä kokemusten tutkijan tulisi olla läsnä haastattelussa itsensä niin sanotusti sosiaalisesti häivyttäen. Sosiaalisella häivyttämisellä tarkoitetaan sitä, että tutkija on läsnä haastattelussa ennen kaikkea toisen kokemuksista kiinnostuen, ei minkään elämänmuodon tai instituution edustajana. Tällöin tutkittavan ei tarvitse etsiä kokemuksilleen sosiaalis-kulttuurisesti jo ymmärrettyjä kuvaustapoja, vaan he voivat valita ilmaisut, jotka tuovat kokemuksen parhaiten esiin. (Perttula 2008, 141.)

Ymmärrän tutkijan sosiaalisen häivyttämisen olevan yksinkertaisimmillaan pyrkimystä mahdollisimman tasavertaiseen keskusteluun tutkittavan kanssa. Perheitä haastatellessani pyrin viemään haastattelua mahdollisimman epämuodolliseen ja keskustelemaan suuntaan, jotta perheet unohtaisivat roolini tutkijana ja kertoisivat kokemuksistaan miettimättä, onko heidän vastauksensa tutkimukseen sopiva vai ei. Pääasiassa koin haastattelujen sujuneen tällä tavoin avoimessa, keskusteleavassa hengessä. Äidit olivat haastatteluissa kiistatta enemmän äänessä kuin isät, vaikkakin isät toivat kyllä kiitettävästi esiin sekä äidin kokemusta mukailevia, että siitä eriäviä mielipiteitään esiin. Niukkasanaisimpia olivat ne isät, jotka ovat päivisin töissä, eivätkä pysty osallistumaan perhetyöntekijöiden tapaamisiin. Isien niukkasanaisuus oli tällöin mielestäni luonnollista. Merkittävintä oli, että kaikissa perheissä haastatteluihin osallistuivat kummatkin vanhemmat riippumatta siitä, kuinka paljon omakohtaisia kokemuksia heillä oli perhetyöntekijöiden tapaamisista. Uskon tämän osaltaan kertovan jotakin Ensiperheiden tukityö -projektin merkittävydestä perheille.

Vanhempien kanssa keskusteluun antautumisessa on minusta kuitenkin myös sudenkuoppansa. Vaikka haastattelu voikin muistuttaa tavallista keskustelua, sillä on institutionaalinen luonteensa, jonka mukaan haastattelijä kysyy ja haastateltava vastaa, ja muunlaisesta toiminnasta haastattelijan tulisi neutraalisuuden nimissä pidättäytyä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23). Äitejä ja isiä haastatellessani koin tämän hetkittäin erittäin vaikeaksi. Tilanteessa, jossa perhe, näiden koti ja perhetyö olivat minulle jossakin määrin tuttuja, oli vaikeaa olla kommentoimatta vanhempien kertomuksia perhetyöstä ja työntekijöistä, enkä siinä täysin onnistunutkaan. Vanhemmat ja minä rakensimme keskustelua kaikkien meidän tuntemaan projektin perhetyön pohjalta, ja koin kommentointini lisäävän tilanteen luottamuksellisuutta, ja siten rohkaisevan vanhempia kertomaan kokemuksistaan. Toisin sanoen rakentaessani luottamuksellista suhdetta vanhempiin, tulin samalla kuitenkin sivuuttaneeksi neutraaliuteen pyrkimisen. Gubrium ja Holstein (2002, 13–16) tosin kritisoivat tätä neutraaliuden vaatimusta. Heidän näkemykseensä on helppoa yhtyä: haastattelu on ennen kaikkea ”vuorovaikutuksellinen yhteisprojekti”.

Parhaimmillaan fenomenologinen haastattelu on luonteeltaan mahdollisimman avoin, jossa tutkittavalle esitetään konkreettisia, kokemuksellisia, toiminnallisia, havainnollisen todellisuuden kuvailemiseen houkuttelevia kysymyksiä, jotka vaatisivat mahdollisimman vähän lisäohjausta (Laine 2001, 36). On kuitenkin olemassa sellaisia haastateltavia, jotka eivät tarvitse juurikaan ohjausta ottaakseen vastuun kertomisesta, ja sitten vastaavasti on niitä, joille haastattelu tarkoittaa kysymyksiin vastaamista (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 212). Tutkimusprosessini aikana molemmat tilanteet tulivat minulle tutuiksi. Jokaisessa haastattelutilanteessa toivoin perheiden kertovan vapaamuotoisesti perhetyön asiakkaaksi tulostaan, ensiajatuksistaan ja muodostuneista kokemuksistaan yleisesti. Toivoin heidän pohtivan erityisesti oman kodin merkitystä perhetyön toteuttamisessa ja suhdettaan työntekijöihin kodissaan. Tämän tehtävänannon mukaisesti useimmat äidit ja isät toivat avoimesti ja runsassanaisesti esiin kokemuksiaan ilman lisäohjaustani. Ainoakaan haastattelu ei kuitenkaan edennyt niin, ettenkö olisi esittänyt joitakin tarkentavia kysymyksiä tai palannut johonkin tiettyyn teemaan. Haastatteluni paikantuvat siten jonnekin avoimen ja temaattisen haastattelun välimaastoon painottuen kuitenkin enemmän jälkimmäiseen.

Haastattelutilanteissa haastavinta oli niukkasanaisten kokemusten esille saaminen. Pyrin näissä tilanteissa muotoilemaan kysymyksiä usealla eri tavalla ja antamaan aikaa haastateltavalle. Aina tämäkään ei auttanut, vaan koin haastateltavan kokemuksen rakentuvan vahvasti minun ja hänen yhdessä tuottamana (ks. Krok 2009, 50). Jokainen haastattelu aiheutti minussa jälkepäin epävarmuutta ja syyllisyyden tunteita. Vaikka onnistuin mielestäni luomaan haastattelutilanteista

avoimia ja keskustelunomaisia kohtuullisen hyvin, jäin haastattelujen jälkeen miettimään esittämieni kysymysten osuutta kokemusten kertomisessa. Jokainen haastattelu eteni melko samankaltaisen rakenteen mukaan vanhempien ensiajatuksista oman kodin merkityksen pohtimiseen, eikä oma osuuteni tässä rakenteessa ollut pienin mahdollinen! Koin vaikeaksi luoda tilanteesta keskustelunomaista, mutta samalla pidättäytyä kommentoimasta tai esittämästä sellaisia tarkentavia kysymyksiä, jotka eivät johdattelisi vastaajaa suuntaan tai toiseen. Monessa suhteessa koinkin haastattelun tasapainoilua vaativaksi aineistonkeruun menetelmäksi.

Merkittävimpiä haastattelutilanteisiin vaikuttaneista tekijöistä oli kuitenkin perheiden koti. Kodissa haastateltavat olivat ennen kaikkea äitejä ja isiä, joiden tehtävänä oli vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia kodin arjen rutiinien jatkumisesta. Haastattelun aikana lapselle saatettiin vaihtaa vaippaa, lämmittää ruokaa, syöttää, viihdyttää ja vahtia. Useassa haastateltavana olleessa perheessä oli myös koira, jota samanaikaisesti komennettiin ja ohjattiin tilanteesta sivummalle. Haastateltavilleni näiden arkitoimintojen yhdistäminen haastattelutilanteeseen ei tuntunut tuottavan vaikeuksia. Äidit ja isät huutelivat vaipan vaihtojen ja lapsen ruuan lämmittämisen äärestä ajatuksiaan ja mietteitään minulle, tai jatkoivat sujuvasti hetken keskeytyksen jälkeen puheenvuoroaan. Lapsi oli keskeinen osa haastattelutilanteita. Lapsen toiminta, ilmeet ja eleet veivät aika ajoin meidän kaikkien huomion. Saatoin lepperellä vauvalle tai keskustelu kääntyä lapsen allergioihin tai ripulivaippoihin. Pidin tärkeänä huomioda lasta, ja kuunnella empaattisena ja kiirehtimättä vanhempien puhetta myös sellaisista asioista, jotka eivät varsinaisesti haastatteluun kuuluneetkaan. Vaikka haastattelijan tulisi kyetä suuntaamaan keskustelua haastattelun tehtävän ja roolijaon mukaisesti, perheiden kodeissa olin mielestäni ennen kaikkea vieras, jonka ei sovi tiukasti ohjata ja rajata tilannetta omien tutkimuksellisten tavoitteiden mukaisesti. Edellisen syksyn havainnointitilanteet madalsivat kynnystäni astua sisään perheiden kotiin, ja ilmeisesti onnistuinkin vierailijana siinä suhteellisen hyvin. Eräs haastateltava nimittäin kommentoi haastattelutilanteen lopuksi: ”Sullakin oli kyllä aika hyvä toi sisääntulo!”

4.3.3 Analyysimenetelmä

Eskola ja Suoranta (1998, 150–153, 162) näkevät laadullisen tutkimuksen analyysin olevan pohjimmiltaan käsityötä. Aineiston jäsentäminen, tulkinta ja kirjoittaminen nivoutuvat analyysiprosessissa usein yhteen edestakaiseksi liikkeeksi. Tutkija pystyy harvoin soveltamaan vain yhtä analyysitapaa, vaan käytännössä myös eri analyysitavat kietoutuvat toisiinsa. Analyysitapojen sekoittuminen ja edestakainen liike analyysivaiheiden välillä kuvaavat parhaiten myös omaa

aineistolähtöistä analyysiprosessiani. Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden haastattelut ovat tutkielmani pääasiallinen aineisto, johon analyysiprosessini kohdistui. Tausta-aineistona toiminut havainnointimateriaali toimii lähinnä haastattelujen pohjalta syntyneen analyysin vahvistajana.

Analyysimenetelmäni voisi kuvata parhaiten aineistolähtöisenä teemoitteluna. Fenomenologisen tutkimuksen aineistopohjaisten merkityskokonaisuuksien jaottelu ja niistä muodostettava synteesi (esim. Laine 2001) muistuttavat mielestäni prosessina teemoittelua, enkä olekaan varma, millaiset termit olisivat oikeita kuvaamaan omaa analyysiprosessiani. Vaikka tutkielmani fenomenologinen lähestymistapa puoltaisi merkityskokonaisuuden käsitteen käyttöä, käytän tässä selvyuden vuoksi kuitenkin teeman käsitettä. Koska analyysiprosessini on varsin käsityömäinen, näen parhaaksi kirjoittaa auki koko prosessin vaihe vaiheelta. Haluan kuitenkin huomauttaa, että vaikka kuvaan vaiheita eteenpäin kulkevana prosessina, todellisuudessa palasin analyysiprosessin aikana useaan otteeseen taaksepäin. Siten muodostunut analyysi ei ole vain yhdensuuntaisen prosessin tulosta. Sitä, miten ja millaisin keinoin analyysiprosessissani onnistuin mielestäni tavoittamaan Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden kokemuksia, pohdin tarkemmin seuraavassa luvussa.

Eskola ja Suoranta (1998, 158) korostavat aineiston perinpohjaisen tuntemisen tärkeyttä. Omassa analyysiprosessina aineiston tunteminen edellytti paitsi toistuvia lukukertoja, myös fenomenologisten keinojen soveltamista. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan tavoitteena on saada kiinni toisen ihmisen kokemuksesta. Tähän on ajateltu päästävän parhaiten melko systemaattisella analyysiprosessilla, jonka ensimmäisessä vaiheessa pyritään pääsemään kuvaukseen siitä, mitä aineistossa on todella sanottu. Tavoitteena on kuvata tutkijan kielellä toisen kertomus kokemuksestaan, mutta silti mahdollisimman pitkälle tutkittavan alkuperäisiä termejä käyttäen. (Laine 2001, 37–38.)

Sovelsin fenomenologiseen metodiin (esim. Perttula 1995) kuuluvaa aineiston tutkijan kielellä tapahtuvaa kuvailua kahdessa haastattelussa. Näistä haastattelusta koin vaikeaksi hahmottaa, mitä tutkittavat halusivat ilmaisuillaan sanoa, ja siksi päädyin kääntämään haastattelut kokonaisuudessaan tutkijan kielelle. Muista haastatteluista koin sen sijaan helpommaksi ymmärtää tutkittavien ilmaisuja, ja muodostaa niistä kokonaiskuvan. Lukiessani näitä haastatteluja kokosin jokaisen haastattelun olennaisen annin ranskalaisin viivoin erilliselle paperille. Muistiinpanoja tehdessäni mietin tutkittavien tapaa hahmottaa vanhemmuuttaan, kotiaan ja Ensiperheiden tukityö -

projektia, sekä sitä, mitä he kussakin haastattelun vaiheessa ovat halunneet minulle kertoa. Pyrkimyksenäni oli ymmärtää ilmaisujen merkityksiä tutkittavien omasta näkökulmasta (ks. Laine 1998, 38). Muistiinpanoni kustakin haastattelusta olivat rakenteeltaan vaihtelevia. Haastatteluista erottui laajempia teemoja, mutta myös selkeämpiä, yksittäisiä ilmauksia, joita tutkittavat korostivat voimakkaiden argumentaatiokeinojen avulla, ja joiden ymmärsin siitä syystä olevan tutkittaville erityisen merkittäviä. Tarkoitukseni oli muistiinpanojen avulla muodostaa omaa työskentelyäni helpottava alustava jäsennys kaikkien haastattelujen sisällöistä.

Tämän vaiheen jälkeen luin yksittäistä haastattelua ja sen sisältöä kuvaavia muistiinpanojani rinnakkain. Etsin muistiinpanoistani kustakin haastattelusta nousseiden merkitysten välisiä yhteyksiä, ja jaottelin niitä isommiksi teemoiksi. Käytin erilaisia värikoodeja erottamaan teemat toisistaan. Kun olin mielestäni saanut muodostettua jonkin sopivan teeman, palasin vielä haastatteluun tarkastelemaan kutakin teemaa, ja merkkasin kuhunkin teemaan soveltuvan alkuperäisen ilmauksen värikoodilla. Esimerkiksi yhden haastattelun pohjalta tällaisiksi alustaviksi teemoiksi muodostuivat: vanhemman pärjäämisen eetos, koti koko perhetyötä lävistävänä tekijänä, perhetyö koko perheen asialla, perhetyö tiedonantajana ja vertaistukena sekä perhetyön epävirallisena toimintana. Kävin kaikki haastattelut tällä tavoin läpi teemoja muodostaen. Kyse oli siis pohjimmitaan laadullisen aineiston vertikaalisesta teemoittelusta.

Kunkin haastattelun työstämisen jälkeen asetin kaikki haastattelut rinnakkain. Pohdin kustakin haastattelusta löytyneitä teemoja yhdessä, ja niiden suhdetta toisiinsa. Kuljin aineistossa tässä vaiheessa siis horisontaalisesti. Tutkimukseen osallistuneet äidit ja isät puhuivat haastatteluissa hyvin samanlaisista asioista, enkä kokenutkaan teemojen yhteen vientiä kovin hankalaksi. Yksinkertaistetusti kaikissa haastatteluissa kuvattiin kotikäyntityötä helpotuksena ja koko perheen kohtaamisen mahdollistavana. Haastatteluissa viitattiin perhetyöntekijöihin omakohtaisia kokemuksia jakavina äiteinä, ammattilaisina ja tuttavina, ja puhuttiin kahvittelusta ja kyläilystä. Aineistossa kuvattiin perheen ongelmien kertomisen vaikeudesta, ja todettiin perhetyöntekijöille puhumisen olleen helppoa. Analyysin pohjalta päädyin jaottelemaan ja nimeämään nämä teemat seuraavanlaisiksi: kotikäyntityö konkreettisena helpotuksena, huomion kohteena kaikki kodin asijat, ”ammatillisten äitien” tekemä perhetyö, kylässä kotona sekä vanhempana pärjäämisen pakko. Tutkielman tulosluvun rakenne etenee näiden teemojen mukaisesti. Analyysiprosessin läpinäkyvyyden vahvistamiseksi pyrin aineistoa raportoidessani tarkemmin kuvaamaa, miten olen kyseiseen teemaan päätenyt.

Analysoin vanhempien kokemukset tutkielmassa yhdessä. En siis muodostanut äitien ja isien ilmauksista erillisiä teemoja, vaan luin ja käsitelin haastatteluja kokonaisuuksina. Vanhemmat rakensivat haastattelutilanteissa kokemustaan vastavuoroisen keskustelun avulla. Jos äidillä ja isällä oli erilainen näkemys jostakin asiasta, he toivat mielestäni sen haastattelussa esiin. En siten näe analyysin rakentuneen vain toisen vanhemman kokemuksen perusteella. Pysin aineiston raportoinnissa käyttämään äidin, isän ja vanhemman käsitteitä sen mukaan, onko kokemuksen tuonut esiin äiti, isä vai molemmat. Vaikka tämä menettely ei pelasta sukupuolen osittaiselta piiloutumiselta tutkielmassa, toivon sen tuovan näkyviin sekä äitien että isien erityisiä kokemuksia.

Vaikka olen parhaimpani mukaan pyrkinyt pääsemään lähemmäs vanhempien kokemuksia, kokemus tulee tässä tutkielmassa esiin oman ymmärrykseni ja tulkintani kautta. Toivon runsaiden aineisto-otteiden avulla pystyvän kuvaamaan vanhempien kokemusta, mutta tulkintani niistä voivat olla myös vääriä. Vanhempien autenttisia kokemuksia ei ole mahdollista löytää, mutta tulkintojanikaan kokemuksista ei pidä lukea ainoana, oikeina totuuksina. Tutkimustyö on perimmiltään paitsi tutkijan tulkintaa, myös inhimillistä toimintaa. (Varto 1992, 23–24; Perttula 2008, 142, 144.)

Laine (1998, 41) kirjoittaa, että fenomenologia tarkoittaa ilmiön olemuksellisen merkitysrakenteen selvittämistä. Tarkoituksena on siis tehdä näkyväksi jonkin ilmiön kokonaisrakenne. Tässä tutkielmassa tavoitteenani oli muodostaa kokonaiskuva siitä, millaisia kokemuksia vanhemmilla on kotikäynnin toteutuvasta vauvaperhetyöstä. Tutkimustehtävän myötä olen pitänyt tärkeänä tuoda esiin Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden kokemus kokonaisuudessaan, ja siten muodostaa aineiston pohjalta nousevat teemat sen verran kattaviksi, että ne sisältävät kaiken haastatteluissa esiin tulleen olennaisen tiedon (ks. myös Perttula 2000, 431). Tärkeimpänä olen pitänyt haastattelemieni äitien ja isien äänen kuuluviin saamista, vaikkakin analyysini painottuu siten kokemusten tulkintaan. Kovin kauas aineistosta tulkintani eivät siis ylety.

Esitän tutkielman analyysin näyttämövertauksen avulla. Tutkielman nimenä on lähes koko puolitoista vuotta kestäneen tutkimusprosessin ajan ollut ”koti perhetyön näyttämönä”. Muodostettuani analyysin perusrakenteen teemoittelun avulla tulin ajatelleeksi teemoja tutkielman nimen yhteydessä. Oivalsin, että kotikäyntejä voisi osuvasti verrata näytelmiin, joissa perhetyöntekijät toimivat erilaisissa rooleissa vaihdellen, ja joissa näytelmän aihe vaihtuu kunkin perheen tilanteen mukaan. Analyysiäni kirjoittaessani ja teoriaosuutta viimeistellessäni koinkin hämmästyksiä ja hieman pettymystä, kun huomasin, että näyttömetaforaa on käyttänyt kotikäyntityön

yhteydessä myös jo aiemmin esimerkiksi Anne Kainlauri (1998) Erving Goffmanin ajatuksia lainaten. Tästä huolimatta päätin säilyttää osuvan vertauksen myös omassa analyysissäni.

4.3.4 Lapsettomana kiinni vanhemmuuteen? – tutkijan itsereflektio

Kokemuksia tutkittaessa on väistämättä mietittävä, missä määrin toisen ihmisen kokemuksia voi ymmärtää. Voinko saada lapsettomana naisena todella kiinni äitien ja isien kokemuksista, ja jos voin, niin millä keinoin voisin niitä parhaiten tavoittaa? Suvi Krok (2009, 33–34) erottaa kaksi tapaa lähestyä toisen ihmisen merkitystulkintoja. Ensimmäisen tavan mukaan lähdetään siitä oletuksesta, että tutkija tulkitsee toisen kokemusta aina omista lähtökohdistaan, eikä tietä toisen kokemuksiin voida todella löytää. Mahdollisimman oikeanlaisen tulkinnan löytämiseksi tutkijan tulisi tällöin kuulua samaan ryhmään kuin tutkittavansa. Toinen tapa lähestyä kokemusta on pyrkiä tutkijana ylittämään oma esiymmärryksensä aiheesta. Koska kuulun lapsettomana eri ryhmään kuin tutkimani äidit ja isät, vaihtoehtonani oli pyrkiä lähentymään heidän kokemuksiin fenomenologisen reduktion turvin. Oman esiymmärryksen sulkeistaminen on tätä tutkielmaa tehdessä tarkoittanut sitä, että olen tietoisesti pyrkinyt ottamaan etäisyyttä paitsi äitiyttä ja isyyttä koskevaan tutkimustietoon, myös sairaanhoitajana ja sosiaalityöntekijänä hankittuun työkokemukseen, ja sen myötä syntyneeseen ymmärrykseen vanhemmuudesta ja lapsiperheiden arjesta. Näen tällöin aineistosta muutakin kuin sen, mikä sopii omaan ajatusmaailmaani.

Fenomenologinen sulkeistaminen ei ole ollut minulle helppoa. Etenkin työkokemukseni asema on tutkimusprosessin aikana hämmentänyt minua. Yhtäältä olen rakentanut sen pohjalta tarvittavaa luottamusta vanhempiin haastattelutilanteissa, toisaalta fenomenologisen reduktion nimissä minun olisi pitänyt ottaa siihen myös samanaikaisesti etäisyyttä. Myöskään tutkimusaineistoon perehtyminen ei ole sujunut vaikeuksitta. Haastatteluaineistoa lukiessa ajatusvirtani on useaan otteeseen vienyt minua harhapoluille pohtimaan äitiyttä ja isyyttä tähän tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kokemuksia laajemmassa kontekstissa. Haastatteluaineistossa pitäytyminen koko analyysivaiheen ajan onkin vaatinut keskittymistä, tietoista ajatusvirran suuntaamista ja itsensä muistuttamista siitä, että äitiys ja isyys ovat ennen kaikkea subjektiivisia kokemuksia, joista minun tulisi saada nyt kiinni. Edellisessä luvussa kuvaamani menettelyni haastattelujen osittaisesta kääntämisestä tutkijan kielelle helpotti osittain sen näkemistä, mitä äidit ja isät kussakin haastattelussa haluavat oikein minulle kertoa. Tästä huolimatta ensimmäinen versioini tutkimustuloksista oli kaukana vanhempien subjektiivisten kokemusten kuvailusta. Vasta monen erehdyksen jälkeen osasin lukea kokemuksia tarpeeksi läheltä.

Toisen ihmisen kokemuksia voi omien lähtökohtien refleктоimisen lisäksi pyrkiä lähestymään myös muilla keinoin. Kodittomia naisia haastatellut Riitta Granfelt (1998, 25) näkee empaattisen asennoitumisen olevan yksi keino siirtää syrjään tutkijan omat ennakkokäsitykset. Tällöin tutkija suostuu kuulemaan, olemaan tutkittavan puheen vastaanottaja, vaikka se horjuttaisi perusteellisestikin tutkijan omia käsityksiä. Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheet ovat melko tavallisia lapsiperheitä, eivätkä heidän kokemuksensa ole ehkä samalla tavoin koskettavia ja tunnepitoisia, kuin esimerkiksi kertomukset Granfeltin (1998) tutkimista kodittomista naisista tai Nousiaisen (2004) tutkimista lapsistaan erillään asuvista äideistä. Ajattelen kuitenkin empaattisella asennoitumisella ja tunteilla olevan tutkimusprosessissa merkitystä myös silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat melko tavalliset äidit ja isät. Ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi tuleminen on kaikkea muuta kuin neutraali kokemus. Äidin ja isän tunteiden näkeminen, kuuleminen ja niihin samaistuminen ovat auttaneet minua saamaan kiinni edes jollakin tavoin elämäntilanteesta, josta minulla itselläni ei ole kokemusta. Äidin itkun kautta pystyin paremmin ymmärtämään äidin pelkoja ja vauvaan kiinnittymisen vaikeuksia, ja naurun ja huumorin avulla käsittämään, että vaikka vanhemmuus ei aina suju suunnitelmien mukaan, sen ei tarvitse olla aina vakavaa. Tunteet ovat kulkeneet mukana läpi koko aineiston käsittelyprosessin. En ole lukenut haastatteluaineistoa sellaisenaan, puheesta litteroituna tekstinä, vaan kuljettanut mukana kulloiseenkin haastattelutilanteeseen liittyvää tunnetilaa. Tunteet ovat siten toimineet tulkintaani ohjaavina ja auttavina tekijöinä.

Tunteet ja empaattinen asennoituminen törmäävät tieteelliselle tutkimukselle usein esitettyihin neutraalisuuden ja rationaalisuuden vaatimuksiin (Nousiainen 2004, 26). Tutkijan tulisi pysyä tutkijan roolissaan, ja pidättäytyä kaikenlaisesta muusta – etenkin emotionaalisesta – toiminnasta. Ajattelen Nousiaisen (emt.) tapaan tutkimusprosessiin liittyvien tunteiden kuitenkin lisäävän tutkimuksen eettisyyttä. Äitien ja isien humaani ja kunnioittava kohtaaminen tarkoittaa mielestäni sitä, että kuulen, näen ja ymmärrän vanhemman kokemusta sellaisenaan irrottamatta puhetta ja siihen liitettyä tunnetilaa toisistaan myöskään analyysissä. Olen ensisijaisesti halunnut olla vanhempien kokemuksista aidosti kiinnostunut kuuntelija, ja vasta toissijaisesti neutraali tutkija.

Kuinka sitten olen onnistunut? Voiko lapsettomana päästä kiinni vanhemmuutta koskeviin kokemuksiin? Olenko pystynyt eläytymään vanhempien kokemusmaailmaan ja rakentamaan kokemuksista riittävän hyvän rekonstruktion? Parhaiten tähän kysymykseen osaisivat tietenkin vastata Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheet. Itse ajattelen saaneeni kyllä kiinni vanhempien kokemuksista siinä määrin, mitä asiakkuutta koskeva tutkimus vaatii, mutta niiden

syvempään ymmärtämiseen minusta tuskin on. Äitiyttä ja isyyttä ymmärtävät parhaiten itse äidit ja isät.

4.4 Eettisyys tutkimuksessa

Tutkittavien yksityisyyden suojaaminen ja nimettömyys ovat tutkimuksen peruseriaaiteita. Ne ovat tärkeitä siksi, ettei tutkimustietoa pystytä käyttämään tutkittavien tai heidän läheistensä vahingoksi, sekä siksi, ettei tutkimukseen osallistunut joudu vastaamaan tutkijan tulkinnoista. (Juvonen 2002, 62.) Tutkittavien yksityisyyden ja nimettömyyden pohtiminen on tutkielmassani erityisen tärkeää siksi, että tutkittavien joukko on pieni. Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden vähyys voi mahdollistaa sen, että perhetyöntekijät tunnistavat heidät tutkimuksesta tai, että he tunnistavat siitä toisensa. (ks. Juvonen 2002, 65–66.) Tunnistamattomuuden turvaamiseksi käytän tutkielmassa vanhemmista vain yleisiä nimityksiä *äiti* ja *isä*. Tämä sen vuoksi, että keksittyjenkin nimien käyttäminen mahdollistaisi kunkin perheen tarinan seuraamisen ja tunnistamisen sitaattien perusteella. Aineisto-otteita tutkimusraporttiin on poimittu kaikista haastatteluista. Tunnistamattomuuden turvaamiseksi myös perheiden lapset kulkevat tutkielmassa sukupuolettomina termeinä *lapsi* tai *vauva*. Vaikka kokemusten tutkijan tavoitteena on tuoda esiin tutkittavien kokemus niin kuin he sen ovat kokeneet, jouduin perheitä suojatakseni jättämään pois joitakin osia kokemuksista, tai kirjoittamaan niistä vain hyvin yleisellä tasolla. Tutkielman tulosten rikkaus kärsi luonnollisesti tästä, mutta pidin sitä tärkeämpänä suojata perheitä.

Perheiden tunnistamattomuuden turvaaminen niiltä, joka eivät projektia ennestään tunne, olisi parhaiten onnistunut silloin, kun projektin ja organisaation nimeä ei olisi tuotu tutkielmassa esiin lainkaan. En kuitenkaan halunnut päätyä tähän ratkaisuun. Ensiperheiden tukityö -projekti on ainutlaatuinen, ja on mielestäni tärkeää tuoda näkyviin siihen osallistuneiden äitien ja isien kokemuksia. Kokemusten mukaan projekti on nykyisenlaisena ollut erittäin merkittävä tukimuoto ensimmäistä kertaa vanhemmaksi tulleille äideille ja isille. Kirjoittamalla projektista sen nimellä halusin osaltani lisätä sen ansaitsemaa näkyvyyttä. Sen sijaan perhetyöntekijöiden nimet olen aineisto-otteissa muuttanut. Projektin nimen esiin tuomista puoltaa myös se, että jokaista asiakasperhettä on tukisuhteen alussa informoitu projektin kehittämiseen liittyvästä tutkimustoiminnasta. Äidit ja isät ovat siten perhetyöhön sitoutuessaan olleet tietoisia, että heitä saatetaan pyytää mukaan tutkimukseen, vaikkakin osallistuminen siihen on toki vapaaehtoista.

Vaikein eettinen kysymys koko tutkielman teon aikana on ollut se, miten pystyisin parhaiten turvaamaan asiakasperheiden tunnistamattomuutta Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijöiltä. Äidit ja isät kertovat tutkielmassa kokemuksistaan nimenomaan tämän tietyn perhetyön asiakkaina. He voivat arvioida projektia silloin, kun tukisuhde perhetyöntekijöihin vielä jatkuu, ja tapaamisia on edessä useita. En halua tutkielmani aiheuttavan tilannetta, jossa perhe tunnistetaan, ja sen myötä perheen ja työntekijöiden suhde mahdollisesti muuttuu. Tutkittavia perheitä hankkiessani päädyimmekin perhetyöntekijöiden kanssa seuraavanlaiseen ratkaisuun. Sain perhetyöntekijöiltä projektin kaikkien vajaan kahdenkymmenen asiakasperheen yhteystiedot, joiden joukosta valitsin työntekijöiden tietämättä kahdeksan perhettä, joihin otin yhteyttä. Näin pystyin edes jollakin tavalla salaamaan perhetyöntekijöiltä sitä, keitä perheitä tutkimukseen on osallistunut.

Tuula Juvonen (2002, 68) korostaa, että tutkimukseen osallistuneiden tulee tietää, mihin tutkimukseen osallistuvat, mitä seuraamuksia osallistumisesta tulee olla ja kuka tutkimusta tekee. Kuulan (2006, 99) mukaan tutkittavia tulee tämän lisäksi informoida, kuka tutkimusaineistoa käsittelee ja mihin aineisto päätyy. Kävin haastattelemieni äitien ja isien kanssa keskustelua paitsi tutkimukseni tavoitteesta, tarkoituksesta ja menetelmistä, myös siitä, että tutkittavien valintaa ja tulosten raportointia koskevista eettisistä ratkaisuistani huolimatta on hyvin mahdollista, että perhetyöntekijät tunnistavat tutkielmasta asiakasperheensä. Perheet eivät pitäneet tätä ongelmana. Projekti on ollut heille positiivinen kokemus, josta he haluavat avoimesti ja omina itsenään kertoa. Pidin kuitenkin tärkeänä tehdä haastateltaville selväksi, että he voivat halutessaan ottaa minuun yhteyttä jälkikäteen, tarkentaa sanomisiaan tai perua osallistumisensa, jos he tulevat toisiin ajatuksiin (ks. Tiittula & Ruusuvoori 2005, 17). Yksikään perhe ei kuitenkaan näin tehnyt.

5 KOTI PERHETYÖN NÄYTTÄMÖNÄ

Ensiperheiden tukityö -projektissa kotiympäristö on olennainen osa vauvaperhetyötä. Haastattelemieni vanhempien kokemusten pohjalta ja oman tulkintani kautta kotikäynneistä rakentui ikään kuin kodin näyttämöllä tapahtuvia näytelmiä. Kodin näyttämöllä jokaisen perheen tukisuhteesta tulee omanlaisensa. Kodissa esitettävissä näytelmissä – tässä tapauksessa kotikäynneillä – huomio kiinnittyy kuhunkin perheenjäseneseen yhdessä ja erikseen. Perheet toimivat kotikäynti-näytelmissä eri rooleja vaihdellen, mutta näyttämö on yhtä kaikki aina heidän hallussaan. Kodissa perhetyöntekijät saavat vanhemmilta useita merkityksiä ja rooleja, joissa he samanaikaisesti toimivat. He ovat omakohtaisia kokemuksia jakavia äitejä, ammatillisia työntekijöitä ja kyläileviä vieraita. Näiden näytelmien kautta tukisuhteista on syntynyt ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi tulleille vanhemmille erittäin tärkeitä oman äitiyden ja isyyden etsimisen ja löytämisen areenoita. Niiden avulla vanhemmat kokevat seisovansa omilla jaloillaan.

Kuvatessani kodin näyttämönä ja kotikäynnit näytelminä, en tarkoita, että kotikäynnit olisivat jotakin, mitä esitettäisiin tai pitäisi esittää. En siis halua luoda kuvaa, että kotikäynnit olisivat jotakin todellisuudesta irrallisista, näyteltyä toimintaa. Tukisuhteet ovat perheille totta ja sellaisina ne myös itse ymmärrän. Näyttämöön ja näytelmiin viittaaminen on vain keino saada kuvailtua kotiympäristöön ja Ensiperheiden tukityö -projektiin liitettäviä monenlaisia ja monikerroksisia merkityksiä. Haluan myös huomauttaa, että perhetyöntekijöiden toiminta ja roolit tulevat tässä tutkielmassa esiin äitien ja isien kokemana ja kertomana, ja minun tulkintani kautta. Työntekijöiden tosiasiallista työskentelyä niistä on mahdotonta arvioida.

5.1 Kotikäyntityö konkreettisena helpotuksena

On keskiviikko, aurinkoinen syysaamu klo 8.30. Astelemme sisälle asuntoon, jonka ovi on valmiiksi raollaan. Mervi ja Satu huutelevat sisään äidille, että muistaahan tämä minun olevan mukana. Äiti on tullut juuri suihkusta ja samalla kun hän rasvailee kasvojaan ja kampa hiuksiaan, kerron miksi olen käynnillä mukana. Äiti suostuu havainnointiin, eikä välitä, vaikka tutkimuksessa jotain hänestä lukisikin. Koti on siisti ja tyylikäs. Tv on päällä. Vauva on edelleen nukkumassa ja koira kiertää kerjäämässä rapsutuksia jokaisen meidän edessä. Tilanne tuntuu kodikkaalta, kiireettömältä ja melkeinpä intiimiltä. Pyyhe märkien hiustensa ympärille käärittynä äiti istuu lattialle ja alkaa

kertoa kuulumisiaan vastakkaisella sohvalla istuville perhetyöntekijöille. (Havainnointipäiväkirja 4/5)

Havainnointipäiväkirjaani tallentama katkelma kuvaa erään kotikäynnin alkua. Katkelma on vain pieni osa kotikäynnistä, mutta asiakasperheiden haastatteluihin yhdistettynä siitä paljastuu kodin merkityksen ydin vauvaperhetyön toteuttamispaikkana. Kotona perheen arki saa jatkaa perhetyöntekijöiden kotikäynnistä huolimatta. Haastatteluissa kotia perhetyön paikkana kuvattiin ennen kaikkea konkreettisenä helpotuksena. Äidit toivat esiin, että on helpottavaa, kun heidän ei tarvitse lähetä minnekään. Äidin ei tällöin tarvitse pukea ja laittaa vauvaa, ja yrittää ehtiä tiettyyn kellonaikaan vauvan kanssa jonnekin. Eräs äiti kuvaa, kuinka he voivat vauvan kanssa elää kotona vauvan ehdoilla perhetyöntekijöiden tapaamisesta huolimatta:

Mutta sitten kun sitä on kotona, niin se just, ettei tarvi lähtee mihinkään ja kuinka korvaamatonta se on varsinkin siinä, kun se vauva on syntynyt. Niin, ettei sun tarvi pukea ja pakata ja lähteä johonkin, niin sitä varmasti jäisi lähtemättä. Ja varmasti peruisi niitä aikoja, kun olisi väsynyt ja muuta. Mutta kun sä olet tässä kotona, sä voit syöttää ja hoitaa siinä samalla. Niin menee ihan vauvan ehdoilla. Niin kyllä se on mun mielestä ihan ainut, oikea puite tommoiselle työlle. (äiti)

Vauvan ehdoilla elämistä kuvattiin kaikissa haastatteluissa. Ymmärrän äitien tarkoittavan vauvan ehdoilla elämisellä sitä, että äiti suuntaa toimintaansa vauvan kulloistenkin tarpeiden mukaan. Vauvan tarpeet määrittävät äidin ja vauvan yhdessä oloa ja arkirytmiiä. Haastatteluista käy esiin, että kotona vauvan ehdoilla elämistä voidaan häiriöttömästi jatkaa. Äidit kertoivat, kuinka vauvan voi antaa kotona nukkua, ja häntä voi syöttää ja hoitaa samalla tavoin kuin aina ennenkin perhetyöntekijöiden tapaamisesta huolimatta. Kotona vauvan tarvikkeet ja lelut ovat lähellä. Lasta ei kotona tarvitse myöskään vahtia yhtä paljon kuin muualla. Äidit säästyvät siten Eräsaaren (1995, 293) kutsumalta ”näkymättömältä työltä”, jota lapsen kanssa toimistossa asioiva äiti joutuu väistämättä tekemään.

Miksi äideistä on helpottavaa, että vauvan ehdoilla elämistä voidaan kotona jatkaa perhetyöntekijöiden tapaamisesta huolimatta? Tulkitsen tämän niin, että kun vauva saa elää oman rytminsä mukaisesti tutussa kotiympäristössä, äidinkin on häntä helpompi hoitaa. Vauvan hoitaminen voi olla helpompaa siksi, että kotona vauvan hoitoon tarvittavat tavarat ovat äidin käden ulottuvilla. Toiseksi vauvan hoitaminen voi olla helpompaa sen vuoksi, että kun vauva saa kotona

elää rytmensä mukaisesti, hän on myös tyytyväisempi. Ja kun vauva voi hyvin, äidilläkin on helpompaa.

Kaikissa haastatteluissa yhtä lukuun ottamatta sivuttiin jollakin tavalla äidin väsymystä. Toisin kuin Eeva Jokisen (1996, 177, 184) ja Kirsi Nousiaisen (2004, 83–84) tutkimuksissa, väsymys ei haastatelluilla äideillä johtunut niinkään yksinäisyydestä tai puolison tuen puuttumisesta kuin lapsen hoidon raskaudesta. Äidit viittasivat väsymyksellään tilanteisiin, jossa vauva herää yöllä usein syömään, on todella itkuinen tai vauvan nukahtaminen on vaikeaa. Äidin väsymystä kuvataan aineistossa läpitunkevana, joka hukuttaa äidin tilaan, jossa ympäristö menettää merkityksensä. Äidit kertoivat miettineensä, miten väsyneinä pysyisivät edes jollakin tavalla ”järjissään”, ja kiinni arjessa ja parisuhteessa.

Koti vauvaperhetyön paikkana on tutkimusaineiston perusteella merkittävä etenkin silloin, kun vanhemmat ovat väsyneitä. Äideistä on ollut helpottavaa, että he voivat väsyneinä pysyä kotonaan. Koska vauvan ehdoilla on helpointa elää kotona, kotiympäristössä äidinkin on helpointa olla ja säästää voimiaan. Koti lävistää kaikkien perheiden asiakkuuden tavalla, jota seuraava sitaatti osuvasti kuvaa:

Niin ja täytyy sanoa, että miten koti vaikutti paikkana siihen, niin eihän me oltais kuuna päivänä lähdetty. Jos meidän olis pitänyt lähtee jonnekin, niin olis jäänyt tekemättä. (äiti)

Lähes kaikki haastatellut perheet toivat esiin, etteivät olisi osallistuneet projektiin lainkaan, tai ainakaan isät eivät olisi olleet samalla tavoin mukana, mikäli perhetyöntekijät eivät olisi tulleet kotiin. Perheet perustelivat argumenttejaan kuvailemalla väsymystään ja välillä jopa kaoottista arkeaan, josta lähteminen jonnekin ei olisi onnistunut millään. Vaikka useimmilla perheillä oli ensin ristiriitaisia tunteita kotikäyntejä kohtaan (avaan näitä enemmän luvussa 5.5), oma koti on lopulta ollut merkittävä ja ehkä ainoa oikea näyttämö vauvaperhetyölle.

5.2 Huomion kohteena kaikki kodin asujat

Tämä luku syntyi asiakasperheiden haastattelujen pohjalta niistä teemoista, joissa puhuttiin perhetyöstä ja kustakin perheenjäsenestä yhdessä ja erikseen. Kodin näyttämöllä huomiota saavat perhe kokonaisuudessaan, vauva sekä äiti ja isä yksilöinä ja pariskuntana. Pääosassa kodissa tehtävässä perhetyössä näyttää olevan äiti ja lapsi, mutta näiden hyvinvoinnin kautta koko perhe voi paremmin.

5.2.1 Perheelle räätälöidyt kohtaamiset

Tutkimusaineiston perusteella Ensiperheiden tukityö on vauvaperhetyötä, jossa kukin perhe kohdataan yksilöllisesti. Vanhemmat kertoivat tullessa projektissa kohdatuksi omina itsenään ilman heihin kohdistuvia odotuksia. Vanhemmista tuntui, ettei heitä ole tavattu miltään valmiilta pohjalta, eikä yritetty asettaa asiakkuuden muottiin, vaan tukisuhde on rakentunut perheen yksilöllisistä tarpeista käsin. Eräs isä arvelee perhetyöntekijöiden tehneen heidän perheestään analyysin, jonka mukaan työskentely tukisuhteessa tapahtuu.

Niin musta tuntuu, että ne tekee tyyliin meistä analyysin perheenä ja ihmisinä, ja mitä niin kuin niiden mielestä tarvitaan silleen enemmän. Ei ne ole mun mielestä kysynyt, että mitäs nyt sitten. Tai no, kysy ne, että onko ideoita seuraavalle kerralle, mutta itse mun mielestä ne päättää. Että ne tekee semmoisen profiloinnin tästä tilanteesta jotenkin. Sinänsä kyllä tavallaan onnistuneesti. (isä)

Isä kuvaa perhetyöntekijöiden analysoinnin kohdistuneen ”meihin perheenä ja ihmisinä”. Perhetyöntekijöiden analysoinnin kohteena on siis ollut paitsi koko perhe, myös kaikki perheenjäsenet erikseen. Myös muut vanhemmat toivat esiin, että projektissa heistä on oltu kiinnostuneita paitsi perheenä, myös yksilöinä. Tällöin tukisuhteessa on pohdittu, miten perhe voi kokonaisuudessaan, miten vauva voi ja miten äiti ja isä voivat yksilöinä ja pariskuntana. Vanhemmista tuntuu, että tukisuhteen sisältö rakentui jokaisen perheenjäsenen yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Kun neuvola ja perheen kotona käyvät vieraat ovat olleet kiinnostuneita vauvan voinnista, vanhemmista on mukavaa, että joku on kiinnostunut myös siitä, miten vanhemmat jaksavat.

Edellisestä sitaatista perhetyöntekijän ja perheen suhde kuvastuu maallikko-ammattilainen -suhteena. Ammattilainen tekee analyysin, ja maallikko on sen kohteena. Asiantuntijuus on suhteessa vertikaalista: perhetyöntekijä on tietäjä, ja perhe tietämisen kohde. (Juhila 2006, 84). Sitaatin isä ei kuitenkaan tunnu vastustavan asemaansa. Vaikka hän huomaa olleensa perhetyöntekijöiden arvioinnin ja analysoinnin kohteena, hän kokee tilanteen myönteisenä. Perheestä tehty analyysi on isästä onnistunut. Hän luottaa perhetyöntekijöiden ammattitaitoon ja arvioivaan ”silmään”. Isä tuo esiin sitaatissa, että perheeltä kyllä kysytään, miten tukisuhteessa edettäisiin, mutta lopullisen päätöksen asiasta tekevät perhetyöntekijät. Aineiston perusteella tämä on vaihdellut perheittäin. Osa vanhemmista kertoi kotikäyntien rakentuneen kulloisenkin tilanteen ja etenkin äidin jaksamisen ja voinnin mukaan. Toisissa perheissä tukisuhteessa on sen sijaan edetty selkeiden, perhetyöntekijöiden ehdottamien teemojen mukaan. Ajattelen, että erilaisten kohtaamisten ja tukisuhteen rakennuspalikoiden kirjo kertoo ennen kaikkea siitä, että projektissa perheet ovat tulleet todella kohdatuksi kunkin yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Kun toisissa perheissä äidin jaksamisen tukeminen on tärkeintä, toisissa perheissä mielekkäintä on pohtia vanhemmuutta ja lapsiperheen elämää monesta näkökulmasta perhetyöntekijöiden ohjaamana.

Entä vaikuttaako kotiympäristö jollakin tavalla perheen tilanteen näkemiseen ja sen arviointiin, millaista työskentelyä perhe tarvitsee? Erään isän mielestä se vaikuttaa:

Kyllähän se ainakin silloin, kun mulle tuli semmoinen näkemys, että he kattoi koko kokonaisuutta täällä, kun ne kävi kattomassa, miten meillä menee. Ne näki meidän kodista, miten vauva pyörii, ja näki vähän, miten meillä täällä on. Niin pystyvät sen takia kohdentaa sen mukaan vähän, mitä me niin kuin tarvittiin. (isä)

Isä arvelee perhetyöntekijöiden saavan paremman kuvan heidän perheestään kotiympäristössään. Perhetyöntekijät näkevät kodissa vauvan toimintaa, ja miten perheellä ”menee”. Ymmärrän isän sitaatilla sitä, että isä ajattelee perheensä olevan autenttisimmillaan kotona. Kotikäynti ikään kuin halkaisee perheen arkipäivän, jonka toiminnot tulevat näkyviksi perhetyöntekijöille sellaisenaan. Voi myös pohtia, mitä isä kodilla tässä kohtaa tarkoittaa. Onko koti hänelle asunto, fyysinen ympäristö, vai koti arjen toimintoihin ja ihmissuhteisiin? Olisin taipuvainen tulkitsemaan tämän jälkimmäiseen. Kodista rakentuu koti asujiensa ihmissuhteiden ja arjen toimintojen kautta. Se on asujiensa elämän näköinen, ja siksi perhetyöntekijät pääsevät isän mielestä kiinni koko perheen tilanteeseen ja osaavat sen mukaan kohdentaa työtään.

5.2.2 Lapsen kehitys kiikarissa

Haastateltaville vanhemmille on ollut tärkeää, että perhetyöntekijät näkevät lapsen oloa ja toimintaa kotona. Vanhemmat kertoivat olevansa mielissään siitä, että tukisuhteen aikana lapsi on tottunut perhetyöntekijöihin ja leikkinyt, touhunnut ja esitellyt taitojaan omimmassa ympäristössään. Seuraava aineisto-ote kuvaa äidin kokemusta siitä, millainen suhde perhetyöntekijöillä on lapseen.

(...) Se, että Paula ja Marja ja Kati on tuntenut jo pitemmän aikaa, ja he ehtii tässä katsoo konkreettisesti vauvaa, miten vauva toimii ja reagoi mihinkin asioihin, se on musta niin eri tavalla. Erilaista suhtautumista siihen lapseen. Ja musta neuvolan neuvot, ne on jotenkin niin semmoisia yleisluontoisia, että ne, mitä mä oon saanut Muotialasta, ne on jotenkin paljon helpompi uskoa, että ne vois toimia just meidän lapsella. (äiti)

Äidin mukaan perhetyöntekijät suhtautuvat lapseen eri tavoin kuin neuvola. Ajalla on suhteessa erityinen merkitys. Äiti viittaa aikaan kahdella eri tavalla. Ensimmäkin pitemmän tukisuhteen aikana vanhemmat, lapsi ja perhetyöntekijät tulevat toisilleen tutuiksi eri tavoin kuin neuvolassa. Toiseksi perhetyöntekijöillä on kotikäynnillä aikaa seurata vauvan toimintaa muun toiminnan ja keskustelujen yhteydessä. Äiti kertoo perhetyöntekijöiltä saamiensa lapsen hoitoon liittyvien neuvojen olevan henkilökohtaisempia ja uskottavampia kuin neuvolasta saadut vinkit. Ymmärrän äidin tarkoittavan sitaatilla sitä, että kun perhetyöntekijät näkevät lasta useammin ja kerrallaan kauemmin, he tuntevat lapsen paremmin ja osaavat tämän mukaan sovittaa neuvot kullekin lapselle toimiviksi.

Useat perheet ottivat haastattelutilanteessa esiin kokemuksensa lastenneuvolasta, ja suhteuttivat Ensiperheiden tukityö -projektista saamansa kokemukset niihin. Isä kuvaa seuraavassa sitaatissa neuvolan ja projektin eroa.

Niin ihan kuin ne tekisi väestötilastoa. Mun mielestä sen paikan pitäis taas henkilökohtaisesti auttaa yksilö kerrallansa siinä, mitä on tarve, mutta ne tekee väestötilastoa siellä. Laittaa pisteen käyrälle ja pisteen toiselle, ja lukee papereista, että tilastojen mukaan näin kuuluu tässä vaiheessa, vauvan kuuluu käyttäytyä näin, ymmärtäkää se. (...) Ja siis ei yhtään ymmärretä yksilön tarpeita. Ja sitten on näiden Ensiperhe-tyyppien kanssa just päinvastoin, että siellä ei niin kuin edes yritetä millekään viivalle laittaa tai siellä käsitellään ihmisiä täysin yksilöinä ja perheitä yksilöinä ja lapsia yksilöinä. (isä)

Haastatteluissa erontekoa neuvolan ja projektin välille tehdään kahta kautta. Ensinnäkin neuvolan nähdään toimivan paikkana, jossa lapsi mitataan ja punnitaan, ja asetetaan käyrälle. Vanhemmat kokevat lapsensa olevan tilastoitava yksikkö, jonka kasvua suhteutetaan ”keskivertokansalaiseen”. Neuvolaympäristö on monin tavoin erilainen kuin oma koti, jossa lapsi voi touhuta tavalliseen tapansa, ja jossa vanhemman ei tarvitse häntä vahtia ja suojella yhtä paljon. Vanhemmat eivät koe neuvolan näkevän lapsen taitoja sellaisina kuin ne ovat. Toiseksi erontekoa neuvolaan tehdään asiakkaan kohtaamisen kautta. Vanhemmat kokevat neuvolan asettavan heidät tiettyyn asiakkuuden muottiin, ja ohjeistavan heitä tilanteesta riippumatta saman kaavan mukaan. Vanhemmista tuntuu, että neuvola ei tiedä heidän elämästään todellisuudessa mitään, kun taas projektin perhetyöntekijät pääsevät näkemään heidän arkeaan ja elämäänsä hyvinkin läheltä.

Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden kokemukset neuvolasta ovat hyvin samansuuntaisia kuin useissa tutkimuksissa on osoitettu. Kasvukäyrien laatimisen ja tiedollisen tuen lisäksi vanhemmat toivoisivat neuvolalta niin sanottua tunnetukea, joka kohdistuisi koko perheen hyvinvointiin (esim. Paavilainen 2003, 138; Viljamaa 2001, 108–110). Tuula Tammentien (2009, 80) tutkimukseen osallistuneet, masennuksesta kärsivät äidit ja näiden puoliset pitivät neuvolaa myös osittain ahdistavana paikkana. Äidit ja isät kokivat voimakasta pakkoa suoriutua hyvin vanhemmuudesta, ja siten neuvolaan menttiin ikään kuin tarkistuskäynnille, jossa etäiseltä tuntuva terveydenhoitaja antoi luvan jatkaa vanhempana suoriutumista. Vanhempien negatiivisista kokemuksista huolimatta kaikissa tutkimuksissa suomalaista neuvolajärjestelmää on pidetty hyvänä ja tarpeellisena. Ristiriitaista tutkimustulosta on kuvailtu ilmiönä, jossa vanhemmat kokevat, että hyvää on se, mitä on tarjolla, mutta paremminkin voisi olla (Paavilainen 2003, 128).

5.2.3 Puheena parisuhde

Parisuhteeseen viitataan haastatteluissa useaan otteeseen. Äidit ja isät tuovat esiin miettineensä perhetyöntekijöiden kanssa vauvan tuoman elämänmuutoksen vaikutusta parisuhteeseensa. He ovat myös saaneet perhetyöntekijöiltä keskinäisen suhteensa syventämiseksi erilaisia harjoituksia, joiden myötä etenkin äidit kuvaavat oppineensa puolisostaan uusia asioita. Kysyessäni haastattelussa eräältä perheeltä heille merkittävintä asiaa projektissa, äiti ja isä vastasivat seuraavasti:

Äiti: Varmaan siis, mä sanoisin, muutama niistä parisuhdeharjoituksista on ollut tosi hyödyllisiä, koska välttämättä emme olisi niin hyvässä tilanteessa, jos ei olisi niitä ollut siinä. Koska siinä jossain kohtaa, varmaan, kun se on niin iso muutos, että yhtäkkiä pitää, että

mitään tavallaan sinällään omaa aikaa ei ole, että aina pitää jonkun vahdata sitä lasta. Niin siinä, että jos on vähän itsekkäämpi ihminen eikä halua ehkä luopua niistä omista jutuista, niin sitten se on sen toisen velvollisuus, ja sitten silläkin olisi jotain omaa kivaa. Niin sitten kun ne semmoiset tavallaan jotenkin analysoidaan tai avataan ne asiat, että mikä on itse kullekin tärkeää ja niin pois päin, niin sitten siinä ehkä oppii jonkin verran niistä omistaankin joustamaan.

Isä: Joo se oli siinä. Ne oli ihan hyödyllisiä noi, että siinä käytiin ne asiat auki ilman, että...

Hanna: ...tuli tappelu?

Isä: Niin tarvi siinä tapella!

Äiti kuvaa sitaatissa vauvan tuomaa elämänmuutosta. Vauvan syntymän myötä äidillä ja isällä ei ole enää samalla tavoin omaa aikaa tehdä itselleen mieluisia asioita, koska jommankumman vanhemman on aina hoidettava lasta. Jos toinen vanhempi ei osaa tai halua joustaa tarpeistaan, lapsen hoito lankeaa toiselle vanhemmalle. Äidistä on ollut hyvä, että tukisuhteen aikana vanhemmat ovat voineet ottaa asian puheeksi ja keskustella, mikä on kummallekin vanhemmalle tärkeää. Isä yhtyy äidin mielipiteeseen. Perhetyöntekijöiden aikana asioista on voitu puhua rakentavasti ja ilman riitelyä. Myös muut perheet kuvasivat perhetyöntekijöiden kolmannen osapuolen roolia. Vanhemmista on ollut mukavaa, että asioita on voitu kotikäynnillä puhua auki hyvässä hengessä ilman keskinäistä syytelyä. Keskustelujen kautta vanhemmat ovat oppineet katsomaan asioita toisen kannalta, ja joustamaan siten omista tarpeistaan. Edellisen sitaatin äiti perustelee parisuhdeharjoitusten tärkeyttä argumentilla ”...koska välttämättä emme olisi niin hyvässä tilanteessa, jos ei niitä olisi ollut siinä”. Tulkitsen äidin tarkoittavan tällä koko perheen tilannetta. Kun äidin ja isän välinen suhde on kunnossa, koko perhe voi paremmin. (ks. Winnicot 1981, 127.)

Yksin lapsensa kanssa oleville äideille perhetyöntekijöiden mukana oleminen heidän arjessaan on ollut tärkeää. Äidit kertoivat haastatteluissa myös ystävistään ja omista lapsuudenperheistään, joille he voivat soittaa, ja joita tavata, mutta siltikin perhetyöntekijän toimiminen kuuntelevana korvana on ollut äideille tervetullutta. Suvi Krok (2009, 100) tuo esiin, että yksin oleminen ja yksinhuoltajuus eivät tarkoita sitä, että yksin lapsensa kanssa oleva äiti olisi yksin. Hän on lapsensa kanssa koko ajan. Hänellä voi myös olla paljonkin ystäviä. Yksin oleminen tarkoittaa sitä, että kodista puuttuu toinen aikuinen, lapsen isä, jonka kanssa voi jakaa lapsen odottamiseen ja hoitoon liittyvät ilot ja surut. Vaikka toisen aikuisen läsnäoloa ei millään perhetyöllä voi korvata,

haastattelemistani äideistä on ollut tärkeää saada jakaa lapseen ja arkeensa liittyviä ajatuksiaan ja tunteitaan perhetyöntekijöiden kanssa. Perhetyöntekijät ovat olleet äideille ulkopuolinen ja puolueeton taho, jonka kanssa etenkin lapsen isää koskettavista asioista on ollut helppoa keskustella. Äidit kertoivat perhetyöntekijöiden saaneen heidät miettimään tilannetta myös poissa olevan isän kannalta. Vaikka isä ei osallistu perheen arkeen, isä ikään kuin siis otetaan puheen kautta mukaan siihen.

5.2.4 Isä perhetyössä

Nätkin ja Vuori (2007, 8) kirjoittavat, että perhetyötä koskevissa keskusteluissa perhe näyttää yhtenäiseltä kategorialta. Perhetyössä puhutaan asiakkaista, vanhemmista ja lapsista, vaikka siellä työskennellään äitien ja isien, tyttöjen ja poikien kanssa. Useimmiten perhetyön asiakkaana on kuitenkin äiti ja lapsi. Olen tutkielman teoriaosuudesta lähtien joutunut pohtimaan erilaisia ratkaisuja sukupuolen esille saamiseksi vanhemmuutta ja perhetyötä käsittelevistä pohdinnoista. Koska päädyin haastattelemaan äitejä ja isiä yhdessä, olen ollut vielä suuremman haasteen edessä: miten saan äidin ja isän äänet erikseen kuuluviin?

Olen kirjoittanut äideistä ja isistä, vanhemmista ja perheistä, mutta käyttänyt näitä käsitteitä analyysimenetelmä-luvussa kertomalleni ratkaisulle uskollisena. Eli kun kirjoitan äidistä tai isästä erikseen, kokemuksen on tuonut esiin vain toinen vanhemmista. Kun kirjoitan vanhemmista tai perheistä, kokemusta ovat olleet rakentamassa sekä äidit ja isät. Periaatteessa tutkimusraportista on siten erotettavissa jollakin tavoin äitien ja isien erilaiset ja samanlaiset kokemusmaailmat, joskaan kovin selvää se ei ole. Siksi halusin kirjoittaa isien kokemuksista vielä erillisessä luvussa.

Tämä luku muotoutui niistä Ensiperheiden tukityö -projektin vanhempien kannanotoista, joissa puhutaan erityisesti isän asemasta vauvaperheessä ja vauvaperhetyön asiakkaana. Kuten Nätkin ja Vuori (emt.) toteavat, perhetyössä kohdataan useimmiten äiti, ja siten isä on se, joka jätetään huomiotta ja jonka ääni jätetään tuomatta esiin. Haastattelemissani perheissä osa isistä on päivisin kotona, ja osallistuu äidin ja lapsen rinnalla perhetyöntekijöiden tapaamiseen. Osa perheiden isistä on kuitenkin päivisin töissä, ja siten työtä todellisuudessa tehdään pääosin äitien ja lasten kanssa. Isä voi kuitenkin tässäkin tapauksessa kokea perhetyön merkitykselliseksi. Seuraavassa sitaatissa päivisin töissä oleva isä kertoo huomaavansa perhetyön hyödyn puolisonsa voinnin kohentumisena.

No, mä olen loppujen lopuks aika vähän siihen osallistunut, mutta se vähän, mikä mä oon osallistunut, niin se on ollut ihan positiivista. Mitä mä oon Äidiltä viestejä saanut, niin se on ollut avuliasta ja he ovat täällä käyneet, ja Äiti on ollut hyvällä päällä aina sen jälkeen kun ovat käyneet. (isä)

Ymmärrän isän vastauksen niin, että vaikka perhetyö ei hänelle yksilönä antaisi paljonkaan, äidin voinnin kohentumisen kautta se edesauttaa koko perheen hyvinvointia. Silloin kun äiti voi paremmin, voi lapsi, parisuhde ja koko perhe paremmin. Tämä sama lause on esiintynyt tutkielmassani aiemmin eri tavoin kääntyneenä. Olen kirjoittanut, että kun vauva voi hyvin, on äidinkin olo helpompaa. Ja kun vanhempien parisuhde on kunnossa, voi koko perhe paremmin. Ymmärränkin perheen Bronfenbrennerin (1979) tapaan systeeminä, jossa perheenjäsenet vaikuttavat joko suoraan tai välillisesti toinen toistensa toimintaan. Yhden perheenjäsenen tukeminen heijastuu toisiin, ja edesauttaa siten koko systeemin toimivuutta. Kaikkein parhaimpaan tulokseen voidaan ajatella tällöin päästävän, kun tukeminen kohdistuu kaikkiin perheenjäseniin yhdessä ja erikseen.

Siinäkin tapauksessa, että isä osallistuu kotikäynteihin, perhetyö näyttää kuitenkin tutkimusaineiston perusteella kohdistuvan enemmän äitiin ja lapseen, vaikkakin isä otetaan mukaan keskusteluun ja hänen osallisuuttaan pyritään monin tavoin vahvistamaan. Voisiko isä sitten olla perhetyössä vielä vahvemmassa asemassa? Olisiko mahdollista saada hänen ääntään enemmän kuuluviin? Erään asiakasperheen mukaan se ei ole mahdollista:

Äiti: (...) jossain palautelomakkeessa Paulalle ja Marjalle laitoin, että isän mukaan ottamista vois vielä parantaa. Mutta mä jäin jälkeensä mieltimään, että miten ihmeessä ne sen tekis? Ja siis nyt, itse asiassa Isän kanssa ollaan samaa mieltä tästäkin, että vaikka kuinka sanottaisi, niin kyllä se nyt vaan alkuvaiheessa vauva on niin...tai siis raskaus, synnytys ja alkuvaiheen vauvan hoito, niin kyllä ne nyt vaan lankeaa enemmän äidin niskoille.

Isä: Äitikin oli vähän alkuvaiheessa,, ettei ole aikaa olla...Äidillä menee kaikki aika vauvan kanssa ja jotenkin se vähän, niin se on mulle kiukkuinen. Ja vähän, en tietenkään ole mustasukkainen vauvalle, mutta vähän silleen, että miksi toi tuli sotkeen meidän arjen. Äiti taisi vähän kysyä, että tykkäätkö sä tästä? Että vähän ehkä silleen, että mä olen tässä vähintään sen yhdeksän kuukautta tätä hommaa tässä jäljessä, se on ollut tuolla ja ihan konkreettinen asia. Että siinä vaiheessa, kun se putkahtaa, tulee esiin, niin en mä oikeasti.

Että jos näkee jostain ultraäänikuvasta, että joo siellä on joku, mutta yhtä hyvin se olis voinut tulla videolta se pätkä.

Hanna: Niin onhan se ihan lähtökohdiltaan erilaista.

Isä: Niin se on vähän siinä alkuvaiheessa, ei se ole sillä tavalla, että vähän ennen kuin pääsee ite meininkiin mukaan samalla tavalla.

Hanna: Niin se on kyllä ihan totta.

Isä: Siinä meni se alkuvaihe, okei, kyllä mä aluksi hoidin kylvettämisen kokonaan ja vaihdoin vaippaa ja kaikkee sellaista, mitä totta kai teen. Mutta siinä vaiheessa, kun tää alkoi itkeen, niin eipä siinä ole paljon muuta kuin äidille syliin ja rinnan alle. Että ei mulla kerta kaikkiaan ole mitään keinoja saada sitä tilannetta sillain hoidettua. Vähän sitä ulkopuolisena aluksi pyörii.

Äiti: Niin kaikkihan semmoiset, että naisella kuitenkin se jo, että vartalon kanssa sinuiksi tuleminen ja järkyttävän isot muutokset, niin kyllä se. Mä luulen, että myös psyykeeseenkin vaikuttaa lapsen tulo aika paljon enemmän. Niin miksei sitä sitten tuettaisi ihan rehellisesti. Sanottais suoraan, että miten asia, eikä tätä yritettäis, että isiäkin tuetaan. Isiä, totta kai siinä isyydessä mutta se on silti eri asia. Että hyväksyttäis se.

Pitkä sitaatti kuvaa äidin ja isän erilaisia rooleja ja tehtäviä perheessä silloin, kun vauva on pieni. Sitaatin äiti ja isä ovat yhtä mieltä siitä, että pienen vauvan hoito on väistämättä enemmän äidin vastuulla. Kun äiti on ollut vauvaan yhteydessä yhdeksän kuukautta, isä tuntee vauvan tulevan itselleen todeksi vasta siinä vaiheessa, kun vauva syntyy. Isä tuntee siten olevansa äitiä yhdeksän kuukautta jäljessä vauvan hoidossa ja suhteessaan lapseen. Hän kokee olevansa keinoton ja vähän ulkopuolinenkin (ks. myös Paajanen 2006, 68–75). Äidin ja isän vastuun ja tehtävien epäsuhta vauvan hoidossa on pariskunnan mielestä luonnollinen, sillä he näkevät äitiyden ja isyyden olevan lähtökohdiltaan erilaista. Tästä näkökulmasta molempien vanhempien yhtäläisen tukemisen korostaminen lapsiperheiden palveluissa tuntuu heistä keinotekoiselta. On hyvä, että isiä tuetaan isyydessä, mutta todellisuudessa äiti on se, joka odottaa ja on lähin lapselle, ja jonka jaksaminen on lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeintä. Siten on selvää, että vauvaperhetyössäkin tehdään eniten työtä äidin ja lapsen kanssa, ja isä jää väistämättä vähemmälle huomiolle. Samanlainen ajattelutapa toistui muuallakin haastatteluaineistossa. Äidin ja lapsen nähtiin olevan ensisijaisesti työskentelyn kohteina. Äidin ja lapsen kanssa työskentelyä pidettiin jopa siinä määrin luonnollisena, että vaikka isä pystyisikin osallistumaan kotikäynneille, äiti ei sitä aina häneltä odota.

5.3 ”Ammatillisten äitien” tekemä perhetyö

Paljonko työ nojaa Paulan ja Marjan räväköihin, rentoihin ja nauraviin persooniin? He eivät vilkaise koteja arvioivasti niihin mennessään, eivätkä ole ”tiukkoja, ammatillisia tätejä”. Voiko tätä työtä tehdä muut kuin naiset, jotka ovat itse äitejä? Jotka tuntevat äidin työtaakan, tunteet ja kodin merkityksen? Millaisia rooleja Mervi ja Satu ovat näissä perheissä saaneet? Lähellä lastensuojelua, vertainen, asiantuntija, ”täti” vai kavერი? (Havainnointipäiväkirja 9/14)

Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät saavat kodin näyttämöllä useita rooleja. Roolit ovat samanaikaisia, vuorottelevia, tilanteittain vaihtelevia ja ristiriitaisiakin. Perhetyöntekijöihin viitataan haastatteluissa vertaisina äiteinä, ammattilaisina, tuttuina ja kavereina. Tulkintani mukaan vanhempien kokemus työntekijöistä muodostuu näiden roolien yhdistelmästä. Vanhemmat luottavat perhetyöntekijöihin kussakin tilanteessa tietyn roolin ”esittäjinä” tai perustavat luottamuksensa kaikkiin näihin rooleihin yhtä aikaa. Ymmärrän ammattilaisuuden ja vertaisuuden viittaavan perhetyöntekijöihin sekä osaavina ja ammatillisina auttamistyöntekijöinä, että omakohtaisia kokemuksia omaavina äiteinä. Yhdistän nämä roolit ”ammatillisten äitien” käsitteeksi. Kaveruuden ja tuttavallisuuden tulkiten taas liittyvän aitoon kiinnostukseen ja kyläilyyn kotinäyttämöllä. ”Ammatilliset äidit” saavat puheenvuoron tässä luvussa, kyläilyn teemaan palaan tarkemmin luvussa 5.4.

5.3.1 Äitiyden ja huumorin kautta yhteisyyteen

Sekä haastattelu- että havainnointiaineistosta oli löydettävissä useita viittauksia, joissa puhutaan perinteisten asiakkaan ja ammattilaisten roolien rikkoutumiseen perhetyössä. Äidit ja isät kuvasivat perhetyöntekijöitä paitsi ammatillisina auttamistyöntekijöinä, myös äiteinä, jotka jakavat kokemuksiaan ja käytännön neuvoja sekä äiteinä että puolisoina. Kotikäyntien pohjana toimii tällöin yhteinen ymmärrys lapsen odottamisesta ja hoitamisesta, vanhempana olemisesta ja lapsiperheen arjesta. Ajattelen perhetyöntekijän ja vanhempien asettuvan kuin samalle viivalle. Yhteisyyttä rakennetaan samanlaisen kokemuspohjan avulla. Tietoa ei ole vain ammattilaisella, vaan sitä on molemmilla. Tieto liikkuu horisontaalisesti. (Juhila 2006, 119, 137–138.)

Ensiperheiden tukityö -projektissa vanhempien ja perhetyöntekijöiden yhteinen kokemuspohja tuo tukisuhteeseen uskottavuutta. Seuraava äiti kokee perhetyöntekijöiden äitiyden olevan suhteessa merkittävää.

*Koska siinä on kelle tahansa, niin ensimmäinen lapsi, on ihan varmasti tosi iso muutoksen paikka, niin parisuhteelle kuin omalle itselle. Ihan pelkästään kaikki se, mitä kehossa tapahtuu, ja mitä kaikkea se merkitsee. Se, että siinä on joku ihminen, joka on ensinnäkin itse äiti ja kokenut sen, sillä on hirveen suuri merkitys. Varmasti olisi vaikeampi ottaa sellaista ihmistä, joka, just mä olen kättilö, mutta mulla ei ole omia lapsia. Niin varmaan sitä olisi vähän silleen, että tiedätköhän sä ihan oikeesti. Että onko tämä vaan kirjasta luettua vai?(...).
(äiti)*

Äiti kokee ensimmäisen lapsen odottamisen ja syntymän isona kokonaisvaltaisena elämänmuutoksena, jonka keskellä saman kokeneen ihmisen läsnäolo on ollut merkittävää. Perhetyöntekijän omakohtainen kokemus äitiydestä on työntekijän uskottavuutta lisäävä tekijä. Jos työntekijällä ei olisi omakohtaisia kokemuksia äitiydestä, äiti epäilisi tämän tietopohjaa. Äidin luottamuksen saavuttamisessa ei tällöin olekaan ratkaisevaa asiantuntijuus tai ammatillisuus, vaan omakohtaisen äitiyden kokemus.

Lapsen odottamiseen, syntymään, hoitoon, omaan vanhemmuuteen ja perheen arkeen liittyvät merkitykset ovat yksilöllisiä. Kun toiselle äidille tai isälle kokemus on ollut pääosin positiivinen, toiselle sama elämäntilanne on merkinnyt enemmänkin huolia ja ongelmia (esim. Piensoho 2001; Paajanen 2006; Paavilainen 2003.) Myös tutkimusaineistossa ensimmäisen lapsen äitinä ja isänä olemista kuvattiin vaihtelevasti. Vaikka samaan elämäntilanteeseen liitetyt merkitykset ovat erilaisia, kaikkia vanhempia yhdistää aineistossa muutoksen kokemus. Muutosta kuvataan aineistossa kehona, joka yllättää, huolina ja pelkoina, joita ei ennen ollut, kokonaisvaltaisena väsymyksenä, jonkalaista ei ennen ollut koettu ja aikana, jota tuntui ennen olevan itselle ja puolisolle enemmän. Ajattelenkin, että yhteisyys vanhempien ja perhetyöntekijöiden välille syntyy nimenomaan omakohtaisesti koetun kokonaisvaltaisen muutoksen kautta. Toinen äiti voi ymmärtää, mitä naisesta ja tyttärestä äidiksi muuttuminen voi tarkoittaa. Toinen äiti ymmärtää, millaisia pelkoja muutokseen voi liittyä, ja vain toinen äiti voi niitä jakaa. Haastatteluisissa tällaisia jakamisen kokemuksia tuli esiin runsaasti. Seuraava sitaatti kuvaa niitä osuvasti ja hauskaasti.

Jotenkin sellaisia asioita on jäänyt mieleen, että kun mä pelkäsin ihan hirveesti, että mitäs jos mä teen tolle vahingossa jotain, pudotan tai jotain muuta. Niin olikohan se Paula, joka sanoi, että tiputti lapsensa vahingossa portaissa ja Marja sanoi siihen, että joo, mä meinasin hukuttaa omani tissien väliin! Niin tavallaan kaikki toi on semmoista, mistä tulee sellainen hyvä fiilis. (äiti)

Sitaatin äiti on pelännyt satuttavansa vahingossa lastaan. Äidin lapsensa vahingoittamisen pelko kuvastuu sitaatista mittavana ja äidin elämää järjestyttävänä. Voisi ajatella, että sen lievittäminen vaatisi pitkiä, empaattisia ja ehkä vakaviakin keskusteluja äidin ja perhetyöntekijän välillä. Perhetyöntekijät ovat kuitenkin valinneet hyvin erilaisen lähestymistavan. Perhetyöntekijät kertovatkin mustaan huumoriin verhoten omista kokemuksistaan, joissa äidin pelot ikään kuin toteutuvat. Perhetyöntekijöille on käynyt juuri niin kuin äiti pelkää itselleen käyvän. Mihin huumorilla tässä tapauksessa siis pyritään? Äiti kuvaa sen käyttöä vielä tarkemmin:

(...) Ja just se, että niillä on niin hyvä huumorintaju, vähän sellainen musta huumori myös niistä omista lapsista, että kaikki ei aina mene hyvin. Että missään tapauksessa ei ole annettu mitään sellaista ruusuista kuvaa vanhemmuudesta, muttei myöskään peloteltu. (äiti)

Keskinäisen huumorin merkitystä kuvattiin lähes kaikissa haastatteluisissa. Kiinnitin siihen myös itse huomiota kotikäyntejä havainnoidessani. Tutkimusaineiston perusteella näen huumorin toimivan tukisuhteissa kolmella tavalla. Ensinnäkin yhteisen naurun kautta rakennetaan yhteisyyttä. Kun perhetyöntekijä nauraa itselleen ja kokemuksilleen, tapaamisesta tulee väistämättä rennompaa, avoimempaa ja epämuodollisempaa. Toiseksi tulkitse huumorin kautta rakennettavan realistista kuvaa vanhemmuudesta. Edellisen sitaatin äiti kertoo, kuinka mustan huumorin kautta perhetyöntekijä on tuonut esiin, että vanhemmuudessa kaikki ei aina mene niin kuin on suunniteltu. Vanhemmuus ei ole ruusuista ihanuutta, muttei myöskään ylivoimaista. Se voi olla välillä vaikeaa, mutta sille voi myös nauraa. Kolmas tulkinta huumorin käytöstä perhetyössä syntyi pääosin havainnointimateriaalin perusteella. Huumorin avulla perhetyöntekijä pystyy perhettä pelottelematta kertomaan myös sellaisista vanhemmuuteen liittyvistä asioista, jotka voivat olla vaikeita tai arkaluontoisiksi. Kipeistä asioista keskustellessa huumori rentouttaa tilannetta ja auttaa sekä vanhempia että työntekijöitä säilyttämään kasvonsa. (ks. myös Åstedt-Kurki & Liukkonen 1994, 186; Åstedt-Kurki & Isola 2000, 454–454.) Huumorin käyttäminen vaatii kuitenkin tilanteen tajua ja intuitiivisuutta. Åstedt-Kurki ja Liukkonen (1994, 186) kirjoittavat, että kaikille ei ole samanlaista huumorintajua, ja vääränlainen tilanteen tulkinta saattaa johtaa jopa toisen ihmisen loukkaantumiseen. Tällaisia tilanteita ei tullut ainakaan havainnoimillani kotikäynneillä vastaan. Perhetyöntekijät käyttivät huumoria taitavasti kulloisenkin tilanteen ja perheen mukaan.

5.3.2 Ammatillisuus luottamuksen lähteenä

Vaikka tutkimusaineiston perusteella Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät näyttävät perustavan työnsä vahvasti omakohtaisen äitiyden pohjalle, on se kuitenkin myös ammatillista toimintaa. Seuraava sitaatti viittaa työntekijöiden vanhemmilta saamaan kahdenlaiseen rooliin ”ammatillisina äiteinä”.

Ei ole, että nyt ei olla missään virastossa, vaan oikeasti, ne on ihan oikeita ihmisiä, perheen äitejä. He jakaa kokemuksia ja auttaa, ja samalla tekee työtä, mutta sitten myöskin, eihän me heistä täällä puhuta, enkä mä heistä täällä mitään kyselekään (...) (äiti)

Äiti kuvaa perhetyöntekijöitä ensin epävirallisina, oikeina ihmisinä ja perheen äiteinä, mutta samalla hän kertoo, etteivät perhetyöntekijät ole kotikäynnillä puheena. Tulkitseen äidin kokemuksen niin, että vaikka perhetyöntekijät ovat kokemuksia jakavia äitejä, ovat he kuitenkin myös ammatillisia työntekijöitä, joilta äiti ei koe voivansa kysellä ihan mitä vaan. Äiti tunnistaa olevansa asiakas, jonka ei ole sopivaa olla liian tuttavallinen perhetyöntekijöitä kohtaan.

Haastatteluaineistossa perhetyöntekijöitä kuvataan juuri tällä tavoin äiteinä, mutta toisaalta myös ammattilaisina. Äiteinä he ovat vertaisia ja läheisiä, mutta työntekijöinä ammattilaisia, joita kohtaan on suhtauduttava tietyllä tavalla. Tutkimusaineiston perusteella perheet luovat työntekijöihin hyvin vaihtelevia suhteita. Osa vanhemmista suhtautuu perhetyöntekijöihin hyvin tuttavallisesti, kun toisessa perheessä ollaan pidättyväisempiä. Tästä näkökulmasta asiakassuhteet näyttävätkin olevan joustavia. Sopivan asiakkaan rajat sijaitsevat perheittäin eri kohdissa ja antavat periksi eri tavoin. Perhetyön ammatillisuudesta kertoo mielestäni kuitenkin se, että rajat asiakkuudelle määrittää perhetyöntekijä. Seuraava aineisto-ote kuvaa tällaista tilannetta.

(...) Mä olen miettinyt sitä jälkeinpäin, että mä olin ehkä jo tukeutunut tavallaan vähän liikaa. Että mä olin ajatellut, että ne on suurin piirtein mun pelastajia, että tällä mä niin kuin jaksan. Mä luulen, että Marja ehkä vielä enemmän kuin Paula, konkreettisenä ihmisenä, se näki sen, ja se teki siihen sellaisen (tauon tukisuhteeseen). (äiti)

Äiti kertoo tilanteesta, jossa perhetyöntekijä rajasi äidin toimintaa asiakkaana. Äiti oli tukeutunut perhetyöntekijöihin liikaa, jolloin työntekijä näki parhaaksi pitää pidemmän tauon tapaamisissa. Äiti kertoi myöhemmin haastattelussa kokeneensa rajauksen kauheana pettymyksenä, mutta

ymmärtäneensä jälkikäteen, että sen myötä hän oppi pärjäämään taas yksinkin. Ammatillinen työntekijä osasi siten tukea äidin omaa äitiyttä juuri oikeaan aikaan ja oikealla tavalla, vaikkakin se äidistä itsestään tuntui ensin päinvastaiselta.

Tulkintani mukaan vanhempien kokemus perhetyöntekijöistä rakentuu työntekijöille annettujen useiden roolien yhdistelmästä, ja siksi aineistosta on hetkittäin vaikea erottaa, mihin perhetyöntekijän rooliin tai ominaisuuteen vanhemmat kussakin tilanteessa tukeutuvat. Ajattelen perhetyöntekijöiden asiantuntijuuden olevan kuitenkin merkityksellistä erityisesti niissä tilanteissa, joissa vanhemmat viittaavat jollakin tavalla työntekijän ammattiin tai kokemukseen. Tällaisia viittauksia oli löydettävissä aineistosta runsaasti, ja selkeimmin niissä viitattiin yhden perhetyöntekijän ammattiin kättilönä. Äidit kertoivat perhetyöntekijän käyneen kanssaan synnytystä läpi, ja vaikka valmistautuminen on voinut juuri sillä hetkellä huvittaa äitiä, jälkeensä se on osoittautunut tärkeäksi kokemukseksi:

Puhuttiin siitä, että oli semmoinen rentoutus, missä me käytiin läpi se koko synnytys ja me kaikki todettiin, että se oli oikeasti tosi hyvä juttu, vaikka silloin mua nauratti, kun piti maata tossa sohvalla, ja mieltä jotain synnytystä, kun se maha oli tossa, se velloi se vauva ja mä ajattelin, että voi ei! Mutta sitten, mä luulen, että siitä oli tosi paljon hyötyä siinä synnytyksessä, kuin muisti, että Marja sanoi, että nyt sen vaiheen jälkeen tulee se, ja sit kun sulla on semmoinen olo, niin se tarkoittaa sitä. Ja niin kuin käytiin läpi kaikki ne kivunlievitysmenetelmät ja muut. Niin nykyään, kun ei ole mitään synnytysohjeita, sellaista konkreettista. Marja kuvaili tosi tarkasti mulle niitä synnytyshuoneita, koska mua pelotti ihan hirveästi mennä sinne, ja se sitten kertoi, mitä siellä on, ja mitä se kättilö tekee. (äiti)

Äiti arvelee synnytyksessä olleen hyötyä siitä, että perhetyöntekijä on osannut kertoa äidille etukäteen, miltä synnytyshuoneet näyttävät, miten synnytys etenee ja mitä sairaalan kättilö kulloinkin tekee. Äiti on näin ollut koko ajan tietoinen, mitä seuraavaksi tulee synnytyksessä tapahtumaan. Synnytysohjeiden tärkeys tulee esille etenkin verratessa tämän äidin kokemusta toisen haastattelemani äidin kokemukseen. Toinen äiti ei saanut samanlaista ohjeistusta synnytykseen, ja olikin kokenut synnytyksen vaikeana.

(...) Ja mä olin siitä, miten sairaalassa oli kohdeltu tai tiedotettu, tai itse asiassa jätetty kertomatta suurimman osan asioista, mitkä olisi ollut oleellisia. Se oli hirveen hyvä, että se käytiin läpi, ja Marjakin selitti, miksi näin on tehty. (...) Että just semmoisia, musta tuntui, että mä olin kuin heitteillä siellä sairaalassa, että odotellaan siellä synnytysvastaanoton päivystyskäytävällä ja mitään ei tapahdu ja ketään ei kiinnosta ja kukaan ei kato, mikä tilanne on. Sitten, kun selvisi, että tämä oli oikeastaan ihan asiaankuuluvaa, paitsi se, ettei mulle kerrottu sitä. (...) (äiti)

Äiti kertoo tunteneensa olleensa sairaalassa heitteillä, kun kukaan henkilökunnasta ei käy häntä katsomassa, eikä ketään tunnu kiinnostavan hänen vointinsa. Jälkeenpäin perhetyöntekijä on käynyt äidin kanssa synnytystä läpi, ja kertonut sairaalan toimineen ihan asiaankuuluvasti. Väärinkäsitysten oikaiseminen jälkikäteen on ollut äidille tärkeää. Myös muut äidit toivat esiin, että heistä on tuntunut hyvältä käydä perhetyöntekijöiden kanssa synnytystapahtuma läpi jälkikäteen. Siinäkin tapauksessa, että synnytys on sujunut hyvin, ja siitä on jäänyt hyvät muistot. Samansuuntaisesta tuloksesta raportoivat myös Olin ja Faxelid (2003) ruotsalaisia äitejä ja isiä tutkittuaan. Vanhemmat toivoivat voivansa keskustella synnytystapahtumasta vaihe vaiheelta mieluiten sairaalan henkilökunnan kanssa. He halusivat kuulla, oliko synnytys normaali vai ei, ja olisivatko he voineet tehdä jotakin toisin. Äideille oli tärkeää saada keskustella etenkin synnytyskivusta ja sen lievittämisestä.

Kahden äidin erilaiset kokemukset kuvaavat mielestäni äidin hallinnan tunteen säilyttämisen tärkeyttä synnytyksessä. Etukäteen tietoa ja valmennusta saanut äiti tunsu hallitsevansa kehoaan ja tilannetta, ja synnytys osoittautuikin hänelle hyväksi kokemukseksi. Äiti, joka ei saanut synnytysvalmennusta, ei tiennyt sairaalassa, mitä kulloinkin tulee tapahtumaan, eikä siten pystynyt hallitsemaan tilannetta. Myös Tuula Piensohon (2001, 141–142; 145–150) tutkimuksessa negatiivinen synnytyskokemus näyttää liittyvän äidin epätietoisuuteen ja tilanteen hallitsemattomuuteen. Henkilökunta ei ole kuunnellut tai ymmärtänyt äitiä, tai jättänyt hänet yksin. Äiti on kokenut epätietoisuutta, turvattomuutta ja huonoutta.

Ensimmäisen lapsen syntymä muuttaa vanhempiensa arjen kerta heitolla. Vaikka lapsen hoitoa ja elämää hänen kanssaan olisi mietitty paljonkin jo odotusaikana, todellisuus voi yllättää vanhemmat. Seuraava sitaatti kuvaa tällaista tilannetta:

(...) Niin, kun me lähdettiin kävelemään sitä käytävää pitkin, ne ovet rupes lähestymään, niin multa alkoi kyyneleet valumaan silmistä. Koska mä ajattelin, että tosta ovesta, kun mä astun ulos, niin mä olen ihan omillani tän lapsen kanssa.(...) (äiti)

Äiti tuntee sairaalasta lähdön jälkeen olevansa omillansa vauvan kanssa. Vanhemmat kertoivat myöhemmin haastattelussa, ettei tunteneet saaneensa sairaalassa tarpeeksi opastusta vauvanhoitoon. Kun perhetyöntekijät sitten seuraavan kerran tulivat kotikäynnille, vanhemmat olivat kirjoittaneet listan kysymyksiä esitettäväksi:

(...) Mutta sitten kun me oltiin oltu vähän aikaa täällä keskenämme, niin meillä oli kauhea lista, että kuinka usein pitää kylvettää, ja mitä tehdään silloin ja tällöin. Että siinäkin mielessä, ei neuvolasta olisi saanut sellaista neuvoa, mitä Marja ja Paula antoi. (äiti)

Sitaatin äiti arvelee, ettei olisi neuvolasta saanut sellaisia neuvoja, kuin mitä hän sai perhetyöntekijöiltä. Äiti ei suoraan kerro, millä tavoin perhetyöntekijöiden neuvot olivat erilaisia, mutta tulkitsen aineiston perusteella äidin tarkoittavan saamiensa neuvojen konkreettisuutta ja henkilökohtaisuutta. Myös muut perheet kertoivat kokeneensa tukisuhteessa saamiensa hyvin käytännönläheisten neuvojen olevan tärkeitä. Perhetyöntekijät olivat muun muassa miettineet vanhempien kanssa vauvan päivärytmiä ja sen muutoksia, imetyskertojen tiheyttä ja vauvan nukahtamisen helpottamista. Perhetyöntekijät olivat näyttäneet vauvan avulla vanhemmille, millaisissa asennoissa vauvaa voi pitää sylissä ja rauhoittaa, ja millaisin jumppaliikkein vauvan mahavaivoja voi yrittää helpottaa.

Kotikäyntien havainnoinnin perusteella ajattelen, että kotiympäristö itsessään tekee vanhempien neuvomisesta henkilökohtaista ja arjenläheistä. Kotona perhetyöntekijä näkee vauvan ja vanhempien toimintaa omimmassa ympäristössä, ja pystyy sovittamaan neuvonsa kullekin lapselle ja vanhemmille sopiviksi. Kodin tilassa ohjeita voidaan sovittaa saman tien käytäntöön sen sijaan, että työntekijän tarvitsee miettiä, soveltuvatko hänen neuvonsa lainkaan perheen arjen toimintoihin ja ympäristöön. Ajattelen, että oma koti ja sen mahdollistama epävirallisuus myös rohkaisevat vanhempia kysymään asioista, joita he eivät ehkä uskaltaisi muualla kysyä. Oma koti turvaa selustaa silloin, kun on uskallettava pyytää apua ja samalla tunnustaa oma epävarmuutensa ja osaamattomuutensa.

5.3.3 Etsinnässä riittävän hyvä äiti

Läpi koko haastatteluaineiston etsitään hyvää äitiä. Päädyin tähän tulkintaan niiden aineiston osien kautta, joissa viitataan suoraan hyvään äitiin tai äitiyteen, tai joissa puhutaan äidin tukemisesta, uskon valamisesta, ohjaamisesta ja rajaamisesta. Hyvää äitiyttä etsitään sekä ammatillisten ”silmälasiin” että omakohtaisen äitiyden avulla, mutta ensisijaisesti äitiyden etsintä on sidoksissa kulttuurisiin äitiyden odotuksiin. Seuraavissa aineisto-otteissa kuvataan ensin äidin saamaa ammatillista tukea:

Että niihin on ihan tietoisesti kiinnittänyt huomiota niissäkin hetkissä, kun on ollut tosi väsynyt. Niin jotenkin tulee Marjan tai Paulan kasvot silmien eteen, jotka muistuttaa siitä, että muista katsoa vauvaa silmiin ja leikkiä. Ja myöskin se, että on ollut vähän semmoinen olo, että olenkohan mä nyt ihan surkea äiti. Niin sitten kun ne on käynyt, niin Paula on sanonut, että ei, kun hän katsoo teitä, niin teillä menee kivasti. (äiti)

(...) Istuttiin tossa keittiön pöydän ympärillä, ja vauva, se nukkui päivisin silloin. Se söi vähän rintaa ja sitten se nukahti syliin. Paula ja Marja siinä kummatkin siinä loivat mulle äidin itseluottamusta, kun ne sitten katsoivat. Kun ne sanoivat, että kun he katsovat minua ja vauvaa, niin näyttää, että teillä on kaikki kunnossa. Että kyllä sä olet ihan hyvä äiti. Ja sitten taas itkettiin vähän. (äiti)

Äidit puhuvat uskon saamisesta omaan osaamiseen ja äitinä olemiseen. Sitaateissa kuvastuu myös äidin ja lapsen varhaisen vuorovaikutuksen tema. Ensimmäiselle äidille perhetyöntekijöiden neuvot lapseen katsomisen ja lapsen kanssa leikkimisen tärkeydestä muistuvat mieleen myös väsyneenä. Molemmat äidit kertovat perhetyöntekijöiden seuranneen itseään ja vauvaa, ja tuoneen esiin, että heistä äidin ja vauvan suhde on hyvä ja kunnossa. Varhaisen vuorovaikutuksen tema tuli tällä tavoin ilmi myös muista haastatteluista. Äidit ja isät eivät niinkään maininneet suoraan varhaista vuorovaikutusta, vaan kertoivat tilanteista, joissa kokivat perhetyöntekijöiden seuranneen itseään ja olemistaan vauvan kanssa. He kertoivat saaneensa perhetyöntekijöiltä positiivista palautetta vauvan huomioimisesta, mutta uskoivat myös hetkittäin vuorovaikutuksen olevan tekijä, jonka vuoksi perhetyöntekijät näkevät hyväksi jatkaa työskentelyä perheen kanssa.

Tukiessaan perheitä Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät tulevat osallistuneensa hyvän äitiyden normien luomiseen. Kirsi Nousiainen (2004, 72) toteaa, että perhetyössä toimivat

ammattilaiset edustavat yhteiskuntaa, sen normeja ja heille asemansa puolesta annettua valtaa, jota he käyttävät määritellesään asiakkaana olevan naisen äitiyttä. Kohtaamisissaan äitien kanssa ammattilaiset osoittavat puheen ja toiminnan kautta ne rajat, joiden puitteissa äiti voi äitiyttään toteuttaa. Edellisten aineistositaattien valossa hyvä äitiys kilpistyy vanhemman ja lapsen väliseen toimivaan varhaiseen vuorovaikutussuhteeseen. Hyvä äiti huomioi ja katsoo lastaan, ja päästää lapsen emotionaalisesti lähelleen. Aineistosta on kuitenkin löydettävissä myös muita äitiyden määrittelyyn liittyviä tekijöitä.

(...) Mutta, just sitä, kun mä olin hirveen väsynyt, niin me puhuttiin paljon siitä, että ei tarvii pyyhkiä pölyjä edes joka viikko. Ei tarvi niinkuin, että sä saat nyt levätä silloin, kun vauva nukkuu, sinä aikana ei tarvi luututa lattiaita ja tehdä kaikkea, mitä on ennen pystynyt tekeen. Ja just niin kuin tämmöiseen, että äiti jaksaa ja pystyy ihan mitä vaan. Sitä me ollaan aika paljon käsitelty. (äiti)

Äiti kertoo perhetyöntekijöiden ohjanneen häntä luopumaan pyrkimyksestä tehdä kaikkia niitä kotitöitä, joita hän ennen lapsen syntymää on pystynyt tekemään. Puheesta paljastuu kulttuurinen kuva äitiydestä. Kun perinteinen kuva äitiydestä odottaa äitien olevan väsymättömiä, epäitsekkäitä ja päättäväisiä uurastajia, perhetyöntekijät pyrkivät laajentamaan kuvaa, ja osoittamaan äideille realistiset rajat äitinä olemisessa ja jaksamisessa. Äidin ei tarvitse siivota, uurastaa eikä ottaa vastaan vieraita silloin, kun on väsynyt, vaan hän voi levätä ja keskittyä lapsen perushoittoon. Joskus äidin väsymys voi kuitenkin olla pohjatonta ja synkkää:

(...) Siinä ekan puhelun aikana Paulakin kyseli just sellaisia, että oletko ajatellut keinoja, millä saat lapsen hiljaiseksi, että oletko ajatellut jotakin paha. Mä että olen. Sitten kun se sanoi, ei se mitään, kyllä saa ajatella. Oli kauheata tajuta, että se voi olla ihan normaalia muillakin, toisaalta helpottavaakin. (äiti)

Äiti kertoo tilanteesta, jossa hän oli niin väsynyt, että oli ajatellut paha lapsestaan. Silloinkin, kun äiti kokee joutuneensa äitiydessään kielletylle alueelle, perhetyöntekijä löytää keinoja helpottaa äidin oloa ja sovittaa tämän riittävän hyvän äitiyden kategoriaan. Äiti on riittävän hyvä, vaikka hän ajattelisi paha lapsestaan. Hyvän ja huonon äidin raja kulkee ajatusten ja tekojen välissä.

Sitaatin äiti hämmästyä ja vähän kauhistuukin perhetyöntekijän kertoessa, että myös muut äidit ovat voineet ajatella paha lapsestaan. Äidin negatiiviset tunteet – erityisesti viha ja raivo – ovatkin

aluetta, joista ei äitiydessä paljoa puhuta (Cacciatore & Janhunen 2008, 20). Äitiyden myytteihin kuuluu, että äitiys on harmoniaa ja onnellisuutta, vaikka tosiasiasa äiti voi tuntea onnen lisäksi huolta, pelkoa, surua, pettymystä, vihaa ja jopa raivoa. Äidit jakavat tunteensa usein joko sopiviksi tai sopimattomiksi sen mukaan, onko tunne hyväksi lapselle. Siten esimerkiksi pettymys itseä kohtaan on sallittua, kun taas pettymys lasta kohtaan kiellettyä. Pahat ajatukset ja tunteet lasta kohtaan aiheuttavatkin äidille usein syyllisyyttä, joka nousee tilanteen epäoikeudenmukaisuudesta. Äiti ymmärtää, ettei pieneltä lapselta voi odottaa aikuisen kaltaista käytöstä, ja siksi äidin ajatukset eivät ole oikeutettuja. Tosiasiasa mikään ajatus tai tunne ei sinällään ole kiellettyä, sillä ne eivät ole täysin inhimillisen harkinnan ohjailtavissa. Teot sen sijaan voivat olla kiellettyjä. (Janhunen & Saloheimo 2008, 34–52.)

Kaikki haastatteleman äidit pitivät äitinä olemiselleen tärkeinä sellaisia perhetyöntekijöiden positiivisia ja kannustavia kommentteja, joita eräs äiti kuvasi ”arjen valopilkkuna”. Valopilkut ovat olleet perhetyöntekijöiden osoituksia omasta hyvydestä ja riittävydestä äitinä, parisuhteen toimivuudesta tai lapsen valoisasta ja iloisesta luonteesta. Valopilkut ovat olleet äideille kiinnekohtia, joihin tarttua etenkin väsymyksen ja epävarmuuden hetkillä. Valopilkut kantavat äitejä, ja edesauttavat näiden jaksamista. Ymmärrän valopilkuissa olevan yksinkertaisimmillaan kyse äidin saamasta sosiaalisesta tuesta. Marja-Terttu Tarkka (1996, 117) kirjoittaa, että ensisynnyttäjä tarvitsee sekä konkreettista apua että päätöksenteon tukea, ohjausta, kannustusta ja rohkaisua uudessa tehtävässään äitinä. Emotionaalinen tuki, hyväksyminen ja ensisynnyttäjän kunnioittaminen osaavana äitinä lisäävät äidin itsevarmuutta ja rohkeutta toimia äitinä. Läheisten antama sosiaalinen tuki on äidille tärkeintä, mutta myös kättilön, terveydenhoitajan ja muiden tukihenkilöiden toiminta ovat merkittäviä vaikuttajia äitiyden kehitysprosessissa.

Riittävän hyvän äitiyden etsintä pitää tulkintani mukaan sisällään institutionaalista arviointia. Tällöin äiti voi olla hyvä, mutta myös ohjattava. Eräs äiti kertoo, ettei hän olisi ilman perhetyöntekijöiden ohjausta osannut valmistautua lapsen tuomaan elämänmuutokseen:

Joo, no mua ei raskausaikana kauheasti kiinnostanut lukea mitään vauvalehtiä eikä mitään. Että se oli ihan hyvä, että ne kävi, että tuli sitten jotain. Että oli vähän valmistautunut siihen, kun lapsi tulee, että mitäs sitten. (äiti)

Äiti kertoo, ettei häntä kiinnostanut odotusaikana lukea vauvalehtiä, ja siksi oli hyvä, että perhetyöntekijät ohjasivat häntä etukäteen pohtimaan, mitä vauva tuo tullessaan. Sitaatista heijastuu

psykologisen tutkimustiedon pohjalta muotoutunut ammatillinen ymmärrys vanhemmaksi valmistautumisen tärkeydestä. Tutkimustiedon valossa äidiksi ja isäksi kasvamiseen ikään kuin kuuluu kokea ristiriitaisia tunteita, ja kuvitella tulevaa elämää lapsen kanssa. Tunteiden tiedostamisen ja työstämisen kautta vanhemmat tekevät näin tilaa lapselleen elämässään. (Niemelä 2003, 239.) Tällainen psykologinen ymmärrys ohjaa luultavasti myös perhetyöntekijöiden toimintaa, sillä useimmat haastattelemiä äidit ja isät toivat esiin perhetyöntekijöiden ohjanneen heitä kuvittelemaan synnytystä ja arkea vauvan kanssa sekä sitä, millaisia vanhempia he haluavat lapselleen olla. Vanhemmille näistä mielikuvaharjoituksista oli tullut tärkeitä hetkiä. Vaikka lapsen tuomaa elämänmuutosta ei voi täysin ymmärtää etukäteen, vanhemmat kertoivat ohjauksen auttaneen heitä näkemään edes hitusen tulevasta, ja valmistautumaan parhaansa mukaan siihen.

5.4 Kylässä kotona

Tutkimusaineiston pohjalta tekemäni tulkinnan mukaan Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät ovat asiakasperheille omakohtaisia kokemuksia jakavia äitejä ja ammatillisia työntekijöitä, mutta kodin tilassa myös kyläilijöitä. Perheet puhuivat vieraista, tutuista, kodin siivoamisesta ja kahvitelusta. Näistä mielestäni paljastuu, että kodin näyttämöllä ammatilliseen perhetyöhön tulee mukaan elementti, johon ei voi toimistossa törmätä: perhetyöntekijöistä tulee kodissa vieraita, ja kodista kyläpaikka, jossa noudatetaan ”isäntäväen” tapoja.

5.4.1 Perhetyöntekijästä vieraaksi

Lähes kaikki haastattelemiä vanhemmat kertoivat miettineensä ennen ensimmäistä kotikäyntiä sitä, tulevatko perhetyöntekijät arvostelemaan heitä ja heidän kotiaan. Etenkin äideille oli tärkeää, että perhetyöntekijät saivat heistä hyvän kuvan, ja siksi koti oli voitu siivota juuri ennen kotikäyntiä. Perhetyöntekijät olivat rauhoitelleet perheitä ensimmäisellä tapaamiskerralla, ettei heitä varten tarvitse siivota. Useimmat vanhemmat kertoivatkin luopuneensa tukisuhteen aikana siivouksesta, sillä he luottavat, että perhetyöntekijät tulevat katsomaan heitä, ei niinkään heidän kotiaan. Osalle perheistä siivous kuuluu kuitenkin koko tukisuhteen ajan rutiininomaisesti arkeen aina ennen kotikäyntiä. Erään perheen äiti kuvailee tällaista tilannetta:

Ja mä olin jotenkin niin väsynyt, että kuitenkin se, että kaks ihan vierasta ihmistä tulee kotiin. Vaikka kuin sanottiin, ettei tarvi siivota eikä tarvi laittaa. Mutta mulla oli jotenkin sellainen ajatus, että jos joku tulee kotiin, niin totta kai jotain pitää tehdä. Itse asiassa se oli hyvä, että

ne oli varmaan ne päivät, kun saatiin imuroitua, ei me oltais varmaan imuroitu koko aikana. Että nyt ne tulee, nyt imuroidaan. (äiti)

Sitaatin äidin perheessä on siivouspäivä aina ennen perhetyöntekijöiden tapaamista. Tällöin siivotaan kuitenkin vieraita varten, ei siksi, että kotiin tulee ammatillisia perhetyöntekijöitä. Perhetyöntekijät rinnastuvat kehen tahansa vieraaseen. Kun kylään on tulossa vieraita, koti on siivottava.

Silva Tedre (1999, 26) kirjoittaa, että kun työntekijä astuu sisään asiakkaan kotiin, työn julkinen luonne siirtyy sivummalle, ja tilaa ottavat kyläilyn säännöt. Löysin tällaisia kyläilyn sääntöjä sekä haastatteluaineistosta että kotikäyntejä havainnoidessani. Kun perhetyöntekijät menevät tapaamaan perhettä kotiin, heihin suhtaudutaan kuten kyläilijöihin. Kyläilijän merkitys kuitenkin vaihtelee perheittäin, mistä mielestäni kertoo myös suhtautuminen kodin siivoukseen. Toisille perheille kylään menee ikään kuin kavereita, joihin suhtaudutaan rennosti, ja joita varten ei tarvitse siivota. Toisten perheiden luona taas kyläilee vähän muodollisempia tuttuja, joita varten siivotaan ja, joille voidaan tarjota kahvia. Jälkimmäisestä tilanteesta kertoo seuraava sitaatti:

Isä: Joo ja sit, jos ne olis tullut meille sillain, että viranomaismentaaliteetilla ikään kuin kertomaan, miten nyt, asiathan ovat nyt näin. Niin kuin vähän sellainen sormi pystyssä neuvova sävy, niin se olis loppunut heti alkuunsa ainakin mun osalta se homma.

Äiti: Niin jotenkin sellainen joustavuus, taito tulla kahville. Että tavallaan, ensisijaisesti juodaan kahvia, ja siinä sivussa jutellaan eikä niin, että tullaan nyt hoitamaan tämä asia ja siinä sivussa juodaan kahvia. Että se vaikutelma mikä siitä jää, että vaikka me puhuttiin kauhean tärkeitä asioita ja painavia asioita, niin jäi semmoinen olo, että meillä kävi kivoja ihmisiä kylässä.

Isä ei olisi osallistunut perhetyöntekijöiden tapaamisiin lainkaan, jos nämä olisivat tulleet kotiin viranomaisen roolissa neuvomaan perhettä ”sormi pystyssä”. Isän kommentti kertoo mielestäni osuvasti niistä kyläilyn säännöistä ja sanattomista sopimuksista, joita perhe odottaa työntekijän kotonaan noudattavan. Kotona perhe on ”talon väkeä”, ja siksi työntekijän kuuluu käyttäytyä perhettä kohtaan arvostavasti ja joustavasti. Äidin puheenvuoro viittaa siihen, että Ensiperheiden tukityö -projektin perhetyöntekijät ovat tässä onnistuneet.

Kahvittelu on pitkään ollut yksi suomalaisen kulttuuriin kuuluvista keskeisistä kanssakäymisen muodoista. Sen tarjoamisella osoitetaan ystävyyttä ja vieraanvaraisuutta, ja vahvistetaan yhteenkuuluvuutta (Salmi-Niklander 1989, 180). Kahvihetkien tarkoituksena ei niinkään ole tyydyttää ihmisen ravinnon tarvetta kuin sosiaalisia tarpeita. Kahvittelu on myös kuin turvallinen kaava, jota noudattamalla on selvitty vaikeistakin sosiaalisista tilanteista. (Saarinen 2004, 164, 166.) Ymmärrän edellisen aineisto-otteen äidin kommentin kahvinjuonnin ensisijaisuudesta liittyvän tällaiseen turvallisuuden tunteen säilyttämiseen. Vaikka perhe on keskustellut tärkeistä ja vaikeistakin asioista, kahvinjuonnin tuttuus, yhteisyys ja siihen liittyvät rituaalit ovat auttaneet säilyttämään tilanteen perheelle turvallisena. Myös muutama muu perhe kuvasi kahvinkeiton merkitystä. He kertoivat, että kahvittelu ja kodin arkiset toiminnot lohkaisevat kotikäyntiin varatusta ajasta palan. Samalla osapuolet saavat kuitenkin tarvittavaa aikaa totutella toisiinsa, rentoutua, hahmotella kotikäynnin teemaa ja vähitellen edetä kohti vakavampien asioiden käsittelyä. Voisi ajatella, että kahvittelun lomassa perhe ja työntekijät ajautuisivat helposti puhumaan vain ”niitä ja näitä”. Perheet kuitenkin kertoivat, että kahvittelunkin lomassa perhetyössä on löydettävissä punainen lanka, josta työntekijät pitävät jatkuvasti, mutta joustavasti kiinni. Siten ammatillisuutta ei täysin jätetä kodissakaan naulakkoon.

Saila Poutiainen (2004, 188) kirjoittaa, että kyläily on strukturoitua sosiaalista ja viestinnällistä toimintaa, joka kietoutuu positiivisen ja negatiivisen kohteliaisuuden osoittamisen ympärille. Positiivista kohteliaisuutta osoittaa se, että isäntäväki asettaa vieraat keskeisiksi henkilöiksi esimerkiksi tarjoamalla näille ensin kahvia. Positiivista kohteliaisuutta on myös, että osapuolet keskustelevat aiheista, jotka kiinnostavat ja koskettavat kaikkia paikalla olevia. Näin luodaan yhteistä viitekehystä tilanteelle. Negatiivisella kohteliaisuudella taas tarkoitetaan toisten rauhaan jättämistä ja tietynlaisen välimatkan säilyttämistä. Liian lähelle ei suomalaisessa kyläpaikassa saa mennä.

Ensiperheiden tukityö -projektin kotikäynneistä on tulkintani mukaan löydettävissä monia tällaisia kyläilyn ympärille kietoutuvia positiivisen ja negatiivisen kohteliaisuuden osoituksia. Positiivisesta kohteliaisuudesta kertovan yhteisen viitekehysten luominen vaatii mielestäni sekä perheeltä että työntekijöiltä molemminpuolista aitoa kiinnostusta ja vastavuoroisuutta. Yhteistä kohtaamista rakennetaan yhdessä, ja tällöin paitsi perheen myös perhetyöntekijän on annettava jotakin itsestään. Tutkimusaineiston perusteella näin myös tapahtuu. Perhetyöntekijät kertovat perheille itsestään, puolisoistaan ja lapsistaan enemmän kuin ammatillisessa auttamistyössä on perinteisesti ollut tapana. He myös nauravat itselleen ja kokemuksilleen. Jaettavien kokemusten ja yhteisen huumorin

kautta tullaan tutuiksi, läheisiksi ja kavereiksi, joihin haastatteluissa useaan otteeseen viitataan. Vanhemmat kokevat olevansa samalla puolella työntekijöiden kanssa. Kyläilykulttuurin negatiivisesta kohteliaisuudesta puolestaan kertoo se, että osapuolten välisen etäisyyden määrittää kotikäynneillä ensisijaisesti perhe. Kotonaan äideillä ja isillä on määräysvalta, jota perhetyöntekijöiden on hyvä kunnioittaa.

5.4.2 Kodissani voin olla miten haluan

Kotonaan äideillä ja isillä on valtaa määritellä, miten he tai vieraat toimivat. Etenkin äidit toivat haastatteluissa esiin, että kotonaan he kokevat voivansa olla miten haluavat, näyttää, miltä haluavat ja puhua, mistä haluavat perhetyöntekijöiden tapaamisesta huolimatta. He kokevat voivansa olla omina itsenäsä ja kelvata sellaisenaan:

(...) Mutta täällä ainakin pystyy oleen miten haluaa. Minkä näköisenä haluaa. Ei ole tarvinnut miettiä, ei ole tarvinnut ottaa mitään stressiä siitä, että he tulee. (...) Että heitä ei haittaa, miltä tämä koti näyttää, heitä ei haittaa, miltä mä näytän. Se on ollut ihan hyvä juttu. (äiti)

Mä muistan vielä sen, kun ne sanoivat, että me tultiin tosta edellisestä paikasta, että ne nousi suoraan sängystä pyjamassa avaan oven! Minkä mäkin olen sitte tehnyt sen jälkeen, kun vauva syntyi! (äiti)

Sitaattien äidit kokevat, etteivät perhetyöntekijät välitä siitä, miltä koti tai äidit näyttävät. Perhetyöntekijöihin luotetaan jopa niin paljon, että oven kotikäynnille voi mennä avaamaan yöasussa. Kuten edellisessä luvussa totesin, perheet suhtautuvat työntekijöihin kuitenkin vaihtelevasti. Toisille vanhemmille on tärkeää, että koti on siisti, kun toisen kokevat voivansa kohdata työntekijät, vaikka hiukset olisivat pesemättä ja sängyt petaamatta.

Yhteistä kaikille haastateltaville sen sijaan oli, että vanhemmat kokivat voivansa puhua vapaammin kodissaan kuin muualla. Kotia kuvattiin aineistossa paikaksi, jossa saa olla omissa oloissaan, ja jossa voi puhua, mitä haluaa. Etenkin isät arvelivat parisuhdeharjoitusten onnistuvan vain kotona, ja keskustelun olevan aidompaa kuin esimerkiksi neuvolassa. Aineistossa arveltiin myös tunteiden näyttämisen olevan kotona helpompaa, mutta samalla tilanne on vanhemmista myös paremmin hallittavissa. Tästä kertovat seuraat sitaattit:

Niin se on varmaan kuitenkin sillä tavalla, että jos miettii, niin kotonansa normaalisti olet ehkä käynyt aika paljon tunneskaalaa kaikissa asioissa, niin sitten tuolla taas julkisissa tiloissa, niin ei ole kovin suotavaa näyttää kaikkea, niin se ehkä estää, vaikka sitä pyydetäisiin sitten. (äiti)

Ei varmaan kaikki, jos miettis, että menis johonkin. Että kun täällä on kuitenkin se kotikenttä, ja sit sä voit periaatteessa sanoa, että menkää pois, jos ei yhtään kiinnostakaan tai kokee sen tilanteen jotenkin vaikeaksi. (äiti)

Ensimmäisen sitaatin äidin mielestä ihminen käy kodissaan eniten erilaisia tunteita läpi, ja siten niiden näyttäminenkin on kodissa luonnollisesti helpompaa. Julkisissa tiloissa tunteisuus ei sen sijaan ole äidistä kovin suotavaa. Toinen sitaatti kertoo toisaalta siitä, että kotonaan äiti määrittää rajat tilanteelle. Hän voi myös perääntyä, jos tilanne tuntuu hänestä liian vaikealta. Tässä paljastuu mielestäni Kainlaurin (1998, 183) kuvailema kodin näyttämön erityisyys. Kodin näyttämöllä vanhemmat säätelevät kodin julkisen ja yksityisen osan suhdetta, eli sitä, miten paljon he itsestään ja elämästään kodissaan paljastavat. Samalla he määrittävät myös sitä, millaisen roolin perhetyöntekijät kotinäyttämöllä saavat. Ja koska kodissa perhetyöntekijä on vieras, on hänen kohteliaisuutta osoittaakseen hyvä tyytyä saamaansa rooliin.

Tunteiden näyttämisen ja rajaamisen teemat tulivat konkreettisesti minulle näkyväksi havainnoimillani kotikäynneillä. Vanhemmat puhuivat minusta välittämättä perhetyöntekijöille huolistaan ja vaikeuksistaan, ja uskalsivat paljastaa myös kipeimpiä tunteitaan. Vanhemman tunnetila tuntui siirtyvän kovin helposti myös muihin läsnäolijoihin. Kun äiti kertoi kyynelsilmin väsymyksestään ja vauvan terveyteen liittyvistä peloistaan, ja isä kantoi vielä epävarmoin ottein pienen pientä lastaan, nousi pala minunkin kurkkuuni. Ajattelen, että koti luo turvaa vanhemmalle etenkin silloin, kun tämä kokee olevansa haavoittuvaisimmillaan. Samalla se mahdollistaa työntekijälle saada kiinni perheen arjesta ja vanhempien kokemuksista sellaisenaan. Kotiympäristössä vauvaperheen iloista voi päästä perheen kanssa iloitsemaan tai vastoinkäymisiä jakamaan. Olisi vaikeaa kuvitella saavansa niistä samalla tavoin kiinni muualla kuin kodissa.

5.5 Vanhempana pärjäämisen pakko

Tutkielman aineistosta on löydettävissä monenlaisia kotiin ja kotikäynnein toteutettavaan vauvaperhetyöhön liittyviä merkityksiä. Lähes koko haastatteluaineistoa halkoo kuitenkin myös teema, joka viittaa jonkinlaiseen vanhempana pärjäämisen eetokseen, ja tuen vastaanottamisen vaikeuteen. Vanhemmat eivät tunnista perhettään sellaiseksi, joka olisi avun tarpeessa, ja on loukkaavaa, jos joku epäilee heidän vanhemmuuden kykyjään. Vanhempana tulisi pärjätä kaikissa oloissa, ja on hävettävää joutua ottamaan apua vastaan. Siltikin, vaikka Ensiperheiden tukityö -projekti on osoittautunut hyväksi, ja oman perheen hyvinvointia edesauttavaksi palveluksi.

5.5.1 Meidän perheen normaalius

Ensiperheiden tukityö -projektiin ohjautuu perheitä, jossa vauva voi olla haastava ja vanhemmat väsyneitä, masentuneita tai yksinäisiä tai, joiden parisuhteen toimivuus vaatii erityisen paljon työtä (Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. 2007). Perheiden ongelmat eivät ole mittavia, mutta kuormittavat perheiden arkea tavalla, johon kaikki lapsiperheet eivät joudu törmäämään. Tästä huolimatta vanhemmat kertoivat, etteivät itse ensin nähneet tilannettaan ongelmallisena. Perhetyön tarjoaminen perheelle herättikin ristiriitaisia ajatuksia:

Mä niin kuin sitä vähän epäilin ensin, että jos se on just semmoisille... kun se oli just Ensiperheiden tuki, niin sitten mä ajattelin, että jos se on semmoisille, jotka niin kuin, no vaikka käyttää huumeita tai jotain tällaista. (äiti)

Ajatuksena oli, että me ei olla mikään sosiaalitapaus, me ei tarvita apua. Me ollaan ihan hyvä perhe, ei me tarvita apua. (äiti)

Äidit olivat ajatelleet projektia työksi, joka kohdistuu perheisiin, joissa on mittavia sosiaalisia ongelmia. Tällaisia perheitä vastaan oma perhe tuntuu hyvältä ja varsin normaalilta, eikä tarvitse apua. Jälkimmäinen äiti oli tyrmännyt ajatuksen projektista heti. Äidin mielestä ”sosiaalitapaukset” tarvitsevat apua, ja sellainen hänen perheensä ei ole.

Oman perheen normalistaminen ja ennakkoluulot projektia kohtaan kertovat mielestäni kulttuurisesta vanhempana pärjäämisen pakosta. Kulttuuristen odotusten mukaan vanhempana tulisi pärjätä omillaan kaikissa olosuhteissa. Vaikka projektin asiakasperheiden arki on voinut olla

huolien täyttämää, väsyttävää tai jopa kaoottista, ongelmia normalistetaan. Vanhempien on ollut vaikeaa tunnustaa oman jaksamisen ja osaamisen rajallisuutta, sillä tunnustaminen voisi merkitä huonoksi äidiksi tai isäksi leimautumista, ja avun vastaanottaminen ”sosiaalitapauksiksi” rinnastumista. Media, ystävät ja sukulaiset ovat voineet piirtää kuvaa vauvaperheen arjesta ihanana aikana, josta vanhempien tulisi osata nauttia. Todellisuus vanhempana voi kuitenkin olla ihan jotakin muuta. Tällaista tilannetta kuvataan seuraavassa sitaatissa:

Äiti: (...) Että kun ympärillä ihmiset hehkuttaa, että ihanaa, teille on tullut vauva, mahtavaa, nauttikaa nyt siitä ajasta. Ja me ollaan niin kuin puolikuolleita ja ihmetellään, miten tästä selviää hengissä. Oli just niin kuin... Eihän tuttavillekaan voinut sanoa, että tämä on ihan hirveitä.

Hanna: Niin kaikki vaan hehkuttaa...

Äiti: Kaikki vaan hehkuttaa, että tämä on niin ihanaa aikaa, että nauttikaa. Miten mä voin nauttia siitä, että valvon yöllä esimerkiksi yhdestä aamuviiteen, kuljen edestakaisin keittiössä kahden metrin matkaa kannan tuota sylissä, että se olisi huutamatta.

Äidin kertomus kuvastaa kulttuurisen äidin tilaa. Äiti ei voi vähintäänkin epäilyttäväksi leimautumatta tunnustaa, että vauvan hoitaminen voi olla hirveää. Myös Tammentien (2009, 62) tutkimuksessa kuvataan, kuinka äidit ja isät haluavat luoda muille ihmisille kuvan onnellisesta perheestä. Kun ympäristö tukee ja vahvistaa positiivista mielikuvaa vauvaperheen elämästä, äitien ja isien on erittäin vaikea puhua ongelmistaan edes keskenään. Vanhemmat haluavat olla täydellisiä vanhempia, jotka huolehtivat lapsestaan ilman ulkopuolista apua.

Pärjäämisen eetos kuuluu Anneli Pohjolan (1994, 130) mukaan suomalaiseen kulttuuriin. Jokaisen kuuluu pärjätä omillaan, saada päättää omista asioistaan ja olla ulkopuolisesta kulttuurista vapaa. Kun omillaan pärjäämistä etenkin vanhempana edes epäillään, aiheuttaa se väistämättä negatiivisia tunteita. Ensiperheiden tukityö -projektin tarjoaminen vanhemmille merkitsee sitä, että heidän kykyjään vanhempana kyseenalaistetaan. Tämän perheet olivat kokeneet loukkaavana. (ks. myös Krok 2009, 78). Sitaatit kuvaavat vanhempien tunteita:

Sitten mulla oli sellainen mielikuva, että ne on sellaisia sosiaalityöntekijä, jotka tulee vaan näyttään vaipan vaihtamista tai muuta, ja silleen ärsyttävästi osoitteleen, että tuon sä teet väärin. (isä)

Vaikka mä olen kiitollinen siitä, että me päädyttiin projektiin mukaan, niin neuvolassa mulle tuli olo, että meille tuputetaan apua ja niin kuin tämmöistä henkistä apua sen sijaan, että neuvolassa joku ammattilainen kertois, että lapsella on jotakin fyysistä vikaa, joka aiheuttaa sen, että se valvoo. Niin tuli sellainen kuva, että meitä pidetään vähän niin kuin hölmöinä vanhempina. Että me ei selvitä meidän lapsen kanssa, vaikka se on ihan tavallinen lapsi. Että tarttette tässä vanhemmuuteen tukea. (äiti)

Molemmista sitaateista kuvastuu ärtymys, jota vanhemmuuden epäily on vanhemmissa herättänyt. Isä oli ajatellut joutuvansa sosiaalityön kriittisen arvioinnin kohteeksi. Äiti taas kertoo tuntevansa edelleenkin ärtymystä siitä, että neuvolassa epäiltiin ensisijaisesti hänen vanhemmuuttaan, kun vauva oli itkuinen. Vanhemman kykyjen epäily on niin loukkaavaa ja leimaavaa, että tunne säilyy, vaikka perhetyö on lopulta osoittautunut äidille positiiviseksi kokemukseksi.

5.5.2 Kainalosauvoilla kulkevasta omillaan seisovaksi

Vanhemmat kertoivat haastatteluissa ensimmäisen kotikäynnin karistaneen heidän suurimmat ennakkoluulonsa. Kun useimmat perheet eivät olleet voineet kertoa tilanteestaan läheisimmillekään ihmisille, Esiperheiden tukityö-projekti onkin osoittautunut tahoksi, jonka kanssa vanhempien on ollut helpompi puhua ja, jolle tunnustaa jaksamattomuutensa ja osaamattomuutensa. Eräs äiti kuvaa tilannetta:

Että siinä kohtaa, jos Paulaa ja Marjaa ei olis ollut, tai ei oltais tunnettu niitä, niin en mä tiedä, mistä mä olisin sen avun saanut, koska tosi paljon isompi kynnys olis ollut soittaa jonnekin neuvolaan, että nyt mä oon niin väsynyt, että MÄ EN JAKSA, että nyt mä en oikeasti tiedä, mitä mä teen. Nyt mä en jaksa hoitaa tätä vauvaa, ja mä en jaksa hoitaa itteeni. Tavallaan että olis tullut hirveen huono omatunto siitä, jos mä olisin neuvolaan soittanut (...)
(äiti)

Äiti oli voinut tunnustaa perhetyöntekijöille oman jaksamattomuutensa, kun neuvolaan kertominen olisi aiheuttanut hänelle omantunnontuskia. Äidin kommentti kertoo siitä, että neuvolassa hän jostain syystä kokee joutuvansa pitämään kulissa perheen pärjäävyydestä ja onnellisuudesta yllä (ks. myös Tammentie 2009, 80). Äiti koki tilanteessa helpommaksi tukeutua perhetyöntekijöihin, ja kertoi myöhemmin haastattelussa saaneensakin apua, joka kantoi perheen vaikeimman ajan ylitse.

Vanhempana pärjäämisen pakko on tukisuhteen aikana muuttanut monessa perheessä muotoaan. Haastatteluissa viitataan muuttuneisiin ajatuksiin vanhemmuudesta ja parantuneisiin väleihin läheisten kanssa. Vanhemmat kertoivat perhetyöntekijöiden osoittaneen heille realismia vanhempana olemisessa. Seuraavan sitaatin valossa he ovat siinä mitä ilmeisimmin myös onnistuneet.

Että mulle se on selvästi tavallaan helpottanut sitä, että mulle nyt sitten, että tässä kohtaa ainakin pystyn, jos mä nyt jollekin kerron sitä, että olinpa raskaana ja näin. Niin sitten jos kysyy, että miten se meni, niin pystyn sanomaan, että mä olin kyllä aika masentunut, musta se oli ihan paskaa ilman sen kummempia ajattelematta, että hmm, nyt se pitää mua outona tai jotenkin. Pystyn sanomaan ääneen sen, että kyllä mä olin jollakin tasolla masentunut siitä, vaikka ei nyt ehkä silleen ihan kauhean kriittisesti, mutta kuitenkin. (äiti)

Äiti kokee voivansa nykyään tunnustaa, ettei lapsen odottaminen ollut ruusuista, vaan itse asiassa aika kurjaa. Hän voi tunnustaa todelliset ajatuksensa raskausajan kokemuksistaan, ja olla silti leimautumatta mitenkään huonoksi tai oudoksi äidiksi. Kokemuksen takaa heijastuu paitsi äitiyden realistisemmat rajat, myös luottamus omaan itseen ja oikein toimimiseen. Tämä kuvastuikin kaikista haastatteluista. Kun vanhemmat ovat uskaltaneet kertoa perhetyöntekijöille ongelmistaan, ja käsitelleet heidän kanssa perheen arkeen ja vanhemmuuteen liittyviä tilanteita, tunteita ja asioita, usko omaan kykyihin ja hyvyyteen vanhempana on vahvistunut. Useimmiten näin on käynyt ennen kuin tukisuhteen olisi projektin mukaan vielä tarvinnut loppua:

Mutta toisaalta musta oli kauhean kivaa, että just siinä, se oli varmaan siinä kuuden kuukauden kieppeissä, kun mä olin, että tämä vois alkaa jo loppua kohta, niin että tuli itelle se olo, että me pärjätään jo. Että voitte te meillä vielä käydä, mutta me seisotaan jo omilla jaloilla ja me opitaan kävelemään. Ei enää sillain tarvi sellaisia kainalosauvoja, että siinä oli aika hyvä hetki lopettaa. Aika aikansa kukin. Ja kun tajus itse, että meillä menee oikeastaan ihan hyvin (...) (äiti)

Useissa perheissä kuvattiin sitaatin tapaan luottamuksen löytymistä omaan itseen. Kun oma avuntarve ei tunnu enää niin suurelta, palvelun käyttäminen silloin, kun itse kokee pärjäävänsä, oli aiheuttanut vanhemmille jopa tunnontuskia. Tilaa haluttaisiin antaa muillekin. Vaikka tukisuhteen

loppumista kuvattiin haikeaksi, vanhemmista oli mukava tuntea, etteivät he enää tarvitse perhetyöntekijöitä turvakseen. Hienointa on seisoa omilla jaloillaan ja tuntea pärjäävänsä. (myös Hyvärinen 2008, 109).

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa tavoitteenani on ollut hahmottaa millainen ympäristö koti on vauvaperhetyön toteuttamispaikkana. Kodin näyttämöä on tarkasteltu Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry:n Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheiden kokemusten kautta. Pyrkimyksenäni on ollut kuvata vanhempien kokemusta kokonaisuudessaan.

Millainen äitien ja isien kokemus on sitten ollut? Ensinnäkin on todettava, että vanhemmat kokivat Ensiperheiden tukityö -projektissa työskenneltävän eniten äidin ja lapsen kanssa. Äiti on kokenut perhetyön hyödyttävän siten suoraan itseään, kun isälle hyöty on voinut tulla äidin parantuneen voinnin kautta. Syntyipä kokemus projektista sitten suoraan tai toisen kautta välillisesti, kaikille äideille ja isille kokemus on ollut merkittävä ja positiivinen. Vauvaperhetyön toteutuminen kotikäynnin on ollut kaikille tutkimuksiin osallistuneille perheille konkreettinen helpotus. Kotona pysymisen mahdollisuus on ratkaiseva tekijä projektiin osallistumisessa: jos työ ei olisi toteutunut kotona, perheet eivät olisi halunneet palvelua lainkaan, tai ainakin sitoutuminen siihen olisi ollut heikompaa. Kotiympäristöä puoltaa myös vanhempien kokemus siitä, että kotona perhetyön huomion kohteena on koko perhe. Perheen yksilöllinen kohtaaminen, vauvan todellisen toiminnan ja kehityksen näkeminen sekä parisuhdekeskustelut mahdollistuvat vanhempien mielestä kotiympäristössä paremmin kuin muualla. Vanhempien kokemukset ovat melko samansuuntaisia aiempiin tutkimuksiin verrattuna. Koti on paikka, jossa koko perhe voidaan ottaa paremmin huomioon, ja jossa vanhemmat rohkaistuvat puhumaan avoimemmin asioistaan. Vanhempien mielestä se on ollut ainoa oikea ympäristö ennaltaehkäisevän vauvaperhetyön toteuttamiselle.

Vanhempien kokemuksissa perhetyöntekijät hahmottuivat omia kokemuksia jakavina äiteinä, ammattilaisina sekä kylässä olevina vieraina. Kodin näyttämöllä he toimivat näissä kaikissa rooleissa joustavasti, ja onkin vaikeaa erottaa, mihin rooliin vanhemmat kulloinkin tukeutuvat. Vanhemmille on ollut tärkeää, että he ovat saaneet ohjausta ja valmennusta synnytykseen ja lapsen tuomaan elämänmuutokseen, konkreettisia ja yksilöllisiä neuvoja vauvanhoitoon, välineitä vanhempien välisten ristiriitojen hoitoon sekä ennen kaikkea vertaista ja ammatillista tukea vanhemmuuteen. Vanhemmat pitivät merkittävänä, että perhetyöntekijät ovat itse äitejä. Keskustelun pohjana on tällöin yhteinen kokemus muutoksesta, jonka ensi kertaa vanhemmaksi tuleminen aiheuttaa. Molemminpuolinen kokemusten jakaminen tuo tukisuhteeseen yhteisyyttä ja uskottavuutta, ja saa perhetyöntekijät tuntumaan vanhemmista tutuilta ja helposti lähestyttäviltä.

Kotiympäristön erityisyys tulee kuitenkin parhaiten esiin pohtimalla vauvaperhetyötä kyläilyn viitekehetyksessä. Vanhemmat kuvasivat perhetyöntekijöitä tuttuina, kavereina ja mukavina vieraina, jotka tulevat kylään. Astuessaan kodin ovesta sisään perhetyöntekijästä tulee siis vieras ja perheestä isäntäväki. Vieraan ja isäntäväen suhde on hyvin erilainen kuin työntekijä-asiakassuhde. Kodissa vieraan ja isäntäväen kohtaaminen vaatii yhteisen maaperän luomista keskustelemalla ja kokemuksia jakamalla. Kun virastossa asiakkaalla on roolissaan vähemmän valtaa ja vapauksia kuin työntekijällä, kodissa suhde näyttääkin olevan toisinpäin. Kun virastossa asiakas vaikenee ja istuu paikallaan enemmän, kodissa vanhemmat kokevat voivansa olla, miten haluavat, näyttää, miltä haluavat ja puhua, mitä haluavat. (ks. Eräsaari 1995, 186.) Vaikka perhetyöntekijä voi ammattilaisena säädellä jonkun verran itsensä ja perheen välistä suhdetta, kotia pitää kuitenkin enemmän hallussaan perhe. Perhe päättää, miten paljon he haluavat kodistaan ja elämästään perhetyöntekijöille näyttää. Tämä tulos tukee kotikäyntityöstä kirjoittaneiden Kainlaurin (1998) ja Tedren (1999) ajatuksia. Kotiympäristön erityisyydessä on pohjimmiltaan siten kyse erilaisten roolien, vallan ja vapauksien jaosta vanhempien hyväksi. Kotona vanhempien asema ei rakennu työntekijöille alistaiseksi, vaan molemmat lähenevät toisiaan. Koti turvaa ja voimaannuttaa vanhempaa, ja voi sitä kautta edesauttaa vaikeista asioista puhumista.

Kodin ajatellaan yleensä kertovan asujistaan. Kainlauri (1998, 184) muun muassa kirjoittaa, että koti paitsi kertoo, sillä voidaan myös kertoa itsestä. Kodissa on mahdollista ymmärtää kokonaisia elämäntarinoita, sillä yleensä kaikella, mitä kodista löytyy, on paikkansa ihmisen elämänsä elämässä. Tutkimusaineistossa kodin ja asujan, eli perheen, suhde ei näytä yhtä suoraviivaiselta kahdesta syystä. Ensinnäkin asiakasperheet antoivat haastatteluissa kodille hyvin vaihtelevia merkityksiä. Toiset pitivät kodin siisteyttä ja sisustamista tärkeinä, kun toisille koti merkitsee pikemminkin fyysistä asuntoa. Tämän pääsin myös itse näkemään havainnoijan ja haastattelijan rooleissa. Istuin siisteissä ja tyylikkäässä kodeissa, mutta vastassani saattoi olla myös tunkkainen asunto ja kasa roskapusseja eteisessä. Kodissa asumisen tavat ovat siten perheillä erilaisia. Toiseksi koti ei mielestäni suoraan kerro perheestä siitä syystä, että pienen lapsen hoito voi viedä vanhempien voimat siinä määrin, ettei kodista huolehtimiseen riitä enää energiaa halusta huolimatta. Kodin ulkonäön pohjalta onkin hyvin vaikeaa tehdä arviointia kunkin perheen tilanteesta. Milloin esimerkiksi kodin siivottomuus kertoo vanhempien väsymyksestä, milloin se on vain saamattomuutta? Entä voiko koti olla liian siisti, ja jos voi, mitä se kertoo silloin perheestä? Koti sinällään, fyysisenä asuntona, ei anna ammattilaiselle paljonkaan tietoa perheestä. Kotonaan perhe sen sijaan toimii omimmallaan tavalla, ja siihen ammattilainen pääsee kiinni.

Kotiympäristön erityisyyttä pohdittaessa on otettava huomioon, että Ensiperheiden tukityö -projekti on perheille vapaaehtoista ja kunnallisesta sosiaalihuollosta erillistä palvelua. Vaikka neuvolan terveydenhoitajat ovat voineet kehottaa voimakkaastikin vanhempia ottamaan yhteyttä projektiin, jokainen perhe on saanut itse päättää osallistumisestaan. Kotikäynti ei rakennu pakon tai velvollisuuden pohjalle. Se suo perheille vapaan ja omannäköisen toimimisen mahdollisuuksia. Tilanne lienee sen sijaan toisenlainen lastensuojelun asiakkuuteen liittyvillä kotikäynneillä, vaikka lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovatkin perheille vapaaehtoisia. Lastensuojelun asiakkuus tarkoittaa suuremman huolen ja arvioinnin kohdistumista perheeseen. Mitä suurempi huoli perheeseen kohdistuu, sitä enemmän perheen ja ammattilaisen väliseen suhteeseen tulee myös mukaan kontrollia, uhkaa ja pakkoa (Heino, Berg & Hurtig 2000). Kotikäynnin tunnelma ja rakenne, sekä perheen ja ammattilaisten asemat ja roolit muotoutuvat luultavasti siten toisenlaisiksi kuin kaikille perheille suunnatussa Ensiperheiden tukityö -projektissa. Kotikäynti voi rakenteeltaan ja vuorovaikutukseltaan muistuttaa enemmän kohtaamista virastossa tai toimistossa. Oma koti ei suojaa vanhempia enää silloin, kun ammattilaiset ovat vakavasti huolissaan lapsen hyvinvoinnista.

Kiintymyssuhde, kulttuuriset odotukset ja perheen sosiaaliset suhteet ovat kietoutuneena tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kokemuksissa toisiinsa. Kiintymyssuhdeteoriaa sellaisenaan, psykologisena tietona, ei löydy äitien ja isien kokemuksista, vaan se kuvastuu viittauksina vauvan huomioimisesta, vauvaan katsomisesta ja vauvan hellästä hoivaamisesta. Tällaisia viittauksia oli aineistossa kuitenkin yllättävän vähän siihen nähden, miten suuri merkitys vauvan ja vanhemman välisen varhaisen suhteen turvaamiselle vauvaperhetyössä yleisesti annetaan. Viittausten vähyys selittyy sillä, että Ensiperheiden tukityö -projekti on suunnattu perheille, jotka ovat suhteellisen hyvin pärjääviä. Jos vanhemmat osaavat luonnostaan muodostaa toimivan suhteen lapseensa, tarvetta vauvan ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen vahvistamiselle erilaisin keinoin ei ehkä tukisuhteessa ole, eikä se siten korostu myöskään vanhempien kokemuksissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kiintymyssuhdeteoria ohjaisi vahvasti vauvaperhetyöntekijöiden työtä. Erilaisin työskentelyteemoin tähdätään tukisuhteessa pohjimmiltaan siihen, että vanhemmat jaksaisivat mahdollisimman hyvin hoivata ja huolehtia vauvastaan ja luoda turvallisen pohjan tämän kehitykselle.

Selvimmän äitien ja isien kokemuksista erottuivat kulttuuriset vanhemmuuden odotukset. Tai pikemminkin kyse on kulttuurisesta äidistä, sillä hyvään tai huonoon isään ei viitattu haastatteluissa kertaakaan. Aineiston perusteella ensimmäisen lapsensa saanut äiti törmää kulttuurisiin odotuksiin, jotka vaikuttavat siihen, miten äidit toimivat, näkevät itsensä ja lapsensa, luottavat itseensä ja

esittävät itsensä muille (Berg 2008, 23–24). Vauvan syntymän myötä äiti näyttää olevan tilanteessa, jossa hän aika ajoin epäilee kykyjään olla hyvä äiti, pyrkii suoriutumaan kaikesta niin kuin ennenkin, ja jossa hän tuntee pakkoa esittää itsensä onnellisena ja pärjäävänä pienen vauvan äitinä. Perheen todellisesta tilanteesta äiti ei ole voinut kertoa läheisille eikä myöskään neuvolalle.

Tutkielman tavoitteena on ollut tuoda esiin asiakasperheiden kokemuksia Ensiperheiden tukityö -projektista. Samalla siitä on mielestäni luettavissa, millainen tilanne ensimmäisen lapsen syntymä ylipäättään on uusille äideille ja isille. Tutkielman perusteella tilanne ei ole helppo eikä useinkaan sellainen, mitä äidit ja isät olivat odotusaikana ajatelleet. Vanhemmat tarvitsevat uudessa tilanteessa monenlaista käytännöllistä ja sosiaalista tukea, joiden saannista riippuu, millaisia mahdollisuuksia vanhemmillä on toteuttaa vanhemmuuttaan ja olla riittävän hyviä äitejä tai isiä lapsilleen (Tarkka 1996; Bronfenbrenner 1979). Tästä näkökulmasta onkin huolestuttavaa, jos esikoisensa saaneet vanhemmat kokevat joutuvansa esittämään pärjäävämpää, kuin perheen tilanne todellisuudessa on. Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheet saavat tarvittavaa tukea ja ohjausta projektin perhetyöntekijöiltä, mutta väistämättä tulee ajatelleeksi niitä, joilla tällaista tukea ei ole käytettävissään. Jos kaikille lapsiperheille suunnatussa neuvolassa vanhemmat kokevat joutuvansa esittämään pärjäävää ja arastelevat kertoa vaikeuksistaan, mistä he saavat tarvitsemaansa tukea? Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole kritisoida neuvolaa, vaikka se sellaisessa valossa aineistosta voi heijastuakin. Tämä tutkielma sen sijaan osoittaa, miten tärkeäksi ensimmäistä kertaa vanhemmaksi tulevat äidit ja isät kokevat saamansa tuen tilanteessa, joka muuttaa niin monella tavalla heidän elämäänsä. Ensiperheiden tukityö -projektin asiakasperheille ennaltaehkäisevä perhetyö on ollut koko perheen selviytymistä tukevaa palvelua. Heidän mukaansa projektin kaltainen vauvaperhetyö hyödyttäisi kaikkia uusia vanhempia.

Tämän tutkielman myötä en voi perustella Ensiperheiden tukityö -projektin tarpeellisuutta sellaisilla taloudellisilla seikoilla, jotka toimivat sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelun ja päätöksenteon pohjana. En pysty laskemaan tarkkoja kustannuksia, enkä saavutettavia säästöjä. Sen sijaan olen kuunnellut asiakasperheiden kokemuksia, ja voin pohtia niiden kautta projektin hyötyjä. Ensinnäkin se, että perheillä on ollut paikka, josta kysyä kaikenlaisia neuvoja, on varmasti säästänyt perusterveydenhuollon käyntejä. Toiseksi uskon, että ensimmäisen lapsensa saaneiden äitien ja isien projektista saama tuki kantaa pitkälle perheiden elämässä. Projekti on osoittanut vanhemmille kyllin hyvän vanhemmuuden rajoja, valanut uskoa omiin vanhemmuuden kykyihin sekä ohjannut lapsen kehityksen kannalta mahdollisimman hyvän kasvuympäristön luomista. Ongelmien ennaltaehkäisy on tehokkainta kustannusten säästöä.

Tutkimuksen tulosten perusteella Ensiperheiden tukityö -projektista muotoutuu kiistatta hyvin positiivinen kuva. Kuva on niin positiivinen, että voisin kuvitella sen jopa herättävän lukijassa epäilystä tutkielman tekoon liittyvistä ratkaisuistani. Mielestäni tutkielman luotettavuutta puolustaa parhaiten tutkittavien hankintaan liittyvä ratkaisuni. Sen sijaan, että Ensiperheiden tukityö -projektin työntekijät olisivat valinneet tutkielmaani haastateltavat vanhemmat, tein valinnan itse heidän tietämättään. En poiminut haastateltaviksi vain niitä vanhempia, jotka olin tavannut aiemmin kotikäyntejä havainnoidessani, vaan mukana oli myös minulle ennestään tuntemattomia perheitä. Mukana oli ydinperheitä, yksinhuoltajia, projektissa jo lopettaneita ja siinä vielä jatkavia perheitä. Haastateltavien joukko oli siten pieni, mutta vaihteleva. He eivät valikoituneet haastateltaviksi siksi, että he osaisivat parhaiten ja positiivisimmin kuvata projektia omastani tai perhetyöntekijöiden mielestä, vaan valinta oli melko sattumanvarainen. Tutkimusjoukon vaihtelevuudesta huolimatta vanhemmat kertoivat kokemuksistaan hyvin samansuuntaisesti. He puhuivat avoimesti ja toivat oma-aloitteisesti keskusteluun teemoja ilman, että olisin niitä heiltä kysynyt. Koska aineisto on melko yhdenmukainen ja selkeä, uskon, että samansuuntaisiin tulkintoihin kanssani olisi voinut päätyä toinenkin tutkija. Positiivinen kuva projektista nousee siten perheiden kokemuksista, vaikkakin minun tulkintani ja kirjoittamisen kautta.

Äidin ja isän kokemukset hahmottuvat tässä tutkielmassa samanlaisiksi ja erilaisiksi. Äidin kokemus on tutkielmassa löydettävissä varsin helposti, kun taas isän äänen ja kokemuksen esille saaminen on aiheuttanut enemmän huolta. Vaikka kotikäynteihin aktiivisesti osallistuvat isät kertoivat myös kokemuksistaan aktiivisesti, äidit olivat haastatteluissa kiistatta enemmän äänessä, ja siten sitaatteja äitien puheesta on tutkielmassakin enemmän. Voikin pohtia kenen kokemus tutkielmassa tulee sitten lopulta esiin? Itse ajattelen, että tutkielma kertoo vahvasti ensimmäisen lapsensa saaneen äidin tunteja, mutta myös isän kokemuksia tutkielmasta voi löytää. Jälkeenpäin ajatellen isien haastatteleminen tai isien kokemusten erillinen analysointi olisi voinut tuottaa erilaisia tutkimustuloksia. Isä olisi voinut tällöin tulla paremmin esiin.

Tämän tutkielman tekeminen on ollut minulle yhdenlainen tutkimusretki vanhemmuuteen. Perhetyön kokemusten kuulemisen lisäksi olen saanut tutkimusprosessista paljon muutakin. Kiintymyssuhdeteorian ”saloihin” perehtyminen on ollut todella mielenkiintoista, ja hyödyttää varmasti jatkossa työtäni niin sairaanhoitajana kuin sosiaalityöntekijänä. Koen myös ymmärtäväni paremmin pienten lasten äitejä ja isiä, ja niitä kulttuurisia odotuksia, joita heihin jatkuvasti kohdistuu. Ensimmäistä kertaa äidiksi ja isäksi tuleminen on todella suurten muutosten aikaa. Kukaan vanhempi ei selviä, eikä hänen kuulukaan selvitä yksin.

LÄHTEET

- Aalto, Ilana (2004) Kerrottu isyys: kahden sukupolven miesten isyyskertomuksia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, TANE-julkaisuja 6.
- Arnkil, Erik Tom (2004) Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saario & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 214–239.
- Autonen-Vaaranieniemi, Leena (2009) Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. Tampere: Tampere university press.
- Baggens, Christina A.L (2004) The Institution Enters the Family Home: Home Visits in Sweden to New Parents by the Child Health Care Nurse. *Journal of Community Health Nursing* 2(1), 15–27.
- Barnes, Jacqueline & MacPherson Kristen & Senior, Rob (2006) Factors Influencing the Acceptance of Volunteer Home-visiting Support Offered to Families with New Babies. *Child and Family Social Work*. 11(2), 107–117.
- Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008.
- Bock, Jane D. (2000) Doing the Right Thing? Single Mothers by Choice and the Struggle for Legitimacy. *Gender and Society* 14(1), 62–86.
- Bowlby, John (1982) Attachment and Loss. Vol. I: Attachment. London: Hogarth Press.
- Bowlby, Sophie & Gregory, Susan & McKie, Linda (1997) “Doing Home”: Patriarchy, Caring and Space. *Women’s Studies International Forum* 20(3), 343–350.
- Brodén, Margareta (2006) Raskausajan mahdollisuudet: kun suhteet syntyvät ja kehittyvät. Suom. Marja Kivirauma. Helsinki: Therapiea-säätiö.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

- Cacciatore, Raisa & Janhunen, Kristiina (2008) Täydelliset äidit – 11 myyttiä. Teoksessa Kristiina Janhunen & Minna Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 12–27.
- Dovey, Kimberly (1985) Home and Homelessness. Teoksessa Irvin Altman and Carol M. Werner (edit.) Home environments. Sarja: Human Behavior and Environment 8. New York: Plenum Press, 33–64.
- Emde, R. (1989) The Infants Relationship Experience: Developmental and Affective Aspects. Teoksessa A.J. Sameroff & R.N. Emde (toim.) Relationship Disturbances in Early Childhood. New York: Basic Books.
- Eräsaari, Leena (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fonagy, Peter (1998) Prevention, the Appropriate Target of Infant Psychotherapy. *Infant Mental Health Journal* 19(2), 124–150.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden: etnografia kahdesta asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Glaser, Danya (2001) Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin – kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 67–114.
- Gomby, Deanna S. & Culross, Patti L. & Behrman, Richard E. (1999) Home Visiting: Recent Program Evaluations – Analysis and Recommendations. *The Future of Children* 9(1), 4–26.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granfelt, Riitta (1999) Kodittomuuden ja kodin kuvia. *Hyvinvointikatsaus* 4(1), 26–29.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2002) From the Individual Interview to the Interview Society. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (edit.) *Handbook of Interview Research: Context & Method*. Thousand Oaks: Sage Publications, 3–32.

- Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko & Koskela, Hille & Tani, Sirpa (1997) Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 9–34.
- Heino, Tarja & Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna (2000) Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Huttunen, Jouko (1999) Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Tampere: Tampere university press, 169–193.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hyvärinen, Salla (2008) Selviytyjät. Teoksessa Kristiina Janhunen & Minna Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 102–109.
- Häggmann, Kai (1994) Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Janhunen, Kristiina (2008) Äitiyden tunnepakkaus. Teoksessa Kristiina Janhunen & Minna Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 28–53.
- Jokinen, Arja (2006) Laadullisen tutkimuksen viitekehykset. Laadullisen tutkimuksen verkko-opintokokonaisuus. <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/luennot/laatu/viitekeh.htm> Viitattu 23.3.2010
- Jokinen, Eeva (1997) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tampere: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

- Juhila, Kirsi (2006) Aineistojen yhdistäminen. Laadullisen tutkimuksen verkko-opintokokonaisuus. http://www.uta.fi/laitokset/sospol/luennot/laatu/ain_yhdist.htm Viitattu 23.3.2010
- Juvonen, Tuula (2002) Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kaila-Behm, Arja (1997) Miehestä esikoisen isäksi. Kuopio: Kuopion yliopisto, Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 49.
- Kainlauri, Anne (1998) Kohtaaminen kotityön näyttämöllä. Teoksessa Riitta Haverinen, Leila Simonen & Irma Kiikkala (toim.) Kohtaamisia sosiaali- ja terveystieteiden areenoilla. Jyväskylä: Stakes, raportteja 221, 182–198.
- Kalland, Mirjam (2001) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.
- Kalland, Mirjam (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saario & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119–140.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227–241.
- Katvala, Satu (2001) Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kendrick, Denise & Elkan, Ruth & Hewitt, Michael & Dewey, Michael & Blair, Mitch & Robinson, Jane & Williams, Debbie & Brummell, Kathy (2000) Does Home Visiting Improve Parenting and the Quality of Home Environment? A Systematic Review and Meta Analysis. Archives of Disease in Childhood 82(6), 443–451.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere university press.
- Kiikku-vauvaperhetyön malli. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö. <http://www.vamlas.fi/kiikku/index.php> Viitattu 22.3.2010.

- Kivijärvi, Marja (2003) Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 252–260.
- Kivijärvi, Marja (2005) "A contented baby has a sensitive mother". The Construct and Determinants of Maternal Sensitivity Behaviour, and its Association with Infant Temperament and Behaviour in Early Interaction. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B 281.
- Kolehmainen Jani (2004) Osallistuva isä – muuttunut mies? Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja: mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 89–108.
- Korhonen, Anne & Sukula, Seija (2004) Vauvaperhetyö. Juva: PS-kustannus.
- Koskela, Hille (1997) Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 73–86.
- Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä: yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere: Tampere university press.
- Kuronen, Marjo (1989) Onnellinen ja ongelmallinen äitiys: tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia sarja B; 2.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Latomaa Timo (2008) Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–88.
- Mallet, Shelley (2004) Understanding Home: a Critical Review of the Literature. The Sociological Review 52(1), 62–87.

- May, Vanessa (2001) *Lone Motherhood in Finnish Women's Life Stories : Creating Meaning in a Narrative Context*. Åbo: Åbo Akademi.
- Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. Ensiperheiden tukityö -projektin projektiseloste 21.5.2007. Tampere.
- Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. Ensiperheiden tukityö -projektin toimintaohje 11.9.2008. Tampere.
- Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry. <http://www.muotiala.fi/yhdistys.html> Viitattu 17.4.2010.
- Niemelä, Pirkko (2003) Äitiyden tunteen syntyminen. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY, 237–251.
- Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) (2003) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY.
- Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit: äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. SoPhi 89. Jyväskylä: Minerva.
- Nätkin, Ritva (1997) *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) *Perhetyön tieto ja kritiikki – johdatus perhetyön muuttuvaan kenttään*. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 7–38.
- Mäkelä, Jukka (2003) *Piirteitä aivojen varhaisesta kehityksestä*. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY, 107–124.
- Olin, Rose-May & Faxelid, Elisabeth (2003) *Parents' Need to Talk about Their Experiences in Childbirth*. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 17(2), 153–159.
- Paajanen, Pirjo (2005) *Eri teitä vanhemmuuteen: kaksikymppisenä ja kolmekymppisenä lapsen saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta*. *Perhebarometri 2005*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 21/2005.

- Paajanen, Pirjo (2006) Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoivaisä: alle 3-vuotiaiden esikoululasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. Perhebarometri 2006. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 24/2006.
- Paavilainen, Riitta (2003) Turvallisuutta ja varmuutta lapsen odotukseen: äitien ja isien kokemuksia raskaudesta ja äitiyshuollosta. Acta Universitatis Tamperensis 906. Tampereen yliopisto. Tampere. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5544-4.pdf> Viitattu 1.4.2009.
- Perttula, Juha (1995) Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Perttula, Juha (2000) Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. Kasvatus 31 (5), 428–442.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.
- Piensoho, Tuula (2001) Äitiyden alkumetrit: Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 176.
- Poutinen, Saira (2004) Vieras on hyvä ja ottaa: vuorovaikutusta kahvipöydässä. Teoksessa Maarit Knuutila & Jyrki Pöysä & Tuija Saarinen (toim.) Suulla ja kielellä: tulkintoja ruuasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 176–191.
- Rauhala, Lauri (1991) Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Saarikangas, Kirsi (1998) Suomalaisen kodin likaiset paikat. Hygienia ja modernin asunnon muotoutuminen. Tiede & Edistys 23(3), 198–220.
- Saarinen, Tuija (2004) Miina keitti hyvän kahvin: kahvinjuontia silloin ennen. Teoksessa Maarit Knuutila & Jyrki Pöysä & Tuija Saarinen (toim.) Suulla ja kielellä: tulkintoja ruuasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 158–175.

- Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saario & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.
- Salmi-Niklander, Kirsti (1989) Modernin paikallisjuhlan ulottuvuuksia. Teoksessa Jyrki Pöysä (toim.) Betoni kukkii: kirjoituksia nykyperinteestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 170–196.
- Sarkkinen, Mirja (2003) Masentunut äiti – tyydyttävän äitiydenkokemuksen ulkopuolella. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 283–305.
- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko (2004). Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja: mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 133–165.
- Siltala, Pirkko (2003) Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 16–43.
- Sinkkonen, Jari (2003) Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 92–106.
- Smart, Carol (1996) Deconstructing Motherhood. Teoksessa Elizabeth Bortolaia Silva (edit.) Good Enough Mothering? Feminist Perspectives on Lone Motherhood. London and New York: Routledge, 37–57.
- Stern, Daniel N. (1998) The Interpersonal World of the Infant. A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology. London: Karnac Books.
- Tammentie, Tarja (2009) Äidin synnytyksen jälkeisen masennuksen vaikutus perheeseen ja perheen vuorovaikutus lastenneuvon terveydenhoitajan kanssa. Acta universitatis Tamperensis 1440. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Tamminen, Tuula (2001) Poikkeavat kiintymyssuhteet. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 234–249.

- Tarkka, Marja-Terttu (1996) Äitiys ja sosiaalinen tuki: ensisynnyttäjän selviytyminen äitiyden varhaisvaiheessa. Tampere: Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 518.
- Tedre, Silva (1999) Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tiilikainen, Marja (2003) Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tikkanen, Eira (2008) Asiakkaan koti perheterapian haasteena. Perheterapia 24(3) 6–19.
- Tuomi-Nikula, Outi & Granö, Päivi & Suominen Jaakko (2004) ”Oma koti kullan kallis”- johdannoksi. Teoksessa Päivi Granö, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula (toim.) Koti – kaiho, paikka, muutos. Pori: Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV, 7–12.
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2006) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saario & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154–191.
- Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö. Kiikku-vauvaperhetyön malli. <http://www.vamlas.fi/kiikku/index.php?PHPSESSID=904a281ff2dc49f8a7197cd8fcc5e0>
Viitattu 13.4.2010.
- Varto, Juha (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Viljamaa, Marja-Leena (2003) Neuvola tänään ja huomenna. Vanhemmuuden tukeminen, perhekeskeisyys ja vertaistuki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 212.
- Vilkko, Anni (1998) Kodiksi kutsuttu paikka: tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämänkerroista. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.) Liikkuvat erot: sukupuoli elämäntutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27–72.
- Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. Janus 8(3), 213–229.

- Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere university press.
- Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja: mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 29–63.
- Winnicott, D.W (1981) Lapsi, perhe ja ympäristö. Suom. Inkeri Hollo. Espoo: WSOY.
- Zeanah, Charles H., Boris, Neil W. & Larrieu, Julie A. (1997) Infant Development and Developmental Risk: A Review of the Past 10 Years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 36(2), 165–178.
- Åstedt-Kurki, Päivi & Isola, Arja (2001) Humour between Nurse and Patient, and among Staff: Analysis of Nurses` Diaries. *Journal of Advanced Nursing* 35(3), 452–458.
- Åstedt-Kurki, Päivi & Liukkonen, Arja (1994) Humour in Nursing Care. *Journal of Advanced Nursing* 20(1), 183–188.

LIITTEET

Liite 1. Kotikäyntien havainnointipyyntö

Hyvä vanhempi / tuleva vanhempi!

Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen opintoihini kuuluvaa pro gradu -tutkielmaa yhteistyössä Muotialan asuin- ja toimintakeskuksen Ensiperheiden tukityö-projektin kanssa. Olen kiinnostunut projektissa mukana olleiden asiakasperheiden kokemuksista kotona tehtävästä perhetyöstä ja siksi toivoisin Teidän suostuvan tutkimukseeni havainnoitavaksi. Havainnointi tapahtuu kotonanne, Ensiperheiden tukityö-projektin työntekijöiden asiakaskäyntien aikana ajalla 15.–18.9.2009. Kotikäynnin aikana en osallistu lainkaan varsinaiseen asiakastyöhön, vaan seuran tilannetta sivusta havainnoiden. Tarkoituksena ei ole havainnoida erityisesti Teidän eikä työntekijöidenkään toimintaa, vaan muodostaa kokonaiskuva siitä, kuinka kotikäynti tavallisimmin rakentuu. Havainnoinnin tarkoituksena ei siten ole arvioida kenenkään toimintaa.

Tutkimuksen pääasiallisena aineistona toimivat myöhemmin suoritettavat Ensiperheiden tukityö-projektin asiakasperheiden haastattelut, joihin tullaan kysymään suostumus perheiltä vielä erikseen. Nyt suoritettavan havainnoinnin tarkoituksena on toimia tutkimuksessa lähinnä haastattelutilanteita ja – teemoja ohjaavana elementtinä. On kuitenkin mahdollista, että havainnoimalla saatua aineistoa tullaan käyttämään tutkimuksessa kotikäynnin rakenteen kuvailemiseen. Tällöin aineisto käsitellään siten, ettei siitä pysty tunnistamaan yksittäistä tutkimukseen osallistujaa.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Kotikäynnin aikana käydyt keskustelut jäävät vain Teidän, projektin työntekijöiden ja tutkijan tietoon, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille. Jotta voin osallistua Ensiperheiden tukityö-projektin työntekijöiden mukana kotonanne tehtävälle asiakaskäynnille, tarvitsen siihen kirjallisen suostumuksenne. Teillä on kuitenkin mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta vielä kotikäynnin kuluessa. Kieltäytyminen ei vaikuta mitenkään Teidän saamiinne perhetyön palveluihin.

Kokemuksenne ovat ensiarvoisen tärkeitä tutkimuksen lähteenä. Tutkimuksessa saadun tiedon avulla Muotialan asuin- ja toimintakeskus voi yleisesti arvioida ja kehittää toimintaansa. Tampereen yliopisto julkaisee pro gradu -tutkielman. Työn ohjaajana toimii YTT, lehtori Arja Jokinen.

Kiitos osallistumisestanne tutkimukseen!

Hanna Kukkala
Sosiaalityön opiskelija
p. xxxxxxxxx

Liite 2. Haastattelupyyntö

Hyvä vanhempi / tuleva vanhempi!

Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen opintoihini kuuluvaa pro gradu -tutkielmaa yhteistyössä Muotialan asuin- ja toimintakeskuksen Ensiperheiden tukityö-projektin kanssa. Olen kiinnostunut projektissa mukana olleiden asiakasperheiden kokemuksista kotona tehtävästä perhetyöstä, ja siksi toivoisin Teidän suostuvan tutkimukseeni haastateltavaksi.

Toivon, että voisin haastatella Teitä tammikuun 2010 aikana. Voin tulla haastattelemaan Teitä kotiin, tai halutessanne voimme tehdä haastattelun myös yliopiston tiloissa. Olen kiinnostunut kuulemaan asiakasperheiden molempien vanhempien ajatuksia ja kokemuksia perhetyöstä, ja siksi toivoisin haastattelutilanteessa olevan paikalla sekä äidin että isän. Jos odotatte lasta yksin tai olette lapsen yksinhuoltaja, kokemuksenne ovat yhtä arvokkaita tutkimukseen. Haastattelu on luonteeltaan vapaamuotoinen. Voitte kertoa haastattelun aikana vain sen, mitä itse haluatte. Haastatteluun osallistutaan nimettömänä, ja haastatteluaineisto pyritään käsittelemään sellaiseksi, ettei siitä pysty tunnistamaan yksittäistä tutkimukseen osallistujaa.

Olen saanut yhteystietonne Ensiperheiden tukityö-projektin työntekijöiltä. Projektin perhetyöhön sitoutuessanne Teitä on informoitu perhetyön kehittämiseen liittyvästä tutkimustoiminnasta. Tutkimukseen osallistuminen on kuitenkin vapaaehtoista, ja Teillä on mahdollisuus kieltäytyä osallistumisesta myös vielä haastattelun kuluessa. Kieltäytyminen ei vaikuta mitenkään Teidän saamiinne perhetyön palveluihin.

Tämän kirjeen saatuanne tulen ottamaan noin viikon kuluessa Teihin yhteyttä puhelimitse. Voimme tällöin keskustella halukkuudestanne osallistua tutkimukseen ja sopia mahdollisen haastattelujan ja -paikan. Voitte halutessanne ottaa myös yhteyttä minuun.

Kokemuksenne ovat ensiarvoisen tärkeitä tutkimuksen lähteenä. Tutkimuksessa saadun tiedon avulla Muotialan asuin- ja toimintakeskus voi arvioida toimintaansa. Tampereen yliopisto julkaisee pro gradu -tutkielman. Työn ohjaajana toimii YTT, lehtori Arja Jokinen.

Kiitos osallistumisestanne tutkimukseen!

Hanna Kukkala
Sosiaalityön opiskelija
p. xxxxxxxx

Liite 3. Haastattelurunko

Taustatiedot

- Lapsen ikä ja sukupuoli

Kerro, miten tulitte asiakkaaksi Ensiperheiden tukityö -projektiin?

- mistä kuulitte, hakeuduitteko itse, kuka ohjasi ja missä vaiheessa?
- elämäntilanne
- projektiin tulemisen aiheet
- perhetyön kesto
- ”ensiperheen” merkitys, tukiverkosto?

Kerro, millaisia ajatuksia projektin perhetyö teissä tukisuhteen alussa herätti ja millainen kokemus perhetyö on ollut?

- ajatukset perhetyön alkuvaiheessa
- molemminpuoliset odotukset
- kotikäyntien taajuus
- auttamiskeinot, keskustellut teemat
- perhetyön merkitys tällä hetkellä, onko muuttunut?
- ---> eväät?
- ---> käsitys vanhemmuudesta?

Kerro, mitä oma koti teille merkitsee ja millaiselta perhetyön paikalta se on tuntunut?

- oman kodin merkitys
- ensimmäisen kotikäynnin herättämät ajatukset
- tyypillinen kotikäynti
- oman kodin saamat merkitykset vauvaperhetyön paikkana
- ---> käsitellyt teemat – mikä merkitys kodilla? miten olisi toiminut toimistossa?
- ---> erityisesti mieleen jäänyt teema? kuinka käsiteltiin?
- ---> kodin ympäristön edut ja haitat?
- ---> tavoitteiden saavuttaminen / saavuttamattomuus?

Kerro suhteestanne työntekijöihin kodissa

- suhde työntekijöihin, suhteen muutos tukisuhteen aikana
- suhteen elementit
- kodin vaikutus suhteeseen, kuvittelu, millainen olisi muualla

Tulevaisuus, aika perhetyön jälkeen

- Mitä ajattelette tai odotatte tulevaisuudelta? Millainen vaihe perhetyö on ollut elämässänne?